

ВДОВЕНКО О. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до практичних та самостійних робіт студентів*

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Вдовенко О. І.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ
ОСНОВИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до практичних та самостійних робіт студентів*

Чернігів
2025

УДК 377:37.02

В 25

Рецензенти:

Ребенок В. М. – доктор педагогічних наук, зав. кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності НУЧК імені Т.Г. Шевченка;

Ткачук С. І. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету інженерно-педагогічної освіти, професор професійної освіти та технологій за спеціалізаціями Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Вдовенко О. І.

В 25   **Теоретичні та методичні основи професійної освіти :**
навч.-метод. посібн. до практичних та самостійних робіт
студентів. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. 124 с.

УДК 377:37.02

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до навчальної програми дисципліни. В посібнику викладено теоретичні та методичні питання методики професійної підготовки фахівців у закладах професійної освіти.

В посібнику приведено ряд практичних робіт, які пов'язані з аналізом: сучасного розвитку професійної освіти, проектування навчально-виробничого процесу, організації занять різних видів теоретичного та виробничого навчання. Для якісного засвоєння навчального матеріалу в посібнику запропоновані тестові завдання, питання для самоперевірки знань.

Матеріал посібника призначений для студентів, які навчаються в закладах вищої освіти III-IV рівня акредитації, для поглиблення знань з питань професійно-практичної підготовки фахівців, а також для фахівців, що працюють в галузі професійної освіти.

*Рекомендовано до друку вченою радою
ННІ професійної освіти та технологій
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Протокол № 6 від 13.01.2025 р.)*

©Вдовенко О.І., 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ І	
ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ	
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1 МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ	7
ПРАКТИЧНА РОБОТА №2 ОСНОВНІ ДОКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ.....	11
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3 АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ.....	17
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4 СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	19
ПРАКТИЧНА РОБОТА №5 СТРУКТУРА ТА ЗАВДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	28
ПРАКТИЧНА РОБОТА №6 ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ В ЗПТО.....	33
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7 ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ	39
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8 ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	48
ПРАКТИЧНА РОБОТА №9 УРОК ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ, ВИМОГИ ДО НЬОГО	50
ПРАКТИЧНА РОБОТА №10 УРОК ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ, ВИМОГИ ДО НЬОГО.....	58
ПРАКТИЧНА РОБОТА №11 РОЗРОБКА УРОКУ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	79
ПРАКТИЧНА РОБОТА №12 МЕТОДИКА ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	84
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 13 ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗПТО	88
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 14 МЕТОДИЧНА РОБОТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	97
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 16 НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	104

РОЗДІЛ ІІ
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1 ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	109
Семінарське заняття №2 ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЗПТО	110
Семінарське заняття №3 МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	111
Семінарське заняття №4 ОСНОВНІ ВИМОГИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ФОРМИ УРОКУ ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ	112
Семінарське заняття №5 ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	113
Семінарське заняття №6 ЗАДАЧІ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ. ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	114

РОЗДІЛ ІІІ
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ПО ТЕОРЕТИЧНОМУ МАТЕРІАЛУ КУРСУ

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку суспільства висуває нові вимоги до професійної освіти, яка має забезпечувати підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватися до стрімких змін ринку праці, впроваджувати інновації та розвивати професійні компетенції упродовж усього життя. Особливої уваги набуває методична підготовка педагогів, які формують майбутніх професіоналів.

Наукові дослідження з проблем теорії і методики професійної освіти повинні мати випереджувальний характер і спрямовуватися на: прогнозування розвитку професійної освіти; обґрунтування її проектування нових моделей та організаційно-педагогічних форм підготовки робітників, змісту професійної освіти, інноваційних технологій навчання професії.

Ключову роль у формуванні конкурентоспроможних робітників відіграють педагоги професійної освіти. Сучасна перебудова системи освіти потребує висококваліфікованого викладача, здатного ефективно організувати навчальний процес, трансформуючи його в чітко структурований механізм. Це, в свою чергу, вимагає розвитку специфічних умінь, таких як прогнозування, аналіз, передбачення та вибір оптимальних методів і засобів навчання. Формування таких професійних компетентностей здійснюється під час методичної підготовки в педагогічних закладах освіти.

Метою вивчення дисципліни «Теорія і методика професійної освіти» є формування теоретичних основ і практичних навичок, необхідних для підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до науково обґрунтованого й творчого здійснення педагогічного процесу в закладах професійно-технічної освіти (ЗПТО). У процесі освоєння дисципліни здобувачі вищої освіти набудуть ґрунтовних знань з теорії і методики професійної освіти; розвинуть професійні компетентності, включаючи вміння проектувати та реалізовувати теоретичне й практичне навчання; а також опанують здатність застосовувати професійно-технічні, педагогічні, психологічні та інші знання у вирішенні конкретних методичних завдань.

Посібник створено з метою надання методичної підтримки студентам під час вивчення курсу «Теорія і методика професійної освіти». У ньому поєднано теоретичний аналіз із практичними завданнями, які спрямовані на розвиток професійно-педагогічних компетентностей майбутніх фахівців.

Навчальний посібник складається з основних розділів, які включають в себе теоретичний курс, методичні поради до підготовки студентів до семінарських занять, питання для підсумкового контролю знань, питання до екзамену. Зміст розділів направлений на підготовку до здачі екзамену. Зміст посібника відповідає останнім змінам, прописаним в законах «Про освіту», «Про вищу освіту». Для кожного розділу підготовлено набір завдань і запитань, спрямованих на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяє глибшому усвідомленню матеріалу, змушує по-новому поглянути на проблеми професійної освіти, її значення в розвитку економіки України.

Навчальний посібник висвітлює сутність, зміст і технології навчально-виховного процесу в закладах професійно-технічної освіти. Його мета – допомогти студентам опанувати знання про сучасний стан професійної освіти, основні принципи та методи навчання. Посібник стане корисним для студентів закладів вищої освіти, які готуються до професійної діяльності у сфері професійно-технічної освіти.

РОЗДІЛ I

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ

■ **Мета:** ознайомитися зі змістом, об'єктом, предметом та завданнями методики професійної освіти, розвинути навички аналізу та критичного мислення щодо основних понять та категорій методики професійної освіти, закріпити знання про структуру та функції методики професійної освіти як навчальної дисципліни.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення поняттю «методика професійної освіти».
2. Назвіть і опишіть основні завдання методики професійної освіти.
3. Визначте, у чому полягає специфіка методики професійної освіти як навчального предмета.
4. Чому методика професійної освіти відіграє важливу роль у підготовці конкурентоспроможних фахівців?
5. Як методика професійної освіти відповідає сучасним вимогам ринку праці?

■➔ *Теоретичні відомості*

Методика професійної освіти є дисципліною, яка вивчає закономірності, принципи, методи, форми та засоби навчання в закладах професійної освіти. Її головним завданням є підготовка викладачів до науково обґрунтованого та творчого здійснення педагогічного процесу.

Основні категорії методики професійної освіти

Об'єкт – процес професійної підготовки у закладах професійно-технічної освіти.

Предмет – закономірності та методи реалізації професійного навчання.

Основні завдання методики

- Формування теоретичних і практичних знань для професійного навчання.
- Розробка та вдосконалення методів, прийомів і форм навчання.
- Адаптація освітнього процесу до потреб сучасного ринку праці.

Методика професійної освіти як навчальний предмет спрямована на формування педагогічних компетенцій майбутніх викладачів, підготовку до розв'язання практичних завдань навчання та виховання.

Особливе значення має взаємозв'язок методики професійного навчання з педагогікою і психологією, а також з фізіологією. Ці зв'язки здебільшого виявляються у закономірній єдності розвитку, навчання та виховання учня, студента.

Якщо основна мета курсу «Методика професійної освіти» – навчити студентів керувати навчальним процесом, то навчання та виховання є категоріями суто педагогічними; розвиток – категорія психологічна та фізіологічна.

Методика професійного навчання, педагогіка і психологія тісно пов'язані з філософією, соціологією, біологічними науками (гігієною, анатомією, фізіологією), медициною, теологією та іншими галузями людознавства. Зв'язок методики професійного навчання, педагогіки і психології з іншими науками визначається об'єктами зв'язку (поняття – терміни, концепції, методи) та типами зв'язку (взаємодія, взаємодія, інтеграція). Так, філософія дає розуміння загальних принципів пізнання, ставлення людини до світу, системи поглядів на світ та місце в ньому людини. Соціологія дає фактичний матеріал для більш раціональної організації педагогічного процесу, а також для поглибленого розуміння психіки людини. Методика професійного навчання, психологія і педагогіка тісно пов'язані з історією суспільства і його культурою, оскільки у формуванні вищих психічних функцій людини, а також в організації її навчання та виховання вирішальну роль відіграли головні історичні досягнення цивілізації – знаряддя праці і знакові системи.

Методика професійної освіти, педагогіка і психологія мають тісні зв'язки і з багатьма іншими галузями наукового знання: анатомією і фізіологією людини, етнографією, математикою, кібернетикою та ін. Форми зв'язку методики професійного навчання, педагогіки і психології з іншими науками дуже різноманітні: це запозичення наукових ідей (наприклад, кібернетичної ідеї управління), використання даних, отриманих іншими науками (дані фізіології про працездатність учнів) та ін.

Зміст методики професійного навчання передбачає: 1) вивчення історії методики викладання навчальних дисциплін, що входять до змісту основної освітньої програми з даного напрямку фахової підготовки; 2) встановлення завдань навчальних дисциплін, їх пізнавального,

виховного й розвиваючого значення в системі професійної освіти; 3) наукове обґрунтування змісту навчальних дисциплін, програм, підручників, хрестоматій, довідників, енциклопедій та ін.; 4) вироблення методів, засобів і форм професійного навчання, що відповідають його меті, завданням і змісту; 5) конструювання навчального обладнання з дисциплін; 6) розробка вимог до підготовки педагогів з конкретної навчальної дисципліни.

Навчально-виховний процес у закладі професійної освіти – це цілісна педагогічна система. Управління ним вимагає системного підходу. Для цього необхідний глибокий теоретичний аналіз сутності освітнього процесу як системи, закономірностей його функціонування та розвитку, а також сутності процесу педагогічної діяльності. Сутність та особливості застосування системного аналізу у тому числі і до педагогічних об'єктів досить ретельно розглядаються в дисципліні «Методика професійного навчання».

Однією з основних вимог сучасного системного підходу до навчання є розгляд його як єдиного процесу взаємодії педагога та учня. У цій системі взаємозв'язку викладач є тією ланкою, що спрямовує та стимулює активно-пізнавальну діяльність учня. Саме тому систему навчання певної дисципліни під час аналізу її динаміки можна розглядати як єдину систему сукупної діяльності викладача і студента, як різновид людської діяльності, яка має двобічний характер та обов'язково передбачає взаємодію суб'єкта (викладача) і об'єкта (студента).

Схема управління процесом навчання містить такі блоки:

- проектування системи управління навчальним процесом, який включає аналіз професійної діяльності та вибір змісту освіти, прогнозування цілей навчання, аналіз вихідного стану системи навчання, розроблення навчальних матеріалів, проектування технологій навчання;
- реалізація проекту навчання (організація та здійснення процесу навчання);
- контроль і корекція діяльності, який включає вибір способів контролю, контроль і оцінка рівня сформованих умінь, проектування коректувальних технологій навчання.

Уміння якісно виконувати діяльність на кожному з етапів системи управління процесом навчання визначає професійну компетентність викладача.

Методична діяльність є одним з елементів педагогічної діяльності, вона спрямована на проектування такого навчального процесу, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей. Методична діяльність є технологічною, процесуальною та інтегративною.

Технологічний характер методичної діяльності визначається тим, що дидактичне проектування, як і будь-яке інше, є завершеним самостійним видом діяльності, що підпорядковується певним цілям та завданням, які мають продукт та засоби здійснення процесу діяльності.

Інтегративний характер методичної діяльності пов'язаний з тим, що вона інтегрує дидактичне знання. Таким чином, технічне знання є предметом діяльності, а дидактичне – засобом її здійснення. Технічне знання дає уявлення про процеси, що відбуваються в певній галузі промислового виробництва, а дидактичне знання, використовуючи уявлення про закономірності роботи викладача в процесі навчання, дозволяє перетворити наяву інформацію на педагогічну систему, яка відповідає заданим умовам навчання.

Процесуальність заданої діяльності пов'язана зі спрямованістю кожної з дій на кінцевий результат навчання. Вихідними даними для дидактичного проекту як продукту методичної діяльності інженера-педагога є, з одного боку, наука, техніка, технічне знання, а також виробничий процес, який є основою галузі, а з іншого – початкові умови навчання у ЗВО.

Основою технологічних процесів є закономірності перетворення готової сировини на продукцію, що залежать від специфіки охопленої ними галузі.

Послідовність виконання роботи

1. Опрацювати теоретичний матеріал.
2. Підготувати доповіді до питань для обговорення.
3. Скласти термінологічний словничок з теми.

Контрольні питання

1. Що є предметом методики професійної освіти?
2. Які завдання ставить перед собою методика професійної освіти?
3. Як методика професійної освіти інтегрується в сучасний освітній процес?
4. Які методи та засоби навчання застосовуються в професійній освіті?

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т.Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібн. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №2

ОСНОВНІ ДОКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ

■ **Мета:** ознайомити студентів з основними документами, що регламентують професійну освіту в Україні, їхніми функціями та значенням для організації навчального процесу.

■➔ *Завдання до практичної роботи*

1. Вивчити основні нормативно-правові акти, що регулюють професійну освіту в Україні.
2. Проаналізувати їх роль у забезпеченні якості професійної освіти та уніфікації стандартів.
3. Виписати основні поняття.
4. Опрацювати зміни, які були внесені в нормативні документи.

■➔ *Теоретичні відомості*

Закон України «Про професійно-технічну освіту»

Закон «Про професійно-технічну освіту» (Постанова ВР України від 10.02.1998 р., №103/98-ВР) визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійно-технічної освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках.

Згідно із Законом професійно-технічна освіта (ПТО) забезпечує первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації робітників.

Первинна професійна підготовка – це здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, спеціальності, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Перепідготовка робітників – це професійно-технічне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку.

Підвищення кваліфікації робітників – це професійно-технічне навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички (З, У, Н) на рівні вимог виробництва чи сфери послуг.

- До нормативно-правових актів у галузі ПТО належать:
- Положення про професійно-технічний навчальний заклад;
  - державний перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах;
  - державні стандарти професійно-технічної освіти;
  - кваліфікаційні характеристики випускників професійно-технічних навчальних закладів;
  - Положення про виробничу практику та працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів;
  - Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах;
  - Положення про ліцензування та атестацію професійно-технічних навчальних закладів;
  - типові навчальні плани для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах;
  - типові навчальні програми з предметів, передбачених навчальними планами, та з виробничого навчання;
  - типові правила прийому до професійно-технічних навчальних закладів;
  - Положення про фінансово-господарську діяльність професійно-технічного навчального закладу;
  - Положення про інститут та навчально-методичний центр професійно-технічної освіти;
  - Положення про ступеневу професійно-технічну освіту;
  - типові штати професійно-технічних навчальних закладів.

До нормативно-правових актів у галузі професійно-технічної освіти можуть належати й інші акти, які затверджуються Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади, органами управління професійно-технічною освітою відповідно до їх повноважень.

Державний стандарт професійно-технічної освіти

Державний стандарт ПТО (Постанова Кабміну України від 20.10.2021 р. №1077) встановлює державні вимоги до змісту професійно-технічної освіти, рівня професійної кваліфікації випускників ЗПТО, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників до зазначених закладів.

Державний стандарт ПТО містить:

- освітньо-кваліфікаційну характеристику (ОКХ) випускника;
- типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників;
- типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання та виробничої практики, передбачених типовим навчальним планом;

- систему контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів та критерії кваліфікаційної атестації випускників;
- перелік основних обов'язкових засобів навчання.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) випускника є документом, що узагальнює вимоги до професійних знань, умінь і навичок та інших складових компетентності випускника, відображає цілі професійної підготовки учня, слухача. ОКХ випускника є основою для науково обґрунтованого визначення змісту освіти, необхідного для якісної професійної підготовки кваліфікованого робітника в межах обраної професії та встановленого рівня кваліфікації.

ОКХ випускника визначає:

- сферу професійного використання випускника;
- плановий рівень його кваліфікації;
- узагальнені вимоги до професійних знань, умінь і навичок в межах інтегрованої (згрупованої) професії та окремих її спеціальностей (спеціалізацій), якими повинен володіти випускник для творчого та якісного виконання робіт у визначеній сфері професійної діяльності;
- перелік професійних умінь і навичок, якими повинен володіти випускник для творчого і якісного виконання робіт у визначеній сфері професійної діяльності.

ОКХ випускника розробляється на професії, включені до державного переліку професій та державного класифікатора професій на основі кваліфікаційної характеристики професії, що затверджується в установленому порядку.

Типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників визначає структуру обов'язкової компоненти змісту ПТО відповідно до вимог ОКХ випускника.

Структура обов'язкової компоненти змісту ПТО включає загально-технічну, професійно-теоретичну, природничо-математичну, гуманітарну, фізичну підготовку та визначається обов'язковими навчальними предметами, згрупованими за видами підготовки учнів, слухачів.

Типовий навчальний план розробляється з урахуванням ступеневої професійно-технічної освіти.

Обсяг навчального часу на обов'язкову компоненту змісту ПТО не може перевищувати 80 відсотків загального фонду навчального часу.

Типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання і виробничої практики є основою для складання професійно-технічними навчальними закладами робочих навчальних програм і входять до них як обов'язкова складова частина.

Типова програма з навчального предмета є документом, що визначає обов'язкову компоненту змісту професійно-технічної освіти у визначеній предметом галузі знань і параметри засвоєння навчального матеріалу з конкретного навчального предмета.

Типова програма з виробничого навчання та виробничої практики є документом, що визначає зміст практичного навчання у межах зазначеної в ОКХ сфери діяльності. Програма містить найменування та зміст тем, спрямованих на формування умінь і навичок, відомості про обсяг навчального часу на вивчення тем, очікувані результати навчання за кожною темою.

Система контролю знань, умінь і навичок та кваліфікаційної атестації випускників передбачає застосування таких його форм, як поточний, тематичний, проміжний і вихідний (підсумковий) контроль.

Поточний контроль передбачає поурочне опитування учнів, слухачів, проведення контрольних і перевірочних робіт, тематичне тестування та інші форми контролю, що не суперечать етичним та медико-педагогічним нормам.

Тематичний контроль застосовується для оцінювання навчальних досягнень учнів, слухачів по завершенню вивчення теми робочої навчальної програми.

Педагогічні працівники та керівники ЗПТО самостійно обирають форму поточного і тематичного контролю.

Проміжний контроль передбачає семестрові заліки, семестрову атестацію (іспити), річні підсумкові заліки, річну атестацію (річні підсумкові іспити), проміжну кваліфікаційну атестацію (кваліфікаційний іспит), індивідуальні завдання учням, слухачам.

Вихідний контроль передбачає державну кваліфікаційну атестацію, яка включає: кваліфікаційну пробну роботу, що відповідає вимогам ОКХ випускника ЗПТО відповідного кваліфікаційного рівня; державний кваліфікаційний іспит або захист дипломної роботи, проекту чи творчої роботи, що її замінює.

Форми і періодичність проміжного і вихідного контролю визначається робочими навчальними планами.

Перелік основних обов'язкових засобів навчання зазначається у типовому навчальному плані підготовки кваліфікованих робітників і визначає, що навчальні місця учнів, слухачів повинні бути забезпечені засобами навчання (зразки промислового обладнання, інструменти, моделі машин і механізмів, засоби надання послуг, методична та довідкова література тощо), використання яких обумовлюється змістом ОКХ випускника і типовими навчальними програмами з навчальних предметів, виробничого навчання та виробничої практики.

Положення про ступеневу професійно-технічну освіту

Це «Положення» (зі змінами, внесеними Постановою Кабміну України від 26.06.2013 р., №456) спрямовано на розширення можливостей професійної самореалізації особистості, забезпечення загальноосвітньої, загальнокультурної та професійної підготовки робочих кадрів, поліпшення їх соціального захисту та підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці в сучасних умовах.

У цьому «Положенні» вживаються такі *основні поняття*:

– *нормативний термін навчання* – це встановлений державним стандартом ПТО чи навчальним планом та навчальними програмами розрахунковий термін засвоєння учнями обов'язкового та варіативного компонентів змісту ПТО;

– *загальнодержавний (обов'язковий) компонент змісту ПТО* – визначено у Державному стандарті ПТО;

– *варіативний компонент змісту ПТО* – це перелік додаткових навчальних предметів (дисциплін), визначених робочими навчальними планами, а також додаткових навчальних тем, визначених робочими навчальними програмами, що відображають зміни у техніці, технологіях, організації праці на виробництві, сфері послуг.

Порядок надання робочих місць для проходження учнями, слухачами ЗПТО виробничого навчання та виробничої практики

Цей «Порядок» (Постанова Кабміну України від 3.04.2019 р., №281) визначає організаційно-правові та педагогічні заходи, спрямовані на забезпечення робочими місцями учнів, слухачів ЗПТО для проходження ними виробничого навчання і виробничої практики на виробництві чи у сфері послуг.

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про професійно-технічну освіту» підприємства, установи, організації незалежно від форми власності та підпорядкування зобов'язані надавати учням, слухачам ЗПТО робочі місця або навчальні ділянки для проведення професійно-практичної підготовки.

Виробниче навчання та виробнича практика учнів, слухачів ЗПТО організуються і проводяться відповідно до Положення про організацію навчально-виробничого процесу у ЗПТО, Положення про виробничу практику та працевлаштування випускників ЗПТО, Положення про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаних з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, та інших нормативно-правових актів у галузі ПТО, що затверджуються в установленому порядку.

Цей документ визначає порядок укладання типового договору між ЗПТО та підприємством на проведення виробничого навчання та виробничої (передвипускної) практики учнів ЗПТО, зобов'язання та відповідальність обох сторін щодо виконання всіх пунктів договору, систему оплати роботи керівників виробничого навчання і виробничої практики та учнів, слухачів ЗПТО за роботи, виконані ними за період виробничого навчання і виробничої практики на підприємстві.

Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах

За цим «Положенням» (зі змінами, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2015 р., 746) Навчально-виробничий процес у професійно-технічному навчальному закладі – це система організаційно-педагогічних, методичних і технічних заходів, спрямованих на

реалізацію змісту і завдань ступеневої професійно-технічної освіти відповідно до державних стандартів.

Навчально-виробничий процес у ПТНЗ ґрунтується на принципах гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки, демократизму, незалежності від політичних, громадських, релігійних об'єднань, спільній діяльності педагогічних працівників, учнів, слухачів, батьків, колективів підприємств, установ та організацій (далі – підприємства), може включати природничо-математичну, гуманітарну, фізичну, загальнотехнічну, професійно-теоретичну, професійно-практичну підготовку, а також виховну роботу з учнями, слухачами.

Це «Положення» визначає єдину систему планування, організації та обліку навчально-виробничого процесу, порядку проведення поточного, тематичного, проміжного і вихідного контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів, їх кваліфікаційної атестації.

Згідно до цього «Положення» основними навчально-методичними документами з планування навчально-виробничого процесу в ЗПТО є:

- робочі навчальні плани за професіями для певного ступеня ПТО;
- робочі навчальні програми з навчальних предметів та професійно-практичної підготовки, що передбачені робочими навчальними планами;
- поурочно-тематичні плани з навчальних предметів;
- перелік навчально-виробничих робіт з професії на семестр чи курс навчання;
- плани навчально-виробничої діяльності на півріччя;
- плани занять;
- розклад занять.

«Положення» визначає:

- основні форми професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки в ЗПТО;
- типи контролю за навчально-виробничим процесом;
- облік навчальної роботи;
- організацію проведення семестрових, річних атестацій і заліків з навчальних предметів, що входять у додаток до диплома (свідоцтва), фізичної підготовки і перевірочних робіт;
- порядок проведення державної підсумкової атестації із загальноосвітніх предметів та кваліфікаційної атестації;
- порядок переведення учнів на наступний курс навчання та проведення повторної атестації і заліків;
- документи про професійно-технічну і повну загальну середню освіту.

Інтернет-ресурси для самоосвіти

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1077-2021-п#Text>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-98-п#Text>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2019-п#Text>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ

■ **Мета:** поглибити знання здобувачів вищої освіти щодо академічної культури й етики у вищій школі; розвивати вміння й навички усного та письмового спілкування науковою мовою, застосування знань на практиці; виховувати естетичні смаки, культуру навчання й викладання в закладах вищої освіти.

Навчальні питання

1. Академічна культура й етика у вищій школі.
2. Основні форми порушення академічної доброчесності в освітньому процесі закладах вищої освіти: списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання, професорська нечесність.
3. Виховання культури навчання й викладання в закладах вищої освіти.

➡ Завдання до практичної роботи

1. Виписати слова-терміни та знати їх визначення: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.
2. Створити 2 кейси з практичними прикладами порушення форм академічної доброчесності.

Інструктивно-методичні матеріали

1. Визначення термінів, поданих у завданні, можна знайти у ЗУ «Про освіту» Про освіту | від 05.09.2017 № 2145-VIII (rada.gov.ua) (ст. 42), та Положенні Про академічну доброчесність в НУЧК імені Т.Г. Шевченка https://drive.google.com/file/d/1TggRAFOOn49g08VcMd_XsZHGuYNpm5LPs/view

2. Для кращого закріплення знань щодо дій у випадку виявлення фактів академічної доброчесності спробуйте змоделювати 2 подібні ситуації, які є найпоширенішими.

Зверніть увагу на випадки, коли наявний конфлікт інтересів, продумайте, які можливі варіанти їх вирішення (відповідно до чинного законодавства, шляхом пошуку компромісу тощо).

У підготовці кейсів та опрацюванні їх розв'язання варто керуватись чинними офіційними документами, які регулюють питання академічної доброчесності та антикорупційних дій.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте питання академічної культури у закладах вищої освіти.
2. Які існують форми порушення академічної доброчесності в освітньому процесі закладах вищої освіти?
3. Як можна виховати культуру навчання в закладах вищої освіти?

Рекомендована література

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. Благодійний Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
3. Бахрушин В. Академічний плагіат і самоплагіат в науці та вищій освіті: нормативна база і світовий досвід. URL: <http://educationua.org/ua/articles/1128-akademichnij-plagiat-i-samoplgiat-v-nautsi-tavishchij-osviti-normativna-baza-i-svitovij-dosvid>.
4. Етичний кодекс ученого України [проект]. К. : Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2009. 16 с.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Козін Д. О. Академічна доброчесність – виклик сучасній освіті. Матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції «Забезпечення якості вищої освіти». 2020. С. 1–3.
7. Тицька Я. О. Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. №34. С. 4–7.
8. Шарова Т. М. Академічна доброчесність і академічне письмо: цифровізація та комунікація. Інновації в освіті і педагогічна майстерність учителя-словесника: збірник матеріалів V Усеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Суми, 29-30 жовтня 2021 року) / за ред. О. М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. Випуск 5. С. 12–14.
9. Шкіцька І.Ю. Основи академічної доброчесності: практикум : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 64 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

■ **Мета:** сформуванати уявлення про систему професійної освіти України та процес інтеграції до європейського освітнього простору.

Питання для обговорення

1. Поняття професійної освіти..
2. Професійно-технічна освіта.
3. Професійно-педагогічна освіта.
4. Принципи професійної освіти і професійного навчання.

► Теоретичні відомості

Поняття професійної освіти

Існують різноманітні визначення поняття професійна освіта. Під поняттям професійна освіта розуміють:

а) цілеспрямований педагогічний процес професійного навчання й виховання;

б) цілеспрямований, здійснюваний державою й суспільством процес відтворення кваліфікованих робітничих кадрів, підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації спеціалістів;

в) систему професійної освіти, мережу професійних навчальних закладів – від елементарних курсових форм до вищої і після дипломної освіти;

г) професійну підготовку і особистісний рівень компетентного володіння тією або іншою програмою професійної освіти.

Професійна освіта – соціально й педагогічно організований процес трудової соціалізації особистості, який забезпечує орієнтацію і адаптацію у світі професій, оволодіння конкретною спеціальністю і рівнем кваліфікації, неперервне зростання компетентності, майстерності й розвитку здібностей у різноманітних сферах людської діяльності.

Поняття професійна освіта містить у собі такі історично сформовані типи професійної освіти: ремісничка, професійно-технічна освіта, середня професійна освіта, вища професійна освіта.

У Законі України «Про освіту» зафіксовані відповідні рівні: початкова, середня, вища професійна освіта.

Визначилися також різноманітні галузеві й міжгалузеві види професійної освіти: університетська, педагогічна, технічна, військова, ветеринарна, сільськогосподарська та ін.

В реальній практиці професійна освіта поліфункціональна й виконує наступні функції:

- *економічну* – розширене відтворення кваліфікованої робочої сили з урахуванням потреб суспільства, формування ринку праці і надання освітніх послуг, вплив на соціально-економічні процеси і розвиток науки, техніки, виробництва, культури й освіти;

- *соціальну* – підготовка спеціалістів, передача соціального досвіду від старших поколінь до молодших, формування соціально-професійної структури населення і створення умов для його соціальної і професійної мобільності;

- *педагогічну* – виховання й розвиток особистості засобами залучення до професії й формування основ професійної культури, професійне навчання й виховання підростаючих поколінь на базі основної освіти, підготовка, підвищення кваліфікації і перепідготовка дорослого населення;

- *культурологічну* – трансляція, збереження й удосконалення загальної, інтелектуальної і професійно-трудової культури суспільства;

- *гуманітарну* – створення умов для реалізації права особистості на професію і професійну зайнятість, рівноправність чоловіків і жінок у сфері професій, а також соціальний захист людей з порушеннями у психофізичному розвитку й інвалідів з дитинства;

- *психологічну* – створення умов для формування й розвитку особистості професіонала, її ціннісних трудових якостей.

Педагогічні аспекти професійної освіти є предметом дослідження *професійної педагогіки* – галузі педагогічної науки, яка вивчає загальні методологічні, теоретичні, історичні, методичні й технологічні основи освітнього процесу на всіх рівнях професійної освіти і в усіх типах професійних навчальних закладів.

Історично розвивались наукові галузі, які вивчали окремі й специфічні закономірності професійної освіти: професійно-технічна педагогіка як теорія професійно-технічної освіти; педагогіка середньої спеціальної освіти і педагогіка вищої школи, теорія і методика професійної освіти.

Окремими професійними галузями сформувалися військова, музична, художня та інші педагогіки, теорія і методика професійної освіти, виробнича педагогіка та ін.

В Україні зміст професійної освіти зафіксовано в документах Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України: державний

освітній стандарт, професійно-кваліфікаційна характеристика (або профіль підготовки спеціаліста), навчальні плани і програми.

Навчальний план будується з урахуванням єдності професійної, загальноосвітньої і культурологічної підготовки майбутнього спеціаліста, раціонального співвідношення фундаментальної і практико-орієнтовної підготовки, а також наявності інваріантного змісту базової (основної) освіти, що забезпечує диференціацію й індивідуалізацію освітнього процесу через систему спеціалізацій, курсів, факультативів, спецкурсів, спецсемініарів та ін.

Професійно-технічна освіта

Професійно-технічна освіта – складова системи освіти, діяльність якої регулюється Законом України «Про професійно-технічну освіту».

Професійно-технічна освіта – є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями й навичками в обраній ними галузі професійній діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

Професійно-технічна освіта здобувається у ЗПТО різних типів і форм власності.

Професійно-технічне навчання – складова професійно-технічної освіти.

Система професійно-технічної освіти складається з ЗПТО незалежно від форм власності та підпорядкування, що здійснюють діяльність у галузі професійно-технічної освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, фізкультурно-оздоровчих, культурно-освітніх, обчислювальних підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Професійно-технічна освіта здійснюється у ЗПТО за денною, заочною, дистанційною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами.

Професійно-технічна освіта здобувається в ЗПТО за рахунок держави безкоштовно, або контрактної форм навчання.

Професійно-педагогічна освіта

Професійно-педагогічна освіта – система підготовки педагогічних кадрів для закладів професійно-технічної освіти, ЗВО різних рівнів акредитації.

Мета полягає в задоволенні індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпеченні потреб держави в кваліфікованих педагогах професійної школи високого рівня компетентності та культури, здатних розвивати особистість учня, виховувати в нього відповідальність за своє

професійне майбутнє і підвищення професійної кваліфікації, готових творчо працювати в професійних закладах різного рівня акредитації та типу, сприяти соціально-економічному розвитку суспільства.

Система професійно-педагогічної освіти спрямовується на підготовку педагога з високим рівнем професійної компетентності, що ґрунтується на новітніх досягненнях психолого-педагогічних наук, сучасних спеціальних знаннях певної галузі виробництва; з високим рівнем педагогічної компетентності, критичного мислення, здатності застосовувати наукові надбання на практиці, запроваджувати цінності демократичної держави.

Принципи професійної освіти і професійного навчання

Перебуваючи в тісному зв'язку із загально дидактичними принципами, що відображають вимоги закономірностей педагогічного процесу, принципи професійного навчання мають свої специфічні особливості.

Політехнічний принцип

Політехнічна освіта передбачає оволодіння системою знань про наукові основи сучасного виробництва. На базі цих знань формуються загальні професійні політехнічні й спеціальні знання.

Загальні професійні знання містять у собі знання: про загальні основи класифікації техніки й принципах виробництва, що лежать в основі технології, конкретної галузі; про класифікацію матеріалів і способи їх одержання; про стандартизацію, техніку вимірювання й оцінки якості продукції; про економіку, екологію, організацію праці; про нову техніку й технології виробництва галузі.

Спеціальні знання розкривають сутність конструкції обладнання, інструментів і пристосувань, які використовуються для виконання окремих операцій і видів робіт, правила їх експлуатації, технологічних процесів, особливості виготовлення виробів.

Здійснення принципу політехнічного навчання вимагає дотримання наступних умов:

- відповідності змісту навчання основним напрямкам розвитку науки й техніки;
- організації навчального матеріалу в цілісну систему взаємозалежних знань;
- зв'язку навчального матеріалу з майбутньою практичною діяльністю;
- доступності розуміння учнями, відповідність їх віковим особливостям;
- можливість задоволення пізнавальних інтересів учнів;
- опора на базові загальноосвітні знання й уміння;

- інформаційна стабільність і динамічність навчального матеріалу протягом більш-менш тривалого періоду;
- системність;
- врахування факторів, що впливають на продуктивність праці.

Принцип поєднання навчання з продуктивною працею учнів, зв'язок теорії й практики

Зв'язок навчання й праці, теорії й практики:

- процес двосторонній. Навчальна й трудова діяльність органічно пов'язані одна з одною. Тому важливо, щоб викладання всіх навчальних предметів було спрямовано на підготовку й свідоме залучення учнів до виробничої діяльності.

- Реалізація цього принципу залежить від дотримання таких умов:

- теоретичні знання повинні бути випереджальними, перевірятися на практичних заняттях;

- у будь-якому трудовому процесі повинні синтезуватися знання й уміння з різних галузей науки;

- для ефективної реалізації підготовки спеціалістів широкого профілю необхідно здійснювати синтез галузевих знань і синтез за видами виробництва;

- інтеграцію змісту навчання слід здійснювати у двох напрямках: по вертикалі об'єднання професійних знань і вмінь у межах єдиного предмета й по горизонталі – взаємозв'язок спеціальних знань і вмінь.

Принцип моделювання професійної діяльності в навчальному процесі

Під моделюванням професійної діяльності в освітньому процесі розуміють виявлення типових завдань, трансформацію їх у навчально-виробничі завдання, вибір форм організації освітнього процесу й методів навчання.

За допомогою моделювання можна одержати випереджальну інформацію для обґрунтування цілей, змісту, засобів, дії та методів навчання, розробки професійно-кваліфікованих характеристик, навчальних планів, програм і підручників.

Завдання моделювання полягає у встановленні відповідності між вимогами, пропонованими до підготовки, і фактичним обсягом професійних знань і вмінь. У зв'язку із цим постає питання про прогнозування еталонних вимог до спеціаліста.

Моделювання діяльності спеціаліста широкого профілю передбачає опис еталонних вимог до фахівця, тобто:

- функцій, що виконуються на робочих місцях;
- завдань, які повинен уміти вирішувати спеціаліст;
- загально професійних, загально технологічних і спеціальних знань і вмінь, які необхідні для вирішення визначених завдань.

Моделювання професійної діяльності спеціаліста широкого профілю в освітньому процесі повинно здійснюватися за таких умов:

- діяльнісний підхід до створення моделі професійної роботи;
- політехнічна спрямованість інтеграції знань і вмінь;
- рівнева градація інтегративного процесу навчання;
- залежність побудови інтегративного процесу навчання;
- прогнозування еталонних вимог до професійної діяльності спеціаліста широкого профілю.

Принцип професійної мобільності передбачає здатність людини швидко освоювати технічні засоби, технологічні процеси й нові спеціальності, виховання потреби постійно підвищувати свою освіту і кваліфікацію. Мобільність, творчий характер праці залежать від широти світогляду, осмислення й вирішення тих проблем, які людина має у своїй практиці, а також бачення й розуміння перспектив розвитку виробництва.

Принцип модульності професійного навчання. Сутність модульного навчання полягає в тому, що, студент самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, що включає в себе банк інформації й методичних посібників з досягнення визначених дидактичних завдань.

Завдання, зміст і методика організації модульного навчання передбачають: виділення зі змісту навчання відособлених елементів, динамічність, дієвість і оперативність знань, гнучкість, бачення перспективи, різнобічність методичного консультування, паритетність. Програми мають варіативний характер, зміст модулів-програм постійно змінюється з урахуванням соціального замовлення.

Використання принципу модульного навчання на практиці дозволяє структурувати навчальний матеріал так, щоб розділи не були незалежні один від одного, а це дозволяє змінювати, доповнювати й створювати навчальний матеріал, не порушуючи єдиного змісту.

Комплексна дидактична мета, що визначає структуру й зміст програм-модулів – підготовка людини до конкретної діяльності. Реалізація принципу модульності забезпечує:

- інтеграцію всіх видів діяльності, необхідних для досягнення мети суб'єкта;
- постійний пошук альтернативних шляхів досягнення мети суб'єкта й того варіанта навчання, який підлягає реалізації;
- орієнтацію суб'єкта на перспективу підвищення рівня професійної підготовки по навчальних модулях.

Модулі мають механізм, що дозволяють відображати зміни в науці й техніці, для широкого й оперативного відновлення змісту навчання.

Принцип систематичності й послідовності навчання вимагає дотримання наступних умов:

- планування процесу професійного навчання відповідно до періодів виробничого навчання: вступного, підготовчого періоду, періоду освоєння професії, контрольо-заключного;
- дотримання послідовності формування й закріплення навичок і вмінь у процесі виробничого навчання;
- опора на базові загальноосвітні знання й уміння;
- упорядкування навчального матеріалу в цілісну систему взаємозалежних знань, здійснення навчання дедуктивним методом.

Зміст навчання повинен відповідати завданням виховання й освіти, відображати реальні трудові процеси, якими необхідно опанувати.

Принцип створення навколишнього середовища передбачає, насамперед, створення в навчальному закладі навчально-матеріальної бази виробничого навчання й дидактичних засобів навчання, що відповідають технічним, технологічним, ергономічним, економічним, педагогічним, санітарно-гігієнічним, екологічним вимогам, а також вимогам безпеки праці й охорони здоров'я учнів.

Створення сприятливого середовища вимагає розробки й реалізації системи соціальних і психолого-педагогічних заходів з метою управління цим процесом:

- створення нормальних умов праці, які виявляють сприятливий психологічний і естетичний вплив на учнів;
- педагогічна оптимізація управлінських впливів.

Принцип комп'ютеризації педагогічного процесу набуває особливої актуальності у зв'язку із впровадженням електронно-обчислювальних засобів в усі сфери життя.

По-перше, комп'ютер розширив можливості подання навчальної інформації; по-друге, дозволив підвищити мотивацію навчання, розкриваючи практичну значущість навчального матеріалу; по-третє, комп'ютер активно залучає учнів у освітній процес.

Використання комп'ютерів у освітньому процесі дозволяє ефективно вирішувати наступні педагогічні завдання: індивідуалізація й диференціація навчання; здійснення контролю зі зворотним зв'язком, з діагностикою помилок і оцінкою результатів навчальної діяльності; здійснення самоконтролю й самокорекції; моделювання й імітація навчальних або досліджуваних об'єктів, процесів і явищ; розвиток пізнавальних інтересів учнів; формування вміння ухвалювати рішення. Діапазон засобів управління освітнім процесом надзвичайно широкий; від можливості учня самому поставити запитання до послідовності викладу навчального матеріалу.

Принцип економічної доцільності визначає необхідність планування, підготовки в навчальних закладах робітників і фахівців із професій з урахуванням їх потреби на ринку праці. У зв'язку із цим виникає проблема організаційно-правового регулювання відносин між учасниками освітнього процесу й підприємствами-замовниками на основі укладання договорів про підготовку кадрів. Навчально-продуктивна праця студентів повинна стимулюватися залежно від її кількості й якості, особливо в період виробничої практики, коли вони беруть участь у виконанні виробничих завдань поряд із кваліфікованими робітниками. Це стимулює опанування студентами передовими прийомами і способами праці, активним пошуком шляхів підвищення її продуктивності, прагнення до опанування професійною майстерністю.

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС.

Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається закладом вищої освіти.

Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Послідовність виконання роботи

1. Ознайомтесь з організацією професійної освіти в Україні;
2. Аналіз структури професійно-технічної освіти:
  - порівняйте різні типи навчальних закладів: ПТНЗ, технікуми, коледжі, університети;
  - оцініть їх вплив на ринок праці та потреби економіки України.
3. Дослідіть державні стандарти професійної освіти:
  - ознайомтесь з державними стандартами, що регулюють професійну освіту в Україні;
  - оцініть, наскільки ці стандарти відповідають вимогам сучасного ринку праці.
4. Оцініть можливості працевлаштування випускників.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.

2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.

3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.

4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.

5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Інтернет-ресурси

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

ПРАКТИЧНА РОБОТА №5

СТРУКТУРА ТА ЗАВДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

■ **Мета:** ознайомити з основними завданнями, структурою та функціями професійно-технічної освіти в Україні. Оцінка ролі професійно-технічних навчальних закладів у підготовці робітничих кадрів та їх значення для економіки країни.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте професійно-технічне навчання, його складові частини.
2. Дайте характеристику первинної професійної освіти, перепідготовки робітничих кадрів, підвищення кваліфікації.
3. Який зміст поняття «кваліфікований робітник»?
4. Дати характеристику поняттю «кваліфікаційна характеристика».
5. Який зміст і мета підготовки фахівців на кваліфікаційному рівні «Молодший бакалавр».
6. Назвіть ступені ПТО (кваліфікаційні рівні).
7. Охарактеризуйте цикли навчальних предметів, дайте їм характеристику та встановіть взаємозв'язок.

■► Теоретичні відомості

Мета професійно-технічної освіти – надання громадянам професії з урахуванням їхніх покликань, інтересів, здібностей відповідно до поточних і перспективних потреб економіки країни в кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітників. При цьому враховується розвиток науки і техніки та завдання підвищення культурного рівня робітників.

Для визначення змісту головної мети й завдань ПТО слід розкрити зміст поняття «кваліфікований робітник». Система підготовки кваліфікованих робітників має забезпечити їхній високий освітній та культурний рівень, професійну мобільність, творчу активність і самостійність, а також високу професійну стійкість.

Подальший розвиток теорії освіти, навчання та виховання кваліфікованих робітничих кадрів має ґрунтуватися на педагогіці праці, що покладена в основу генезису та функціонування педагогіки ПТО.

Головні завдання професійно-технічної освіти:

- забезпечення громадянам України, у тому числі особам з особливими освітніми потребами, а також іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, права на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації;

- задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках;

- сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення;

- забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійної (професійно-технічної) освіти та закладів професійної (професійно-технічної) освіти різних форм власності та підпорядкування.

Система професійної (професійно-технічної) освіти складається з закладів професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійної (професійно-технічної) освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Заклад професійної (професійно-технічної) освіти – це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійній (професійно-технічній) освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.

Система підготовки кваліфікованих робітників має забезпечити їхній високий освітній та культурний рівень, професійну мобільність, творчу активність і самостійність, а також високу професійну стійкість.

Професійно-технічний рівень підготовки характеризується:

- рівнем освіти;
- професійною спрямованістю освіти;
- характером і змістом трудових функцій;
- характером знарядь праці та технологічного процесу;
- професійною мобільністю, певним «запасом» освіти, який і має бути основою оволодіння новою, найсучаснішою технікою, а також забезпечить суміщення функцій і навіть перехід робітника в будь-яку сферу праці, якщо автоматизація виробництва зумовить значне скорочення чисельності зайнятих у цій галузі;

- творчим ставленням до праці, що зумовлене зміною її змісту в процесі науково-технічного прогресу;
- прагненням до самоосвіти та самовиховання;
- професійною стійкістю робітників.

Культурний рівень характеризується такими ознаками:

- необхідними знаннями, уміннями та навичками в галузі духовної культури, набутими в процесі освіти, а також самостійно;
- сформованістю навичок загальної культури праці;
- винахідливістю, що виявляється в спрямованості інтересів до культурної інформації, культурної діяльності, естетичних смаків;
- активністю в культурному житті, що характеризуються участю в набутті і розповсюдженні культурної інформації, умінням самостійно застосовувати знання в діяльності, самостійною творчістю у царині культури;
- характером суспільної та особистісної поведінки, що зумовлюється духовною культурою та рівнем самосвідомості;
- ступенем загальної вихованості, що характеризує особистість в цілому.

Виховання учнів ЗПТО у процесі оволодіння професією, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах демократизації і гуманізації стосунків між педагогами та учнями, а також учнівського самоврядування з урахуванням інтересів, нахилів і здібностей підлітків.

Незалежно від ступеня професійної підготовки чи типу навчального закладу, виховна робота має спрямовуватися на збагачення змісту навчального процесу, зосереджувати увагу на задоволенні національно-культурних потреб особистості, сприяти відродженню і збереженню національних традицій у праці, тобто декоративно-прикладного мистецтва, розвитку народних промислів тощо. Нині зростає значення краєзнавчої роботи, народних традицій, етнографії, музичного та образотворчого мистецтва у формуванні особистості майбутнього робітника.

Виховна робота має великі можливості для формування в учнів національної самосвідомості, глибокої поваги до свого народу, його історії та культури. Головним у цій діяльності має стати відома теза про діалектичне поєднання національного та інтернаціонального, пріоритет загальнолюдських цінностей. Залучення майбутніх кваліфікованих робітників до духовних і культурних цінностей світової цивілізації, до розвитку духовного потенціалу українського та інших народів, творче опанування скарбами минулого і сучасності, конкретна і свідома участь в охороні пам'яток історії та культури, розвитку культурних зв'язків з іншими народами – такі завдання сучасної професійної школи України в справі виховання.

**Освітньо-кваліфікаційна характеристика
випускника закладу професійно-технічної освіти
(харчового напрямку)**

Професія – Кухар

Код – 5122

Кваліфікація – 3, 4, 5, 6 розряди

Кваліфікаційні вимоги

Повинен знати: види, властивості, кулінарне призначення та особливості обробки картоплі, овочів, грибів, м'яса, риби, птиці, дичини, круп, макаронних виробів і бобових, сиру, яєць, тіста, консервів, концентратів та інших продуктів, ознаки та органолептичні методи визначення їх доброякісності, терміни та умови їх зберігання; способи, методи та форми нарізання овочів і зелені; технологію виготовлення котлетної маси з м'яса, риби та напівфабрикатів з неї; прийоми, способи та послідовність виконання теплового оброблення продуктів; правила реалізації, відпуску (комплектації) готової продукції, терміни та умови зберігання страв; рецептури, технологію виготовлення, вимоги до якості варених, смажених, запечених овочів, страв з круп, макаронних виробів і бобових, нескладних супів, страв з яєць, прісного тіста, страв з концентратів; організацію робочих місць під час виконання робіт; правила експлуатації відповідних видів технологічного обладнання, виробничого інвентарю, інструменту, ваговимірювальних приладів, посуду, їх призначення та використання в технологічному процесі; правила роботи підприємств харчування; санітарні правила для підприємств харчування; правила санітарної обробки столового та кухонного посуду, інструментів, інвентарю, їх маркування та використання; технічні вимоги безпеки праці; правила та норми протипожежного захисту, виробничої санітарії та особистої гігієни; призначення, зміст та порядок користування нормативно-технологічними документами: Збірником рецептур страв і кулінарних виробів, технологічними картками.

Повинен уміти: проводити процеси первинної кулінарної обробки сировини. Здійснювати допоміжні роботи з виготовлення страв та кулінарних виробів. Формувати та панірувати напівфабрикати. Готувати страви та кулінарні вироби, які потребують складної кулінарної обробки: варить, смажить, запікає та випікає вироби. Виготовляти страви з концентратів. Порціонувати (комплектувати), роздавати страви масового попиту.

Загальнопрофесійні вимоги

Повинен:

- а) раціонально та ефективно організовувати працю на робочому місці;
- б) дотримуватись норм технологічного процесу;

- в) не допускати браку в роботі;
- г) знати та виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці й навколишнього середовища, додержуватись норм, методів і прийомів безпечного ведення робіт;
- д) використовувати в разі необхідності засоби попередження та усунення природних і небезпечних негативних явищ (пожежі, аварії, повені тощо);
- є) знати інформаційні технології.

Навчальні предмети: інформаційні технології, основи правових знань, правила дорожнього руху, основи галузевої економіки і підприємництва, технологія приготування їжі з основами товарознавства, устаткування підприємств харчування, гігієна та санітарія виробництва, організація виробництва та обслуговування, облік, калькуляція і звітність, охорона праці, професійно-практична підготовка, виробниче навчання, виробнича практика, державна кваліфікаційна атестація.

1. *Кабінети:* технології приготування їжі, устаткування підприємств харчування, організації обслуговування, гігієни та санітарії, інформаційних технологій, охорони праці, інформатики та комп'ютерної техніки

2. *Лабораторії:* кухня-лабораторія з дегустаційним залом (навчальною аудиторією).

▣▣▣➔ Завдання до практичної роботи

1. Вивчити основні завдання професійно-технічної освіти в Україні.
2. Ознайомитися зі структурою професійно-технічної освіти та основними типами навчальних закладів.
3. Оцінити ефективність професійно-технічної освіти з точки зору ринку праці та сучасних вимог до кваліфікації працівників.
4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення професійно-технічної освіти в Україні.

▣▣▣➔ Творчі завдання

Проаналізуйте «Положення про професійно-технічний навчальний заклад». Проведіть аналіз інтернет – джерел з проблеми розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

Література для самоосвіти

1. Закон України «Про вищу освіту» Від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> .
2. Закон України «Про професійно-технічну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №6

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ В ЗПТО

■ **Мета:** ознайомитися із структурою та завданнями управління навчально-виховним процесом на уроці, методикою вивчення якості знань, умінь і навичок учнів у ЗПТО.

■➔ *Теоретичні відомості*

У ході навчально-виховного процесу на уроці та поза ним викладач персоніфіковано виконує керівну, управлінську, організа-торську і виховну функції.

Керівна функція передбачає вироблення і проголошення цілей діяльності навчального колективу й окремого учня, а також мотивацію необхідності виконання тієї чи іншої роботи.

Зміст цієї функції визначає:

- чітке розуміння учнями мети навчання;
- уявлення перспектив навчання;
- доступність мети і завдань як за характером, так і за обсягом;
- врахування об'єктивних можливостей колективу, групи і кожного учня;
- багатофункціональність, багатоопераційність, широту охоплення розглядуваного питання;
- відмову від жорсткого закріплення завдань;
- обізнаність з результатами роботи;
- особисту і соціальну значущість учня;
- напруженість, динамічність роботи.

У процесі реалізації цієї функції необхідно:

- обов'язково доводити до розуміння учнів необхідність вивчення даного питання з огляду на подальше використання цих знань у практичній діяльності;
- щоб визначені викладачем мета і завдання даного уроку не були жорсткими, тобто враховувати контингент учнів групи, час проведення уроку, рівень їх підготовленості до сприйняття конкретного матеріалу тощо;
- під час розгляду практичних виробничих питань давати учням змогу самим вибирати з кількох можливих альтернатив на основі певних критеріїв шляхи і методи виконання завдань;

- під час проведення контрольних, самостійних робіт, заліків давати учням змогу самостійно вибирати питання і завдання із запропонованого викладачем переліку їх, причому кількість питань і завдань викладач визначає заздалегідь (наприклад, можна внести до екзаменаційного білета 5 підбивати підсумки роботи кожного учня наприкінці уроку. При цьому слід сконцентрувати свою увагу і учнів не на оцінці як такій, а на типових помилках, вдалих оригінальних відповідях і рішеннях, рівні самостійності тощо;

- щоб робота на уроці була напруженою і динамічною і не розсіювалася увага учнів протягом усього заняття (це особливо важливо, коли заняття триває 90 хв.). Для цього бажано в процесі уроку кілька разів змінювати форму діяльності учнів. Наприклад, на початку вони слухають пояснення викладача, потім під його керівництвом складають конспект, розробляють опорний сигнал, самостійно розв'язують практичні задачі, працюють з довідковою літературою;

- постійно і наполегливо доводити до розуміння учнів, що тільки в разі міцного засвоєння ними пропонованих їм знань і вмінь вони матимуть реальну можливість претендувати на робоче місце в умовах конкуренції на ринку праці, яке відповідає їхньому професійно-кваліфікаційному рівню, й посісти чинне місце на соціальних східцях.

Управлінська функція полягає в упорядкуванні, функціонуванні і розвитку системи навчально-виховної діяльності, її зміст включає такі елементи:

- планування, що ґрунтується на прогнозуванні результатів, гнучкість та можливості своєчасного перегляду планів з урахуванням реальних можливостей;

- контроль, який здійснюється в різних формах; суцільний, вибірковий, самоконтроль та ін.;

- регулювання як розв'язання конфліктних ситуацій, що можуть виникнути з матеріально-технічних, соціально-професійних, соціально-психологічних та інших причин.

Реалізація цієї функції передбачає: чітке планування як ходу уроку, так і порядку викладання теми в цілому. При цьому слід керуватись сучасними вимогами до спеціаліста відповідного профілю і рівня (наприклад, програми спеціальних дисциплін мають бути складені в чіткій відповідності з діючими кваліфікаційними характеристиками й посадовими інструкціями);

- здійснення контролю засвоєння матеріалу не стільки поурочно, скільки за темами, тобто кожний учень повинен скласти залік з кожної вивченої теми. При цьому можна використати різні форми заліку – від класичних, традиційних (опитування, індивідуальні завдання за картками тощо) до нестандартних, оригінальних (підготовка своєрідного «довідника-шпаргалки» з усіх питань теми), надаючи перевагу індивідуальним формам з диференційованим підходом;

- варіанти системи оцінок, оскільки за допомогою діючої чотирибальної системи (відмінно, добре, задовільно - незадовільно) не завжди можна об'єктивно визначити загальний рівень знань учня.

- створення викладачем групи сприятливого морально-психологічного клімату, оскільки навчально-виховний процес на уроці відбувається переважно в колективі. Для вирішення цього завдання рекомендується поряд з іншими шляхами виховувати в учнів «культ знань», повагу до тих, хто прагне здобути міцні знання, вміння і навички, а не позитивні оцінки як такі (з метою отримання вищої стипендії, щоб зробити приємне батькам тощо).

Організаторська функція пов'язана з діяльністю, що спрямована на структурування та ієрархізацію в часі й у просторі учнів, навчального матеріалу, умов роботи та ін. Основним результатом організаторської функції педагогічної діяльності є *гуманізація* розвитку особистості учня. Ця функція здійснюється за такими принципами:

- ритмічність - рівномірна робота протягом усього уроку;
- пропорційність, тобто правильне співвідношення роботи за навантаженням;
- безперервність - динамічний, повільний, плановий процес праці на уроці;
- диференційований підхід до учнів.

Реалізувати ці принципи на кожному конкретному уроці досить складно, але це слід робити, оскільки можна добитися позитивних результатів. Тут рекомендується застосовувати такі практичні напрацювання:

- навчальний матеріал розміщувати і розподіляти в часі рівномірно як на уроці, так і між уроками;

- складніші форми роботи (наприклад, семінари, ділові ігри, лабораторно-практичні та самостійні роботи) чергувати з простішими (лекції, екскурсії);

- процес роботи над кожною темою будувати за принципом повільного динамічного вивчення матеріалу. Зручною є така схема вивчення теми: лекції (вивчення і засвоєння матеріалу), семінар (повторення і закріплення матеріалу), лабораторно-практична робота (використання матеріалу на практиці), залік (контроль, перевірка і коригування засвоєння матеріалу);

- сильнішим і краще підготовленим учням пропонувати роботу за індивідуальним планом з обов'язковим виконанням підсумкової роботи в будь-якій формі (наприклад, реферат) і обов'язковим її захистом на семінарському занятті;

- впроваджувати так звані активні форми навчання - ділові ігри, які дають найбільший педагогічний ефект. Досвід показує, що, беручи участь у діловій грі, учні активно повторюють і закріплюють здобуті знання, вчаться розв'язувати практичні питання в умовах,

максимально наближених до реальних, приймати рішення і обґрунтовувати їх вибір, набувають навичок колективного вироблення рішень і складання плану їх реалізації.

Виховна функція може бути реалізована в ході навчального процесу тільки опосередковано через особистість викладача, оскільки виховання саме по собі – через моралізаторство, виховні моменти тощо – як його розуміють багато викладачів, практично не дає ніяких результатів. Та, власне, їй не може дати, бо в професійно-технічні навчальні заклади приходять, як правило, люди з уже усталеними життєвими позиціями. Виходячи з цього, для вирішення виховних завдань у процесі уроку можна рекомендувати використовувати такі принципові положення:

- викладач має авторитет в учнів, оскільки говорить і робить тільки те, у що сам вірить;

- викладач не ухиляється від обговорення навіть найгостріших політичних, соціальних, особистісних проблем. При цьому він не нав'язує учням якоїсь «істини в останній інстанції», а просто розкриває їм, бажано без коментарів, усі аспекти проблеми, пропонуючи самим визначитися і зробити вибір. Проте такий підхід не заперечує можливості висловити своє особисте ставлення до обговорюваного питання;

- якщо викладач говорить учневі «роби, як я», то він повинен мати на це моральне право, оскільки особистий приклад має дуже великий виховний вплив і насамперед у ставленні до роботи;

- в учнівському колективі склалися безконфліктні атмосфера і моральний клімат;

- усі рішення викладач приймає гласно, з урахуванням думок учнів і з обов'язковим поясненням своїх дій;

- викладач правильно, виходячи з конкретної ситуації, обирає стиль і методи своєї діяльності.

Методика вивчення якості знань, умінь і навичок учнів у ЗПТО

Вивчення рівня знань, умінь і навичок учнів має здійснюватися не заради виставлення учневі оцінки, а для того, щоб він відчув задоволення від результатів навчальної роботи, радість пізнання і подолання труднощів, адже потяг до пізнання, до набуття нових знань, умінь і навичок, нових способів дії виникає під час навчальної роботи. Вивчення рівня знань, умінь і навичок повинно бути всеосяжним і всеохоплюючим.

Не всі учні можуть здобути однакові знання, вміння і навички. Кожна людина має певні можливості, необхідні їй для діяльності, спілкування, життя. Ці можливості певним чином розвивались у школі і до моменту вступу до училища кожний учень вже має деякий запас знань, умінь і навичок, певні здібності, інтуїцію.

Здібності і можливості, об'єктивні й суб'єктивні, перебувають у прямому зв'язку із здобутими знаннями, вміннями й навичками. Без наявності певних здібностей і певного рівня їх розвитку в учнів не можуть формуватися навички й уміння, і водночас без наявності в учня певних навичок не можуть розвиватися його здібності. Особливе значення для розвитку учня має формування в нього загально-навчальних умінь: спостереження, порівняння, аналізу, виділення головного, узагальнення, конкретизації.

Перед ЗПТО поставлені такі завдання:

- визначити оптимальний обсяг знань, умінь і навичок з кожного предмета;
- чітко викласти основні поняття і провідні ідеї навчальних дисциплін, забезпечити шляхи відображення в них досягнень науки і практики.

Знання, вміння і навички учня можна виявити таким методами:

- бесіда з викладачем, з учнями;
- відвідування уроків, позакласних заходів;
- спостереження за практичними діями;
- письмові роботи;
- аналіз відповідей на запитання, екзаменах;
- тестування, творчі роботи учнів;
- оцінка зразків практичної діяльності учнів;
- робота з батьками;
- аналіз підсумків вступних екзаменів до технікумів і вищих навчальних закладів;
- обробка результатів конкурсних робіт і олімпіад;
- аналіз результатів лабораторних робіт;
- виконання завдань з використанням комп'ютера;
- аналіз навчальної документації.

Для викладача важливо не тільки визначити рівень опанування кожним учнем знаннями, вміннями й навичками, а й з'ясувати причини такого рівня, встановити динаміку його в кожного учня, щоб управляти навчальною діяльністю і коригувати її.

Вимоги до навчальної підготовки учнів – це визначення основного і головного в навчальному матеріалі, чим учням необхідно оволодіти в результаті навчання, встановлення реальних результатів навчання. Вимоги виступають у ролі критеріїв оцінки знань і умінь учнів.

▣▣▣➔ *Завдання до практичної роботи*

1. Дослідити організацію навчально-виробничого процесу в ЗПТО.
2. Ознайомитись з основними етапами та принципами організації навчання в ЗПТО.
3. Оцінити роль виробничих практик і стажувань у підготовці кваліфікованих робітників.

4. Розробити рекомендації щодо удосконалення організації навчально-виробничого процесу в ЗПТО.

Питання для самостійного опрацювання

1. Охарактеризуйте керівну функцію викладача.
2. Охарактеризуйте зміст та елементи управлінської функції.
3. За якими принципами здійснюється організаторська функція?
4. Як реалізується виховна функція?
5. Що потрібно враховувати при складанні розкладу?
6. Охарактеризуйте передумови та заходи реалізації міжпредметних зв'язків.
7. Назвіть та проаналізуйте методи вивчення якості знань, умінь і навичок учнів у ЗПТО.
8. Які вимоги до змісту знань і вмінь учнів?
9. Оцінка результатів навчання.
10. Охарактеризуйте види контролю знань учнів у ЗПТО.

► *Творчі завдання*

Розгляньте та проаналізуйте зразки розробок уроків теоретичного та виробничого навчання.

Розгляньте та проаналізуйте форми та методи контролю знань учнів ЗПТО.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання: навч. посібн. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібн. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В.М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Інтернет-ресурси

1. Закон України «Про вищу освіту» Від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Закон України «Про професійно-технічну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ

■ **Мета:** закріпити у студентів теоретичні знання щодо проектування навчального процесу, сформувані практичні навички з дидактичного аналізу змісту навчання.

Питання для обговорення

1. Сутність і етапи проектування навчального процесу.
2. Визначення системи цілей навчального процесу.
3. Дидактичний аналіз змісту теоретичного навчання.

► Теоретичні відомості

Сутність і етапи проектування навчального процесу

Термін «*проектування*» почали застосовувати в професійній педагогіці в зв'язку з упровадженням технологізації навчально-виробничого процесу. Педагогічне проектування можна розглядати як попередню розробку основних деталей майбутньої діяльності педагога й учнів, а саме: розробку педагогічних об'єктів і моделей ефективної діяльності педагога й учнів.

Результатом проектування є обґрунтований вибір дидактичних компонентів навчального процесу. Тобто *проектування навчального процесу* можна розглядати, як системно обґрунтований вибір дидактичних цілей, змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання та адекватних їм методів контролю у відповідності до поставлених цілей з урахуванням рівня засвоєння знань, умінь і навичок, індивідуальних особливостей учнів. Проектування робить педагогічну діяльність технологічною, тому що задає певну послідовність етапів і процедур цієї діяльності.

Таким чином, діяльність викладача з проектування процесу навчання полягає у формуванні цілей, виборі методів, форм організації і засобів навчання і характеризується трьома основними складовими: видом управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, видом інформаційного процесу, типом засобів у передачі інформації.

Проектування має такі етапи

На *першому етапі* передбачається:

- постановка діагностичних цілей;

- вибір адекватної цілям і умовам конкретної технології навчання;
- визначення та аналіз змісту навчання, розмежування навчальних одиниць, розробка логічної схеми їх вивчення.

На *другому етапі* в розробку пакету технологічних процедур входить:

- вибір організаційних форм, що відповідають дидактичному процесу;
- вибір змісту та обсягу знань і вмінь для актуалізації, необхідної для роботи в даній навчальній одиниці;
- підготовка і збір матеріалів для формування мотиваційного компонента дидактичного процесу з наступним його включенням у зміст навчальної дисципліни;
- визначення обсягу нового навчального матеріалу, що засвоюється у процесі занять і самостійно.

Третій етап передбачає розробку пакету методичного інструментарію викладача - проекту майбутнього навчального процесу в даній групі, де цілісно обґрунтовано провідні параметри, що забезпечують успіх навчання: цілі, діагностика, варіативність репродуктивних і творчих завдань, корекційний матеріал.

Четвертий етап передбачає розробку діагностичних завдань, форми яких вибирає викладач у залежності від професійно-фахової спрямованості студентів.

П'ятий - систематизація проектно-педагогічної документації, опис методико-організаційних умов досягнення прогнозованих результатів навчання, апробація проекту на практиці та корекція обраної технології. Істотна відмінність проектування від планування навчального процесу полягає у тому, що освітні цілі задаються на діагностичній основі і систематично коректуються в процесі навчання. Проект можна розглядати як стратегію, а план як тактику на етапі адаптації до реальних умов навчального процесу.

Визначення системи цілей навчального процесу

Проектування дидактичних цілей на діагностичній основі означає їх визначення однозначним описом у вигляді еталону діяльності учнів, який можливо виявити, вимірити й оцінити. Діагностичне завдання освітніх цілей можливе, якщо детально проаналізовані та чітко визначені якості особистості учня, знання, вміння і навички, прийоми розумової діяльності, які необхідно сформувати в учнів. При цьому треба враховувати необхідність реалізації кожної функції навчального процесу:

- ***освітньої***: домогтися міцного та усвідомленого засвоєння системи загальнотехнічних і спеціальних знань, основних ідей та методів

навчального предмета; сформувати вміння щодо застосування теоретичних знань на практиці; сформувати вміння пояснювати факти на підставі причинно-наслідкових зв'язків; використовувати знання у вирішенні нових нестандартних пізнавальних, практичних і навчально-виробничих завдань, формування готовності до оволодіння сучасними виробничими технологіями тощо;

- *розвиваючої*: формування механізмів мислення (логічного, критичного, технічного, системного, аналітичного, раціонального, асоціативного, творчого тощо); сприяння розвитку професійно грамотної мови, пам'яті, пізнавальної активності та професійної самостійності, вмінь до планування та самоконтролю діяльності; формування наукового світогляду, вмінь самостійно працювати з літературою тощо.

- *виховної*: розвивати комунікативні навички при роботі в колективі, повагу до праці та обраної професії, виховання дисциплінованості, сумлінності, відповідальності за результати праці, ініціативності, почуття поваги до товаришів, екологічної культури, національної свідомості, моральних якостей учнів як особистостей, розвивати навички конструктивного співробітництва в колективі; розвивати партнерські моделі поведінки учнів під час групової роботи тощо.

У сучасній педагогіці навчання здійснюється в єдності з розвитком і вихованням, тому до кожного заняття проектується комплексна мета – освітня, розвиваюча та виховна. Професіоналізм викладача визначається вміннями в постановці цільового компоненту конкретного заняття. Найбільш частими неточностями при формулюванні цілей уроку є такі:

- при проведенні комбінованого уроку визначаються цілі та завдання стосовно вивчення нового матеріалу, тоді як урок даного типу містить етапи закріплення, застосування, перевірки знань і умінь;

- визначення цілей і завдань уроку через діяльність викладача, який вказує послідовність своїх дій. Наприклад: «пояснити учням пристрій...», «ознайомити учнів із принципом дії...», «розповісти про механічну обробку...» тощо;

- формулювання цілей і завдань через зміст, що вивчається, наприклад: «вивчити тему...», «розглянути вузлові питання теми...». При такій постановці відсутня діагностичність цільового компоненту;

- визначення цілей через діяльність учнів при відсутності кінцевого результату цієї діяльності. Наприклад: «розв'язання задач...», «виконання лабораторно-практичної роботи...» та ін. У цьому випадку зазначена лише обмежена галузь діяльності учнів;

- формальне визначення цілей, які не завжди відповідають застосовуваним методам і прийомам навчання.

З позиції технологічно організованого навчального процесу вищевказані формулювання поставлені недіагностично, тобто не відображають кінцевий результат навчання – конкретні знання та вміння учнів, якими будуть володіти вони і які можна перевірити. За

даними досліджень цільовий компонент конкретного заняття повинен відповідати вимогам діагностичності, інструментальності, реалістичності й адекватності.

Діагностичність – це однозначний опис цілей, способів їх виявлення, вимірювання й оцінювання. Цілі навчання потрібно формулювати через результати, визначені в конкретних діях учнів. Результати повинні піддаватися вимірюванню і співвідноситися зі шкалою оцінювання.

Інструментальність припускає визначення цілей і завдань у термінах діяльності учнів.

Реалістичність – це гарантована можливість досягнення цілей і завдань.

Адекватність визначає відповідність цілей і завдань результатам навчання відповідно до Державного стандарту професійно-технічної освіти.

Цільовий компонент заняття, визначений технологічно, повинен передбачати кінцевий рівень засвоєння знань і вмінь учнів, який відповідає моделі кваліфікованого робітника. Під *рівнем засвоєння* розуміють ступінь оволодіння діяльністю, досягнутий у результаті навчання.

Перший рівень засвоєння відповідає репродуктивній діяльності «з підказкою» та називається *учнівським*. Учні мають «знання-знайомства», тобто при пред'явленні їм мети завдання, ситуації і способів її вирішення вони здатні виконати упізнання, розрізнення та співвіднесення. Підказкою може служити будь-яка допомога ззовні: довідник, інструкція, підручник. Перший рівень засвоєння забезпечують такі види занять: урок-лекція, робота з підручником, екскурсія, тощо. Діяльність учнів на цих заняттях – це сприйняття інформації, конспектування, запам'ятовування.

Другий рівень засвоєння – репродуктивний – це репродуктивна діяльність, коли всі необхідні дії учні відтворюють самостійно по пам'яті. При цьому вони мають «знання-копії». Розрізняють два різновиди відтворення: буквальне та конструктивне. *Буквальне* – відтворення інформації, операцій, дій у тому вигляді і послідовності, як вони були подані при навчанні. Будь-яке відхилення від зафіксованих в пам'яті позначень, несуттєва зміна послідовності викладу інформації, вимога навести свої приклади – усе це може поставити учнів у безвихідь. Часто буквальне відтворення – наслідок недостатньо глибокого розуміння й осмислення інформації.

При *конструктивному відтворенні* учень може скласти власні варіанти формулювань, навести свої власні приклади. Це досягається тільки шляхом глибокого осмислення змісту навчальної інформації.

Прагнучи зрозуміти й осмислити інформацію, учень розвиває свої здібності мислення. Якщо інформація зрозуміла, осмислена, вона значно легше запам'ятовується. Осмислене запам'ятовування збільшує міцність інформації і тривалість її збереження в пам'яті.

Таким чином, більш ефективним різновидом відтворення в навчальному процесі є конструктивне. Буквальне відтворення застосовують для формулювань основних законів наук, загальноприйнятих визначень, стандартних термінів, іноземних слів тощо. Конструктивне відтворення зустрічається: при доведенні теорем та розв'язанні типових задач, у яких в порівнянні з розглянутими на уроці, змінені тільки числові дані; технологічній розробці операцій з обробки деталі, що має ті ж властивості і конфігурацію, що і розглянута на уроці, але інші розміри; повторення дій за заданим алгоритмом.

У порівнянні з першим рівнем засвоєння діяльність на другому рівні вимагає якісно іншого підходу учнів до роботи над інформацією: їм доводиться не тільки глибоко зрозуміти, запам'ятати інформацію, але й уміти її відтворювати, тренуватися у розв'язанні типових завдань. «Знання-копії» формуються в ході виконання лабораторно-практичних робіт, виконання практичних завдань та навчально-виробничих робіт, розв'язання задач на уроках тощо.

Третій рівень – евристичний, рівень «умінь та навичок». Учень уміє застосовувати засвоєну навчальну інформацію в нестандартних виробничих ситуаціях, при розв'язанні нетипових завдань. Евристична діяльність вимагає не тільки міцного запам'ятовування інформації, але і розвинутих умінь міркування та мислення. Здійснення евристичної діяльності утруднюється без засвоєння знань на базовому репродуктивному рівні.

Відповідно до третього рівня учні повинні вміти складати та порівнювати різні алгоритми, варіанти дій і вибирати оптимальний; оцінювати ситуацію і здійснювати правильні дії відповідно до обставин; використовувати навчальну інформацію у нестандартних (аварійних) ситуаціях; змінювати відомий алгоритм дій відповідно до мети, яка змінилася. Для формування вмінь на цьому рівні застосовують технології активного, інтерактивного проблемного навчання.

Четвертий рівень – творчий, учні мають «знання-трансформації». У даному випадку в загальному вигляді формується мета діяльності, у процесі досягнення якої учень виконує дослідницьку, винахідницьку та модернізуючу діяльність. Вихід на творчий рівень можливий у процесі рішення науково-виробничих завдань, що вимагає пошукової, дослідницької діяльності (раціоналізаторство, моделювання, модернізація, винахідництво, виконання дослідницьких проектів).

Таким чином, діагностично визначена мета заняття повинна відображати рівень засвоєння знань і вмінь, бути точно сформульованою, щоб можна було мати однозначне судження про ступінь її реалізації.

Створення надійної і вірогідної системи цілей дозволяє визначити першочергові завдання, порядок і перспективу навчальної діяльності. У процесі навчання відбувається планомірне формування знань та вмінь, а також розвиток розумової діяльності учнів, якостей особистості, що дозволяє від простого відтворення знань і вмінь перейти до навичок мислення високого рівня.

Застосування діагностично визначених цілей з урахуванням рівнів засвоєння знань і умінь і кінцевого результату дозволяє:

- зробити педагогічну діяльність цілеспрямованою, визначити першочергові цілі, рівень засвоєння знань, умінь і навичок;
- визначити чіткий по-рядок навчальної діяльності;
- виділити чіткі критерії оцінювання досягнень учнів;
- надійно й об'єктивно оцінювати результати навчально-виробничої діяльності учнів, оскільки у меті зазначено її еталон.

Дидактичний аналіз змісту теоретичного навчання

Зміст навчання можна визначити як педагогічно обґрунтовану, логічно побудовану, зафіксовану в робочих навчальних програмах науково-технічну інформацію для формування знань, умінь і навичок, необхідних для виконання професійної діяльності визначеного рівня, обумовленого розрядом, категорією. Зміст навчання вміщує навчальну інформацію, комплекс практичних і навчально-виробничих завдань, які забезпечують у сукупності потенційні можливості засвоєння визначеної системи знань, оволодіння визначеною системою умінь і навичок, формування визначених світоглядних, соціальних і професійно значущих особистих якостей. Зміст навчання визначає характер навчальної діяльності педагогів і навчально-пізнавальної діяльності учнів, і повинен відповідати таким *вимогам*:

- відповідати Державному стандарту професійного навчання;
- мати політехнічний характер у межах визначеної галузі;
- відповідати вимогам науково-технічного прогресу в галузі;
- бути прогностичним;
- забезпечувати виконання професійної діяльності з екологічної, економічної, юридичної, соціальної, культурної, соціальної позицій;
- відповідати основним принципам дидактики (доступності, систематичності і послідовності, науковості).

У відповідності із сучасною освітньою парадигмою, зміст навчання повинен бути орієнтований на формування професійної компетентності майбутніх фахівців (кваліфікованих робітників), при отриманні якої вони зможуть приймати рішення у нестандартних ситуаціях. Тому зміст навчання повинен давати можливість для реалізації наступних завдань:

- орієнтації на реальні умови праці і трудових відносин;
- встановлення міжпредметних зв'язків теорії і практики;
- цілісної постановки професійних проблем в процесі навчання;

- використанні методів інтерактивного та проблемного навчання;
- тісної співпраці викладачів і майстрів, зайнятих у навчальному процесі;
- забезпеченні розвитку учнів в процесі навчання.

Зміст навчання конкретизується у змісті структурних складових навчальних предметів: розділах, темах, параграфах, окремих заняттях.

При підготовці кваліфікованих робітників у ЗПТО важливу роль відіграють загальнотехнічні і спеціальні навчальні предмети.

Основна мета вивчення загальнотехнічних предметів – це засвоєння знань, принципів, які лежать в основі виробничих процесів, теоретичних основ конструювання пристроїв і роботи обладнання, властивостей матеріалів.

Метою вивчення спеціальних дисциплін є придбання учнями знань про систему машин, механізмів, апаратів, приладів, про технологію й організацію виробництва, організацію праці. У процесі вивчення загальнотехнічних і спеціальних предметів в учнів формуються здібності орієнтуватися в сучасному виробництві, вміння вирішувати конкретні виробничі завдання, пов'язані з виконанням робіт, типових для даної професії.

Важливим є ознайомлення учнів зі *знаннями про способи діяльності*: аналіз і проектування технологічних процесів, розбирання і складання схем, виконання розрахунків, розв'язання технічних задач, робота з технічною літературою. Специфіка загальнотехнічних і спеціальних предметів полягає в тому, що отримані знання носять прикладний характер, повинні бути використані в практичній діяльності для формування професійних умінь і навичок.

Науково-технічна спільність змісту загальнотехнічних і спеціальних навчальних предметів обумовлює загальні принципи методики їх вивчення. Слід враховувати, що знання й уміння, які здобуваються учнями в процесі вивчення цих предметів, мають нерівноцінне значення для їх майбутньої професійної діяльності. Частина знань повинна бути засвоєна на *теоретичному рівні* та припускає розвиток умінь їх відтворювати. Інша частина засвоюється на *прикладному рівні* для застосування в професійно-практичній діяльності на уроках виробничого навчання, у тому числі і у нестандартних виробничих ситуаціях. Тому викладачу рекомендується провести дидактичний аналіз змісту навчання, виділивши при цьому відповідні рівні вивчення і засвоєння основних понять.

У процесі вибору змісту загальнотехнічних і спеціальних навчальних предметів викладач повинен враховувати, що в зміст занять повинні бути включені:

- основні поняття і терміни, які розкривають сутність технічних об'єктів і процесів;

- основні закони наук, які розкривають зв'язки і співвідношення між різними об'єктами і явищами;
- теорії, що містять систему наукових знань про визначену сукупність об'єктів;
- знання про способи діяльності, методи пізнання.

Викладач повинен забезпечити засвоєння учнями різних видів знань у комплексі, у сполученні один з одним. Однак одних знань для діяльності кваліфікованих робітників недостатньо, необхідно, щоб учні опанували практичними вміннями і навичками. Специфіка загальнотехнічних і спеціальних предметів полягає у наявності їх тісного зв'язку з виробничим навчанням. Це обумовлює необхідність того, щоб учні мали можливість застосувати теоретичні знання на практиці. Уміння і навички є другою складовою змісту навчання.

Наступним етапом обробки навчального матеріалу є встановлення між-предметних зв'язків для попередження дублювання навчального матеріалу.

Урахування міжпредметних зв'язків дозволяє реалізувати логічну, психологічну і дидактичну функції процесу навчання.

Логічна функція полягає у використанні взаємозв'язку складових навчального матеріалу різних навчальних предметів у навчальному процесі. Сформуванню системи знань і вмінь неможливо в межах одного навчального предмета. Система знань має структурний взаємозв'язок з поняттями і змістом окремих навчальних предметів.

Психологічна функція міжпредметних зв'язків полягає у впливі різних навчальних предметів на розвиток механізмів мислення: вмінь аналізувати, порівнювати, систематизувати й узагальнювати інформацію. Ці вміння розвиваються при використанні в процесі вивчення навчального предмета міжпредметних зв'язків, які сприяють активізації пізнавальної активності учнів, застосуванню раніше набутих знань й умінь для більш глибокого засвоєння нового змісту навчання.

Дидактична функція міжпредметних зв'язків реалізується при визначенні сутності понять, явищ, фактів, об'єктів з позиції їх подання в межах різних навчальних предметів. При такому міждисциплінарному підході підвищується системність знань, з'являється можливість більш повно і глибоко вивчити навчальний матеріал.

Зміст навчального матеріалу характеризується не тільки міжпредметними зв'язками, але і внутрішньою логічною структурою. При *аналізі змісту навчання* спочатку визначають доцільну послідовність вивчення навчального матеріалу і проводять аналіз логічного зв'язку. Для аналізу змісту тем програм навчальних дисциплін у них виділяють окремі фрагменти - дидактичні одиниці. Методика аналізу структури навчального матеріалу будь-якого рівня включає: виділення самостійних складових частин, установлення логічних

зв'язків між ними, вибір на цій основі послідовності вивчення матеріалу. При цьому виникає можливість доповнення основних дидактичних одиниць навчальним матеріалом, що сприятиме більш глибокому вивченню предмета. Цей *етап дидактичного аналізу* відіграє значну роль у процесі підготовки викладача до занять, оскільки невдало відібраний навчальний матеріал може стати основною причиною низької якості підготовленості учнів.

Наступним етапом аналізу змісту є визначення можливості засвоєння учнями відібраних дидактичних одиниць. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу тим складніше, чим вищий ступінь його новизни й абстракції.

Наступний етап – це структурування навчального матеріалу, аналіз його логічної структури і вибір на основі цього послідовності його вивчення.

Завдання до практичної роботи

*Опрацювати теоретичний матеріал.
Підготувати доповіді на питання.*

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Інтернет-ресурси

1. Закон України «Про вищу освіту» Від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Закон України «Про професійно-технічну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

■ **Мета:** засвоїти основні форми організації професійного навчання; розкрити сутність основних форм організації навчання, шляхи їх реалізації, переваги та недоліки.

Навчальні питання

1. Розвиток організаційних форм професійного навчання.
2. Урок як основна форма організації навчання в ЗПТО.
3. Основні етапи підготовки педагога професійного навчання до уроку.
4. Аналіз і самоаналіз уроку.
5. Характеристика додаткових форм організації навчання.
6. Альтернативні форми організації навчання, технології їх застосування.

Ключові слова: організаційні форми навчання, урок теоретичного навчання, урок виробничого навчання, структура уроку, аналіз та самоаналіз уроку. планування, технологія.

Послідовність виконання роботи

1. Розкрити сутність основних понять теми.
2. Проаналізувати основні форми навчання в закладах професійно-технічної освіти.
3. Підібрати приклади класифікації форм організації навчання за різними ознаками (за кількістю учнів; місцем навчання; дидактичною метою; тривалістю навчання).
4. Охарактеризувати форми організації навчання, що мали місце в історії розвитку освіти: (індивідуально-групова; батавська система; белл-ланкастерська система; мангеймська система; дальтон-план; бригадне навчання; метод проєктів).
5. Прокоментувати вимоги до сучасного уроку.
6. Визначити структуру типів уроків теоретичного навчання за провідною дидактичною метою занять (урок засвоєння нових знань; формування умінь і навичок; застосування знань, умінь і навичок;

узагальнення та систематизації знань, умінь і навичок; контролю та корекції знань, умінь і навичок; комбінований урок).

7. Визначити структуру уроку виробничого навчання.

8. Навести приклади та проаналізувати особливості нестандартних уроків.

9. Обґрунтуйте необхідність додаткових форм організації навчання (семінар, практикум, факультатив, екскурсія, гуртки, домашня робота та інші.).

10. Охарактеризувати основні етапи підготовки педагога професійного навчання до уроку.

11. Провести аналіз взаємозв'язку між навчанням, методами, формами та засобами навчання.

Завдання до практичної роботи

1. Скласти десять тестових завдань та оформити відповіді (ключі) з теми.

2. Скласти розгорнутий план-конспект будь-якого уроку з предмета Вашої спеціальності.

3. Скласти фрагмент плану-конспекту будь-якого уроку з предмета Вашої спеціальності.

Література для самоосвіти

1. Брюханова Н. О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичних матеріалів : навч. посібник. Харків: УІПА, 2001. 214 с.

2. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2002. 528 с.

3. Малафійк І. В. Дидактика : навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 397 с.

4. Освітні технології : навч.-метод. посібник. Київ: А.С.К, 2001. 256 с.

5. Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця : навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 148 с.

6. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2011. 240 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №9

УРОК ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ, ВИМОГИ ДО НЬОГО

■ **Мета:** ознайомитись із дидактичними вимогами до структури уроку теоретичного навчання та плану його проведення, вибором методів та прийомів навчання, які активізують пізнавальну і творчу діяльність учнів, етапами навчального процесу, а також закріпити навички створення аналізу та самоаналізу уроків теоретичного навчання.

Основними документами з організації теоретичного навчання є поурочно-тематичний план та план уроку теоретичного навчання. Поурочно-тематичний план викладач розробляє до початку занять у відповідності до навчального плану і програми предмету для визначення системи знань і своєчасної підготовки занять. При розробці календарно-поурочного плану необхідно визначити обсяг навчального матеріалу, який вивчається на кожному уроці, виявити рівень підготовки учнів для засвоєння навчального матеріалу, встановити та проаналізувати міжпредметні зв'язки та зв'язок з виробничим навчанням, вибрати наочні засоби навчання. Головна вимога до календарно-поурочного плану – відображення динаміки розвитку цілей навчання від уроку до уроку: ознайомлення, формування, вдосконалення знань, умінь і навичок. Перехід учнів із нижчого до вищого рівня знань відбувається шляхом продуманої системи вправ з метою засвоєння знань, формування умінь і використовувати їх при вирішенні навчальних і виробничих завдань.

Поурочно-тематичне планування дозволяє систематизувати навчальний матеріал з урахуванням внутрішніх і міжпредметних зв'язків, розділити його зміст на частки, доступні для засвоєння, вибрати типи уроків, запропонувати систему самостійних робіт на уроках, підготувати комплекс дидактичного забезпечення і технічних засобів навчання, сформулювати систему навчальних цілей, вибрати методи і засоби навчання.

Поурочно-тематичний план – документ багаторазового використання, в нього можна вносити доповнення й уточнення у відповідності з ростом професійної майстерності викладача. Найбільш важливим компонентом поурочно-тематичного планування є вибір змісту навчального матеріалу. В цьому компоненті плану визначають

теоретичну спрямованість кожного уроку: виділяють поняття, закономірності, приводять факти про сучасні досягнення наукових ідей, історичні, політехнічні, практичні відомості тощо. Дуже важливо передбачити зв'язок з раніше вивченим навчальним матеріалом, логіку пояснення на протязі всього уроку. Відбір фактичного матеріалу повинен бути економним і відповідати теоретичним основам змісту.

Перед поурочно-тематичним плануванням викладач повинен вивчити професійно-кваліфікаційну характеристику випускника, навчальний план, програму своєї навчальної дисципліни, програму виробничого навчання, інших суміжних предметів навчального плану.

Викладач повинен визначити:

- які нові знання, вміння і навички повинні засвоїти учні;
- в якій послідовності знання, вміння і навички формуються в цілому і по його навчальній дисципліні зокрема;
- відмітити, на якому розділі потрібно зупинитись детально, а де можна дати загальний огляд;
- розподілити навчальний план за складністю і значущістю.

Дуже важливим в плануванні є визначення цілей та задач уроку, яке необхідно робити, виходячи як зі змісту навчального матеріалу, так і з педагогічних задач його вивчення, враховуючи, що необхідно реалізувати кожну *функцію навчання*:

- *навчальну* - домогтися міцного засвоєння системи знань, основних ідей та методів науки, її досягнень, сформувані вміння пояснювати факти на підставі причинних зв'язків, закономірностей, використовувати знання в рішенні нових пізнавальних і практичних задач тощо;

- *розвиваючу* - сприяти розвитку мови, мислення, пам'яті, сприйняття, уяви, спостережливості, активності й самостійності учнів, сформувані у них способи пізнавальної діяльності (практичні, розумові, дослідницькі, організаційні), прививати уміння і навички навчальної роботи, узагальнені пізнавальні уміння тощо;

- *виховну* - сприяти формуванню наукового світогляду, здійснювати сумлінне, естетичне і трудове виховання, розвивати навички індивідуальної і колективної праці.

Стосовно основних ланок навчального процесу цілі навчання можна формулювати таким чином:

- *при повідомленні нового матеріалу* - «Сформувані в учнів поняття про...», «Пояснити учням сутність...» (закону, процесу, явища тощо), «Познайомити учнів з будовою...», «Сформувані в учнів знання про взаємодію...».

- при закріпленні та удосконаленні знань – «Закріпити знання учнів...», «Повторити з учнями матеріал...», «Поглибити знання учнів...», «Узагальнити, систематизувати та закріпити знання учнів з теми...» тощо;

- при застосуванні знань – «Сформувати в учнів уміння застосувати знання при...», «Ознайомити учнів з практичними способами виконання...», «Сформувати (закріпити) вміння учнів використовувати знання для рішення практичних завдань...» тощо;

- при обліку і контролі знань – «Перевірити засвоєння учнями основних понять...», «Підвести підсумки...», «Проконтролювати рівень засвоєння учнями вмінь по застосуванню отриманих знань з теми...» тощо.

Всі навчальні задачі взаємозв'язані: одні з них можуть бути спрямовані на початкове засвоєння понять, інші – на їх удосконалення і розвиток або застосування на практиці. Подібні системи задач повинні служити основою для організації та поступового ускладнення навчально-пізнавальної діяльності учнів, вибору методів і прийомів навчання.

Урок – це логічно закінчений, цілісний, обмежений певним часом етап навчально-виховного процесу. В ньому представлені всі основні елементи навчально-виховного процесу: мета, зміст, засоби, методи, організація. Якість уроку залежить від правильного визначення кожного з цих компонентів та їх раціонального співвідношення. Розробляючи урок, необхідно визначити не тільки те, які знання повинні бути засвоєні, але і на якому рівні вони повинні бути засвоєні на уроці. Так як урок – ланцюжок цілісного навчального процесу, то не на кожному уроці основний його зміст може бути засвоєний на всіх трьох рівнях:

- на рівні осмислення та запам'ятовування;
- на рівні застосування знань по зразку;
- на рівні застосування знань в новій ситуації.

Сучасний зміст освіти та закономірності процесу навчання в цілому, визначають ряд вимог до уроку, які потрібно враховувати:

1. Урок повинен передбачати не тільки викладання матеріалу, змісту, але і завдання, які служать для застосування знань на практиці.

2. Частина цих знань повинна бути одержана учнями в процесі самостійного пошуку шляхом розв'язання пошукових задач.

3. Викладання навчального матеріалу на уроці повинно бути варіативним за своєю структурою. В одних випадках інформація дається в формі пояснення і за допомогою ілюстрацій. В інших випадках матеріал вивчається шляхом постановки проблеми і розкриття їй шляхів її доведеного рішення.

4. Жоден урок не може розв'язувати всі задачі навчання. Важливо завжди правильно визначати місце уроку в системі навчального процесу, його дидактичні цілі.

5. На уроці повинно здійснюватися закріплення знань за допомогою відповідей учнів, виконання вправ.

6. Навчальний процес повинен будуватися на повторенні змісту знань, вмінь.

7. На уроках повинен бути систематичний, планомірний контроль за якістю засвоєних знань учнями.

8. Культура вчителя, його інтелектуальний та моральний облік є одним з головних умов ефективності уроку.

Розробка структури уроку теоретичного навчання

Під структурою уроку розуміють певну послідовність дій викладача, спрямованих на досягнення запланованих цілей уроку.

Кожний структурний елемент уроку характеризується своїми задачами, змістом, формою організації навчальної діяльності учнів, методами та засобами навчання, які повинні сприяти досягненню загальної дидактичної мети уроку.

У залежності від дидактичної мети уроку викладач може використовувати пригадані Вами структурні елементи, визначаючи їх послідовність. Послідовність проведення уроку пов'язана його структурно-логічною схемою, яка віддзеркалює алгоритм діяльності викладача, спрямованої на виконання навчально-виховних та розвиваючих задач.

Структура сучасного уроку повинна бути динамічною, з різноманітними взаємозв'язками.

Дидактичні вимоги до структури сучасного уроку теоретичного навчання можна визначити таким чином:

- структура уроку повинна відбивати логічну послідовність кроків навчання, що впливає із сутності навчального матеріалу і рішення поставлених дидактичних задач;

- структурні елементи уроку повинні знаходитись в такому поєднанні, щоб вони відображали основні етапи навчального процесу і сприяли досягненню мети;

- при визначенні структури уроку необхідно враховувати його місце і дидактичну роль в загальній системі уроків;

- структура уроку на кожному етапі повинна передбачати не тільки послідовність дій викладача, але й учнів; в іншому випадку погіршиться результат навчання;

- тривалість кожного елемента залежить від його змісту і ролі в рішенні дидактичної мети уроку. Якщо матеріал ознайомчий, то може бути усний виклад, а закріплення видається як домашнє завдання. Якщо матеріал вимагає активізації мислення учнів, то може

бути проведена евристична бесіда або розв'язування пошукових завдань тощо;

- кожен структурний елемент повинен виконувати визначену роль на уроці і їхня кількість повинна бути раціональною;

- структура уроку повинна бути гнучкою, змінюватись в залежності від типу уроку та системи дидактичних задач і дозволяти викладачу контролювати і коректувати реальні умови уроку. Педагогічна майстерність викладача виявляється в усвідомленні місця та значення конкретного уроку в системі уроків з теми та врахуванні дидактичних вимог щодо конкретного уроку. Щоб чітко організувати урок, викладач повинен аналізувати методику його проведення, зіставити фактичний час, втрачений на окремі структурні елементи з запланованим, виявляти причини втрати часу та удосконалити методику проведення уроку з метою досягнення позитивних результатів.

При викладанні предметів професійно-технічного циклу в основному практикується проведення комбінованих уроків, які дозволяють викладачеві вирішити декілька дидактичних задач. Це досить закономірно, але негативного значення набуває його трафаретна структура: організаційна частина, перевірка виконання домашнього завдання, опитування учнів за пройденим матеріалом, викладання нового матеріалу, закріплення вивченого матеріалу, домашнє завдання.

При розробці структури комбінованого уроку слід як можна більше часу відводити на розвиток власне пізнавальної діяльності учнів і використовувати для цього найбільш продуктивну частину уроку. Це частіше всього перші 20-25 хвилин, коли увага до нового навчального матеріалу підтримується самостійно, без використання викладачем спеціальних дидактичних прийомів. Щоби підтримати активну увагу учнів до уроку, можна запропонувати викладачеві використовувати практику видання домашнього завдання перед викладанням нового матеріалу. У цьому випадку в ході пояснення у викладача з'являється можливість ретельно проінструктувати учнів про порядок виконання домашнього завдання. Крім цього, така структура уроку підвищує інтерес учнів до нового навчального матеріалу. Для створення ефективного уроку викладачеві дуже важливо вміти правильно розрахувати час на кожний структурний елемент уроку для того, щоб здійснити реалізацію всіх запланованих навчально-виховних задач. При розробці структури уроку необхідно визначити час для:

- вирішення головної дидактичної мети;
- видачі домашнього завдання;
- організації уроку;
- контролю знань, умінь і навичок учнів.

Розрахунок часу завершує початкову розробку плану уроку. При цьому в процес підготовки уроку можливо включати і прийоми диференційованого підходу до учнів, який заснований на знанні особливостей учнів конкретної навчальної групи.

Підготовка викладача до уроку

План уроку теоретичного навчання

Розробляючи план уроку теоретичного навчання необхідно пам'ятати, що він повинен відповідати таким вимогам:

- чітке і зрозуміле для учнів формулювання основної дидактичної мети;

- нерозривність зв'язку між навчальними і виховними задачами уроку;

- педагогічне обґрунтування підбору змісту навчального матеріалу як для уроку в цілому, так і для кожного його структурного елементу повинно бути спрямоване на виконання задач розвиваючого навчання;

- організаційна чіткість повинна бути наслідком правильного вибору типу уроку, планування його структури і ретельної підготовки до нього викладача і учнів;

- на кожному уроці необхідно зміцнювати зв'язки між теоретичними знаннями учнів і їх професійною діяльністю на виробництві;

- співвідношення колективної і індивідуальної роботи учнів на уроці повинно змінюватись в залежності від загальної дидактичної мети і окремих (додаткових) цілей кожного конкретного уроку.

Слід зауважити, що розробка плану уроку як і підготовка до його проведення – справа творча і тут не припустимі обов'язкові рекомендації. Але, виходячи із доцільності всебічної підготовки викладача до уроку, можна запропонувати приблизний «алгоритм» такої підготовки. Така типова послідовність, на наш погляд, буде складатись із певних кроків:

- проаналізувати підсумки попередніх уроків, ступінь засвоєння учнями навчального матеріалу; виявити недоліки, намітити шляхи їх усунення;

- визначити рівень підготовки учнів до засвоєння навчального матеріалу на уроці;

- уточнити тему, навчальну, виховну та розвиваючу мету уроку і шляхи їх реалізації;

- визначити зміст і відбір матеріалу, запланованого на урок з урахуванням його специфіки та складності;

- визначити тип, вид і структуру уроку, розподілити час на кожний структурний елемент;

- визначити міжпредметні зв'язки теми уроку;

- виділити у змісті навчального матеріалу, що підлягає міцному засвоєнню, який обсяг знань можна дати на рівні ознайомлення;
- визначити методи і методичні прийоми проведення кожного етапу уроку;
- уточнити завдання для вправ, самостійних, контрольних запитань з урахуванням диференційованого підходу;
- виконати вправи, експерименти, практичні роботи, які будуть запропоновані учням, або які будуть демонструватись на уроці як зразок;
- підготувати матеріально-технічну базу, ТЗН і посібники;
- підготувати домашнє завдання;
- розробити план уроку, сформулювати текст для запису під диктовку;
- підготувати конспект нового матеріалу, який необхідно вивчити з учнями;
- підготувати необхідне методичне забезпечення уроку: проблемні, різнорівневі завдання для самостійної роботи учнів, міжпредметні питання, критерії оцінок за темою уроку.

Підсумком підготовки викладача до занять є розробка плану уроку. Ретельно підготовлений план уроку як відображення виконаної викладачем підготовчої роботи - це не гарантія, але обов'язкова умова якісного проведення заняття. Без письмового плану неможливі високі результати уроку. Обсяг плану уроку залежить від змісту, мети, його місця в навчальному процесі, досвіду викладача. Безперечно, що у викладача-початківця план уроку повинен бути більш детальним, більш об'ємним, ніж у досвідченого викладача.

Вибір методів навчання

Важливим при плануванні уроку є вибір методів навчання. Методи навчання можна розглядати як *«...систему впорядкованих способів взаємозв'язаних дій викладача і учнів, спрямованих на досягнення цілей професійно-технічної освіти»*.

Ефективність уроку досягається шляхом удосконалення методів навчання, тому важливо вибрати таку систему методів, яка дозволяє організувати активну діяльність учнів на уроці, і поступово ускладнюється. В якості такої системи методів, які відрізняються один від одного за характером пізнавальної діяльності можна запропонувати такі: *інформаційний, репродуктивний, частково-пошуковий, проблемний і дослідницький*. Використання цих методів дозволяє поступово ускладнювати навчальну роботу, переходити на уроках від репродуктивного виду діяльності до продуктивного, підвищуючи рівні засвоєння знань та умінь. Всі ці методи реалізують на підставі словесної та практичної діяльності викладача й учнів з широким використанням засобів наочності. У зв'язку з цим необхідно

розглядати їх у співвідношенні з методами, які класифікуються за джерелом передачі знань на словесні, практичні та наочні. Ці дві системи методів слід розглядати не тільки як логічно доповнюючі одне одного, але і в єдності.

Наступний крок – вибір типу уроку. Існує декілька підходів до класифікації типів уроків. Існує думка про те, що класифікацію доцільно пов'язувати з етапами навчального процесу.

Контрольні запитання

1. Які функції навчання потрібно реалізувати при плануванні цілей та задач уроку?
2. Сформулюйте цілі навчання.
3. Які вимоги до уроку потрібно враховувати?
4. Охарактеризуйте дидактичні вимоги до структури уроку.
5. Які методи теоретичного навчання Ви знаєте?
6. Які типи уроків теоретичного навчання Ви знаєте?

► Практичне завдання: розробити урок теоретичного навчання за темою.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи : метод. посібн. ; за заг. ред. Т. М. Герлянд. Київ: ІПТО АПН України, 2009. 232 с.
3. Нікуліна А. С., Сілаєва І.Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДІПО ІПП, 2008. 160 с.
4. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №10

УРОК ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ, ВИМОГИ ДО НЬОГО

■ **Мета:** ознайомитись із особливостями організації процесу та системами виробничого навчання, методикою та організацією виробничого навчання в ЗПТО, дидактичними вимогами до структури уроку виробничого навчання та плану його проведення, вибором методів та прийомів навчання, які активізують пізнавальну і творчу діяльність учнів, етапами навчального процесу, а також закріпити навички створення аналізу уроків виробничого навчання.

■➔ Теоретичні відомості

Особливості процесу виробничого навчання

Метою виробничого навчання є формування в учнів основ професійної майстерності в області визначеної професії або групи професій, закріплення отриманих учнями первинних навичок та професійних умінь самостійного виконання робіт, оволодіння сучасною технікою, механізмами, інструментами, технологією, опанування передовими формами організації праці.

Метою виробничих та переддипломних практик є вдосконалення отриманих знань та практичних навичок, а також забезпечення адаптації у трудових колективах. Законодавчою базою для проведення виробничого навчання та практик є «Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах», «Положення про виробничу практику та працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів», «Положення про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці» та інші нормативно-правові акти у галузі професійно-технічної освіти. Не пізніше, ніж за місяць до початку виробничого навчання чи практики професійно-технічний навчальний заклад та підприємство, де буде відбуватися даний навчальний процес, укладають між собою договір, у якому зазначається кількість учнів (слухачів) за професіями, спеціальностями та спеціалізаціями, терміни, умови і порядок проведення виробничого навчання чи практики, забезпечення відповідних умов і безпеки праці у відповідності до нормативних вимог тощо.

Основи професійної майстерності формуються поступово але, протягом усього періоду навчання в училищі. Це визначає необхідність розробки і вирішення взаємозалежної системи навчально-виробничих задач, визначеної педагогічної стратегії в підході до реалізації основної мети професійної підготовки учнів стосовно до різних періодів процесу виробничого навчання.

Основою виробничого навчання є виробнича праця учнів. Це висуває особливі вимоги до підбора виробничих робіт учнів, до матеріально-технічного оснащення процесу виробничого навчання. Участь учнів у продуктивній праці, необхідність самостійного прийняття рішень у різноманітних виробничих ситуаціях об'єктивно визначають високий рівень пізнавальної і виробничої активності учнів. Усе це впливає на характер, методику й організацію процесу виробничого навчання.

Основним змістом процесу виробничого навчання є формування в учнів і навичок, характерних для професії. Це знаходить висвітлення у виборі і застосуванні форм, методичних прийомів навчання. У діяльності майстра, у порівнянні з діяльністю викладача значно знижується питома вага інформативної функції й підсилюється керівна, напрямна, інструктивна, функції. Провідним методом виробничого навчання є вправи, особливого значення набуває показ трудових прийомів, використання навчальної і виробничої документації.

Процес виробничого навчання відбувається на основі тісної взаємодії теорії і практики. Практичні уміння і навички формуються на основі знань, що поглиблюються, вдосконалюються.

Це визначає необхідність:

по-перше, координації вивчення спеціальних предметів і виробничого навчання таким чином, щоб теорія випереджала практику;

по-друге, високого рівня спеціальних знань майстрів виробничого навчання,

по-третє, наявність тісних міжпредметних зв'язків у діяльності майстрів і викладачів спеціальних предметів (спеціальної технології).

Специфічною особливістю процесу виробничого навчання є поєднання навчання учнів у спеціально організованих, у тому числі змодельованих умовах (навчальні майстерні, навчальні лабораторії, полігони, навчальні господарства, тренажери, навчальні установки та ін.), і в умовах виробництва.

Основна мета процесу виробничого навчання – формування в учнів основ професійної майстерності, визначає специфіку систем здійснення цього процесу. На рівні з дидактичними засобами особливе значення має навчально-матеріальне оснащення навчально-

виробничого процесу: обладнання, робочі і контрольно-вимірвальні інструменти, прилади, технічна документація та ін.

Всі ці специфічні особливості, що характеризують процес виробничого навчання, необхідно враховувати при визначенні конкретного змісту, форм, методів і засобів виробничого навчання учнів, тобто системи.

Аналіз систем виробничого навчання

Під системою виробничого навчання розуміємо порядок розчленування змісту виробничого навчання, групування його частин і послідовність засвоєння їх учнями. Для того щоб полегшити тлумачення сутності цього важливого поняття, коротко охарактеризуємо кожен з найпоширеніших систем навчання.

Виробниче навчання на різних етапах розвитку професійної освіти в нашій країні проводилось на основі різних систем. Вибір кожної з них залежить від умов, у яких здійснюється навчальний процес, від того, наскільки вони наближаються до реальних умов праці на конкретному виробництві, від рівня розвитку продуктивних сил.

Порядок розчленування змісту і його групування набули такого великого значення через те, що вони визначають реальні співвідношення виробничого навчання і виробництва. Сучасний підхід до визначення сутності системи виробничого навчання такий: *система – це об'єктивна єдність змісту, форм, методів навчання і дидактичних засобів професійної підготовки, яка забезпечує учням можливість послідовно оволодівати трудовими прийомами, комплексами трудових операцій і видами робіт, характерних для даної професії.*

Предметна система виробничого навчання

Хронологічно першою системою виробничого навчання була *предметна система*, яка відповідає періодові низького рівня розвитку техніки. Предметна система виробничого навчання виникла в умовах ремісничого виробництва, коли навчання проводилось у формі індивідуального учнівства. В основу навчання була покладена ідея послідовного формування умінь і навичок виготовлення окремих деталей певного завершеного виробу.

Учні набувають умінь і навичок одночасно з кількох операцій, які входять до змісту конкретної професії. Складність виробів поступово зростає. Дана система впроваджувалася і для трудового навчання. Її автором є шведський діяч ручної справи Отто Саломон. Навчання базувалось на основі виготовлення школярами предметів за їх моделями. Моделі мали відповідати певним вимогам, виходячи з яких і створювались колекції даних моделей.

За даними Саломона, при виконанні колекції із 100 моделей учень знайомився з 88 прийомами обробки деревини. Уся серія

включає 774 вправи, тобто кожний прийом в середньому повторюється 9 разів. Причому нові прийоми вводяться поступово, за рахунок того, що складність моделей поступово зростає. Так, в одній із колекцій першою йде указка – для її виготовлення необхідно оволодіти прийомами різання вздовж шару деревини і різання впоперек. Для виготовлення наступної моделі (указка конічної форми) додається прийом різання навскіс шару деревини. Третя модель (зубець для грабелів) передбачає крім попередніх операцій вміння виготовляти фаску.

Знайшла своє застосування й датська система, автором якої є Аксель Міккельсен. Відмінність датської системи від шведської полягає у тому, що в датській ручній праці вирішальне значення мають вправи (прийоми): на моделях намагаються знайти найкращі умови для оволодіння певним прийомом, а якщо такі умови не створюються при виготовленні моделі вдаються до чистих вправ.

Прийом – це центр, колекція моделей є приблизним набором предметів, що можуть бути застосовані для оволодіння потрібними прийомами.

За даною системою робота учнів може включати три етапи:

- чисті вправи;
- попереднє застосування вправ;
- остаточне застосування вправ.

Основний недолік впровадження цієї системи полягає у такій послідовності засвоєння операцій, за якої ігнорувались раціональні вимоги до наступності, систематичності. Формування виробничих операцій, перехід від однієї операції до наступної визначались не поступовим ускладненням змісту виробничого навчання, а особливостями технологічного процесу виготовлення даного виробу. За таких обставин досить рідко виникала можливість побудувати навчання за принципом поступового переходу від простого до складного, в напрямі удосконалення майстерності. Навчальна мета практично повністю підпорядкована виробничій меті.

Позитивні риси предметної системи полягають в тому, що відкрились можливості раннього включення учнів у продуктивну працю. Крім того, учні наочно бачили конкретні результати своєї праці, що сприяло виникненню пізнавального інтересу до оволодіння конкретною професією.

Операційна система виробничого навчання

На зміну предметній системі прийшла досконаліша *операційна система*, яка була вперше запропонована у 60–70-х роках минулого століття. Операційна система була розроблена в другій половині XIX ст. групою вчених на чолі з Д. К. Советкіним.

Ця система передбачала послідовне вивчення операцій, які характерні для певної професії. Операції розміщували в дидактично виправданій послідовності. Ця система застосовувалась і в школі, зокрема у Франції її запроваджував Г. А. Салісіус, при чому учні займалися слюсарними, столярними операціями, прийомами скульптурних робіт та ліпленням, знайомилися з токарною обробкою деревини.

Суть цієї системи полягає у послідовному оволодінні прийомами виконання окремих операцій, не пов'язаних між собою в межах єдиного технологічного процесу, фактично незалежних від виду продукції, що вироблятиметься. *Операційна система дає змогу оволодіти операціями, які треба сформулювати, засвоїти у потрібній послідовності відповідно до вимоги поступового зростання складності їх виконання.* Об'єкти вправ з професійної підготовки часто не відповідають реальним об'єктам, мають відверто штучний, учнівський характер. Перевага операційної системи у порівнянні з предметною полягає у зростанні систематичності навчання, полегшенні контролю роботи учнів.

Та за даною системою результатів своєї праці у готовій продукції учні фактично не бачать, оскільки надто значний інтервал між засвоєнням окремих умінь і часом їх використання у виробничій практиці. За операціями не видно було предмету, що не сприяло формуванню здібностей переносити вміння у нові виробничі умови. У даному випадку відсутня для учня кінцева мета, нема продуктивної праці. Крім того тут не враховується, що для виготовлення виробів треба вміти не лише виконувати операції, але й застосовувати їх у комплексних роботах.

Виникають певні труднощі у забезпеченні заготовками і зберіганні незавершеної продукції тощо.

Недоліки операційної системи настільки істотні, що нині вона у чистому вигляді майже не застосовується.

Операційно-предметна система виробничого навчання

За операційно-предметною системою виробничого навчання учні спочатку послідовно вивчають окремі операції, а потім переходять до виготовлення виробів.

Ця система розроблена в ХІХ ст. С. О. Владимирським. Він запропонував застосовувати операційну систему лише на початковій стадії вивчення ремесла. На його думку увагу треба приділяти комбінаціям операцій при виготовленні корисних і типових для певної спеціальності виробів.

Операційно-предметну систему можна розглядати як спробу вдосконалити операційну систему. В межах операційно-предметної системи формування певних дій відбувається у процесі виготовлення окремих виробів, складність яких постійно зростає. Скажімо, перший

виріб виготовляється на базі 5–6 нескладних операцій, наступний – такої ж кількості операцій, але більш складних та ін. Широкого застосування, однак, ця система не набрала, учні не могли виконувати операції на потрібному рівні якості, оскільки в процесі навчання не приділялося потрібної уваги вправам для формування окремих умінь і навичок. Навіть при незначних змінах технологічного процесу робота учнів значно ускладнювалась.

При підготовці до виготовлення кожного з виробів спеціально вивчаються особливості відповідних операцій, і у випадку необхідності виконують спеціальні, допоміжні вправи для оволодіння особливо важкими прийомами або елементами прийомів. Але у даній системі відсутня комплексність при вивченні операцій. На початковому етапі відсутня продуктивна праця. Увага не спрямована на формування загально-трудова умінь, організацію робочого місця, планування, розв'язання проблемних задач, розвиток мислення; перевага в тому, що відбувається відпрацювання прийомів, які впливають на формування в учнів трудових умінь.

Моторно-тренувальна система виробничого навчання

На початку 30-х років було розроблено досить ефективну на ті часи систему виробничого навчання, яка отримала назву *моторно-тренувальна система*, автор О. К. Гастев. Даний метод полягав у створенні спеціальної системи тренувань.

Особливості названої системи полягали у глибокому, доведеному до повного автоматизму розчленуванні трудового процесу під час навчання, розробці вправ для формування не тільки окремих прийомів, а й окремих рухів. Перевагою системи ЦПП є правильна побудова трудових рухів і робочих прийомів при виконанні виробничих операцій. Учні настроюються на швидку, ритмічну працю. Однак цій системі притаманний і ряд недоліків, зокрема, стандартний, дещо «механічний» підхід до виконання роботи, який перешкоджає свідомому удосконаленню трудових навичок. Можна зробити висновок, що система МТС надмірно насичена вправами, які виконуються в штучних умовах; але з іншого боку, вона включає дидактично правильні закономірності процесу праці відповідно до етапів: прийом, операція, трудовий процес. Також позитивним в застосування цієї системи є те, що в період виконання самостійних робіт учні складали технологічні карти, виходячи з креслення виробу, технологічних вимог, МТС ставила завдання не лише формувати в учнів виконавчі навички, але й організаційні.

Майстер виробничого навчання за цією системою крок за кроком виконує роль пасивного «жорсткого» виконавця інструкції. Хоча у «чистому» вигляді система МТС використовується досить рідко, на її основі виник ряд популярних систем виробничого навчання, які досить широко використовуються й нині.

Операційно-поточна система виробничого навчання

Відомо, які революційні зміни в організації й ефективності промислового виробництва викликала поява поточних ліній. Принципи її роботи викликали появу так званої *операційно-поточної системи виробничого навчання*. Сутність цієї системи така: *учень виконує одну операцію, а потім передає деталь на сусіднє робоче місце. Далі він отримує нову деталь, повторює ту саму операцію. Щоб засвоїти нову операцію, учень повинен зайняти сусіднє робоче місце на лінії. Послідовність операцій і становить зміст технологічного процесу.*

Підвищення продуктивності праці при операційно-поточній системі досягається лише за умови тривалого виконання кожної з операцій на кожному робочому місці і випуску стабільної продукції. До недоліків системи відносять складність організації послідовного переходу учнів з одного робочого місця на інше, зниження якості продукції при зміні умов роботи.

Цікавий досвід навчання за операційно-поточною системою нагромаджено в профтехучилищах України. Досвід узагальнений в публікаціях М. Я. Кондратова. Відомо, що у професійній діяльності монтажників і слюсарів-складальників радіоелектронної апаратури, слюсарів-електромонтажників, взуттєвиків широко застосовуються поточні лінії. Природно, що і виробниче навчання майбутніх робітників доцільно організовувати на базі поточних ліній. М. Я. Кондратов проаналізував організацію виробничого навчання на поточній лінії для підготовки взуттєвиків у Хмельницькому ПТУ № 16. Характеризуючи виробниче навчання на поточній лінії, він називає такі найважливіші фактори:

- відбір навчально-виробничої продукції,
- визначення ритму і темпу роботи поточної лінії,
- процедура розміщення учнів за робочими місцями,
- зміна робочих місць тощо.

Наведемо приклад навчання на поточній лінії для виробництва взуття. Величина ритму залежить від тривалості виробничого навчання, складності продукції, вміння швидко і чітко виконувати трудові операції. Число операцій варіює від 10-15 до 60-70 за хвилину, а ритм лінії становить послідовно 10, 20, 50, 90 хв. Темп роботи – 0,7 метрів за хвилину.

З допомогою базового підприємства в училищі обладнано дві поточні лінії завдовжки 17 і 25 м, час виробничого навчання безпосередньо на поточних лініях дорівнює 30-50 % від загальної його тривалості. Наслідуючи принцип «від простого до складного», учні починають з виробів на 10-15 операцій і переходять зрештою до зразків модельного взуття на 60 операцій.

Звичайно, для ефективної професійної підготовки потрібно виготовити ряд нормативних документів (зокрема, графіки переміщення учнів за робочими місцями).

Операційно-комплексна система виробничого навчання

Досить продуктивною виявилась думка про створення такої системи виробничого навчання, яка поєднувала б переваги розглянутих вище систем і була позбавлена їх недоліків. Творчі зусилля вчених і педагогів стимулювали появу нової, операційно-комплексної системи, основний зміст якої полягає у тому, що протягом першого етапу навчання з будь-якої професії учні послідовно вивчають потрібні операції. Так само, як і при операційній системі, ці операції здебільшого не пов'язані між собою в рамках єдиного технологічного процесу.

Названа система включає наступні етапи:

- тренувальні вправи учнів у виконанні окремих рухів і прийомів, з яких складається виучувана операція;
- вправи на поєднання вивчених в операції прийомів, тобто комплексне вивчення рухів і прийомів, з яких складається операція;
- послідовне вивчення і засвоєння декількох основних прийомів, що становлять певний ступінь у вивченні операції;
- послідовне комплексне застосування декількох вивчених операцій для виготовлення нескладних, але типових для певної професії виробів;
- самостійне виготовлення учнями предметів навчально-виховного характеру з включенням дедалі більшої кількості операцій у складніших їх комплексах;
- удосконалення і спеціалізація набутих виробничих умінь і навичок у виробничих заводах.

Учні за даною системою засвоюють окремі операції, тривалість виконання яких визначається попередньою їх підготовкою і складністю операцій. Далі вони виконують комплексні роботи, які містять раніше сформовані операції. В такий спосіб учні поступово оволодівають саме тими прийомами і способами роботи, які стануть у пригоді їм у наступній професійній діяльності. При виконанні комплексних робіт можна досягти подвійної мети. По-перше, вдосконалити вміння виконувати операції, по-друге, набути умінь виконувати на базі кількох операцій комплексну роботу, яка відповідає даному технологічному процесу. Зміст окремих комплексних робіт у процесі навчання поступово ускладнюється. Учні самі визначають послідовність операцій, відбирають комплексні роботи, контрольні інструменти.

Основним елементом є комплекс операцій та відпрацювання прийомів кожної операції. Дія системи спрямована тільки на практичну частину заняття, на фізичну працю, не враховується інтелектуальний зміст трудового навчання. До переваг операційно-комплексної системи слід віднести ту обставину, що комплексну роботу можна виконувати у процесі реальної продуктивної праці учнів.

Проблемно-аналітична система виробничого навчання

Теоретичні засади цієї системи, на думку вченого, мають ряд переваг порівняно з іншими системами. Весь матеріал програми виробничого навчання розподіляють на окремі навчальні проблеми, кожна з яких має, наскільки це можливо, самостійне значення. Учні засвоюють відповідні вміння і навички, вивчають проблему за проблемою у чітко визначеній послідовності. Фактично послідовність навчання залежить від логіки технологічного процесу і характеру участі у ньому робітника відповідної професії.

Метою розробки даної системи було спрямування на об'єднання розумової діяльності з фізичною працею.

В її основі закладено інтелектуальний початок. Проблемно-аналітична система розбиває програмовий матеріал на окремі сегменти, які виступають самостійними завданнями і з яких складається весь процес праці по загальній проблемі.

Вивчення кожної проблеми відбувається не ізольовано, а у зв'язку з іншими проблемами. Спочатку йде ознайомлення з технологічним процесом в цілому, потім його розбивають на проблеми.

Кожна проблема вивчається окремо, і включає в себе різні ситуації:

- загальна її характеристика;
- значення і місце в технологічному процесі;
- обсяг матеріалу, що вивчається.

Після вивчення всіх проблем переходять до вивчення технологічного процесу в цілому, але на більш високому рівні.

Тобто можна виділити періоди:

- вивчення окремої ситуації і виконання відповідних даним ситуаціям вправ.
- вивчення проблеми в цілому і виконання вправ.
- вивчення всього технологічного процесу, самостійне його ведення, регулювання і контроль.

У кожному періоді є два етапи

1. Розв'язування розумових задач.
2. Самостійна робота учнів під керівництвом інструктора.

Велике значення має вміння планувати завдання, «дивитись наперед».

Завдання проблемно-аналітичної системи – навчити учнів виділяти суттєві властивості, які притаманні кожній ситуації. Вивчення кожної окремої ситуації включає:

- планування;
- спостереження;
- визначення основних властивостей;
- диференціація;
- систематизація;
- синтез;
- узагальнення фактичного матеріалу.

Проблемно-аналітична система більшою мірою, ніж інші системи, відповідає вимогам науково-технічного прогресу, зокрема виходить із загальновідомого факту, що професійна діяльність значної кількості робітників на сучасному автоматизованому виробництві майже повністю складається із спостереження за ходом технологічного процесу, регулювання роботи агрегатів, машин і приладів. Значне місце у роботі посідають розрахункові функції, а також функції спостереження і контролю.

З кожної теми навчальної програми, зміст якої розчленовано на окремі проблеми, необхідно розробити доцільну систему трудових вправ, складність яких поступово зростає. Таким чином, полегшується не тільки розв'язання важливих виробничих проблем, а й зростає розумова активність учнів. Але до недоліків можна віднести те, що проблемно-аналітична система має інтелектуальне спрямування безпосередньо на трудовий процес, але в її основі закладена ідея проблеми та ситуації, яку можна втілити в реальній на будь-якій частині заняття. Створення ситуації в теоретичній частині уроку передбачає введення ряду факторів: експериментальний, розв'язання проблемних задач.

Сучасні підходи до систем виробничого навчання

Крім систем виробничого навчання, придатних для всіх або багатьох груп робітничих професій, розроблено ряд нових систем виробничого навчання, що враховують специфічні особливості конкретної галузі промисловості. Застосування розглянутих вище систем виробничого навчання не може повністю розв'язати завдання підготовки кваліфікованих робітників в училищах певного профілю. Для підготовки робітників, зокрема, хімічного профілю в Болгарії, наприклад, використовуються інші системи виробничого навчання – процесуальна, технологічна і процесуально-технологічна.

Процесуальна система виробничого навчання виходить з ідеї розчленування змісту праці апаратника хімічного виробництва на окремі технологічні процеси, їх групування і послідовне засвоєння.

Технологічна система виробничого навчання використовується також при підготовці робітників вузького профілю для хімічної промисловості. Її зміст полягає у послідовному теоретичному і практичному вивченні технології.

Постало питання про необхідність ретельнішого вибору і комбінування кількох систем виробничого навчання. На базі такого підходу і виникла комбінована процесуально-технологічна система виробничого навчання, яка поєднує переваги процесуальної і технологічної систем. Спочатку зміст навчання розподіляється на окремі компоненти з типових технологічних процесів, які вивчаються послідовно, а далі набуті знання, вміння, навички використовуються для вивчення технологічних процесів, типових для окремих галузей виробництва або для базового підприємства.

Застосування тієї чи іншої системи виробничого навчання визначається рівнем його організації, змістом і методикою.

Відповідаючи на питання чи можна зробити єдину для всіх, більш досконалу систему навчання Д. О. Тхоржевський вважає, що виходячи з того, що на систему навчання залежно від його змісту впливають фактори виробничого і дидактичного характеру, які за своїми вимогами несумісні, систем може бути декілька. Але всі вони мають відповідати єдиним вимогам:

- навчання слід будувати з урахуванням завдань політехнічної освіти;
- організація навчання має відповідати рівню розвитку та особливостям організації певного професійного виду праці;
- навчання слід будувати на основі продуктивної праці;
- послідовність вивчення трудових операцій слід обґрунтувати з дидактичної точки зору;
- система навчання повинна відповідати психофізіологічним закономірностям формування в учнів трудових умінь і навичок;
- у процесі навчання слід створювати умови, що спонукають учнів до участі в технічній творчості і сприяють розвитку відповідних здібностей;
- у процесі навчання слід створювати умови для виховання учнів.

Методика та організація виробничого навчання

Методика та організація виробничого навчання дуже залежить від мети цього навчання на відповідному етапі (операційний етап, етап виконання комплексних робіт). Це дуже важливе методичне положення, яким постійно повинен користуватися майстер. Мета навчання, тобто, що повинні досягти, визначає і зміст, і форми, і методи, і засоби навчання.

Основною метою виробничого навчання в операційний період – навчити учнів правильно та якісно виконувати основні трудові прийоми і їх складові, які складають операцію, в усіх її різновидах.

На базі вже вивчених операцій учні виконують послідовно комплексні роботи, що ускладнюються, шляхом застосування цих операцій в різній технологічній послідовності. Тут вже трошки інша мета: наряду з правильністю виконання трудових прийомів та операцій в цілому головними цілями при цьому є: навчити учнів складати вивчені операції в конкретному технологічному процесі виконання навчально-виробничих робіт: навчити учнів робити швидко й точно, тобто на цьому етапі навчання у учнів формуються швидкісні й точнісні навички, а також навички планування праці, виконання технічних вимог (якість роботи).

Урок виробничого навчання включає наступні структурні елементи: *вступний інструктаж, самостійна робота учнів та поточний інструктаж майстром, заключний інструктаж.*

Вступний інструктаж (ВІ)

Ознайомлення учнів з темою та метою уроку. Дуже важливо правильно розкрити учням мету уроку, тобто дати їм цільову установку на урок. Цільова установка – це не просто інформація, яка записана у вас в плані, не стільки повідомлення, що повинні зробити учні, скільки роз'яснення, для чого вони будуть це робити, чому навчатися, яке значення має це для позитивного оволодіння професією.

Перевірка знань учнів по матеріалу, який вже вивчений на уроках теорії, а також на попередніх уроках виробничого навчання, пов'язаних з матеріалом даного уроку.

Перекликання матеріалу наступного уроку зі знаннями та виробничим досвідом учнів – основа для виконання учнями вправ та самостійної роботи. Шляхом такого перекликання в розумі учнів «наводяться мости» між тим, що вони знають і вміють, і тим, що вони будуть вивчати на уроці.

Таке перекликання проводиться шляхом опитування учнів на початку вступного інструктажу. Мета опитування не стільки в тому, щоб перевірити знання учнів (хоча і це важливо), скільки в забезпеченні можливості застосування цих знань на практиці, пов'язати теорію з практикою. Тому питання повинні носити суцільно практичну направленість. При формулюванні питань слід мати на увазі, що найбільш ліпше ставити такі питання, для відповіді на які необхідні не тільки пригадування, але й активне мислення учнів. Такі «продуктивні» питання починаються словами: «Чому?»; «Поясніть»; «Порівняйте і зробить висновок».

На уроках, де учні будуть виконувати роботи комплексного характеру питання повинні бути направлені на самостійне вивчення учнями креслень, схем, технологічних карт, вибір раціональних режимів.

Дуже важливо також ставити перед учнями такі питання, які потребують застосування знань загальноосвітніх предметів. Важливо також активізувати всю групу. Способи можуть бути різні:

- задається питання всій групі, а потім викликається один;
- відповідь на бажання;
- варіювання питань по складності, в залежності від індивідуальних особливостей учнів;
- оцінка відповіді однокласника;
- виправити помилку у відповіді.

Якщо в результаті опитування Вам стане зрозуміло, що більшість учнів не знають матеріал. Майстер сам повинен дати необхідні пояснення, добитися чіткого розуміння та первинного засвоєння їх учнями.

Пояснення та демонстрація прийомів та способів виконання виробничих завдань – при вивченні операцій та розбір технологічної послідовності та способів і виконання наступної роботи – при виконанні робіт комплексного характеру.

Головна задача майстра на цьому етапі уроку – закласти в пізнання учнів основу для успішного виконання вправ та самостійних робіт. Особливе значення це має при першопочатковому вивченні прийомів, операцій, функцій.

Готуючись до показу трудових прийомів та способів, важливо правильно відібрати, що демонструвати учням. Показувати слід тільки ті прийоми та способи роботи, які для учнів на даному уроці є новими. Раніше вивчені прийоми та способи, які будуть застосовувати в процесі вправ, показувати немає необхідності, потрібно тільки перевірити, чи вміють учні їх виконувати. Ефективність показу прийомів та способів праці залежить від притримування ряду *правил та умов*. Основні з них зводяться до наступного:

- Важливо зуміти переконати учнів в практичній значущості і важливості прийомів, що вивчаються та способів, в необхідності якісного їх засвоєння для успішного засвоєння професії.

- Необхідно забезпечити добру видимість прийомів, які демонструє майстер. Велике значення для ефективності показу має правильне співвідношення демонстрації та слова майстра. Не можна показувати прийоми мовчки. Майстер повинен пояснити задачі, сутність та значущість прийомів, які демонструє та способів роботи; давати попутні пояснення, звертаючи увагу учнів на найбільш суттєві і позбуджувати учнів до аналізування; підводити висновки пояснення.

- Демонстрацію прийому слід урізноманітнювати демонстрацією наочних посібників, на яких зображено прийоми, а також із намальованими на дошці. Значно полегшує показ та його засвоєння учнями, якщо у майстра на робочому місці є інструкційна карта, яка розкриває найбільш раціональну послідовність трудових прийомів, яка містить необхідні інструктивні вказівки про правила їх виконання.

- Слід широко практикувати контроль засвоєння учнями, позбужувати учнів задавати питання майстрам.

- Закріплення та перевірка засвоєння учнями матеріалу вступного інструктажу; додаткові повторні пояснення та показ прийомів та способів роботи.

Методика та організація проведення цієї частини інструктажу визначається головною метою ВІ – підготувати учнів до успішного виконання навчально-виробничих завдань на уроці. В кінці ВІ ви не повинні обмежуватися питанням: «Все зрозуміло? Всі зрозуміли, як потрібно зробити?».

Тут опитування повинно носити суцільно практичний характер. Наприклад: повторити правила виконання операцій, показати способи контролю праці, повторити правила ТБ. При виконанні робіт комплексного характеру слід запропонувати розбір схем, креслень, розбір технічних вимог до якісних робіт. На таку перевірку не слід жаліти часу, особливо при першопочатковому вивченні нових прийомів та операцій. В заключну бесіду потрібно заохотити якомога більше учнів, особливо «слабких». І тільки переконавшись, що більшість учнів зможуть почати роботу, можна роздавати завдання. Якщо такого переконання немає, ВІ не можна рахувати закінченим. Майстер не має педагогічного права обрікати учнів на засвоєння трудового процесу методом «проб та помилок». Тому майстер повинен ще раз пояснити та показати те, що не засвоєно учнями.

Поточний інструктаж (ІІІ)

Основна дидактична мета ІІІ – добитися, щоб учні виконували навчально-виробничі завдання з найменшою кількістю помилок та недоліків. ІІІ учнів майстром проводиться, як правило, індивідуально. Основною організаційною формою індивідуального ІІІ є цільові обходи майстром робочих місць учнів (роз'яснення, вказівки, зауваження, поради для коректування дій учнів та пробудження їх до самостійних дій; вимоги та вказівки, які сприяють вихованню у учнів обережності, акуратності, уваги, відповідальності).

Великий вплив на успішність навчання справляє оцінка. При визначенні оцінки за вивчену операцію є:

- правильність виконання прийомів та способів роботи;
- якість роботи, підтримання технічних вимог;
- раціональність організації праці та робочого місця;
- підтримання правил безпеки праці.

Майстер повинен вміло використовувати «політику оцінки» для підвищення зацікавленості учнів до учбової роботи, стимулювання їх.

Заключний інструктаж (ЗІ)

Основна дидактична мета ЗІ – на основі аналізу успіхів та недоліків уроку показати учням чому вони навчилися, наскільки продвинулись в оволодінні професією, що і як потрібно робити, щоб не допускати недоліків та закріпити успіхи. На ЗІ виносяться наступні основні питання:

- повідомлення про досягнення мети уроку;
- підведення підсумків та аналізу виконаних навчально-виробничих завдань групою;
- розбір типових помилок та характерних недоліків, розгляд шляхів їх попередження та усунення;
- аналіз виконання учнями правил т/б, використання робочого часу;
- підведення підсумків змагання, повідомлення оцінок;
- повідомлення теми слідує чого уроку, видача домашнього завдання.

Методи виробничого навчання

Під методами навчання розуміють способи сумісної діяльності майстра виробничого навчання та учнів, за допомогою яких досягається оволодіння учнями знань, навичок та вмінь, професійної майстерності, розвиваються розумові та фізичні сили, творчі здібності.

Методи навчання класифікують в залежності від джерел інформації, на основі якої формують знання, навички, вміння, а також від характеру та співвідношення діяльності майстра та учнів при використанні цих джерел. Тому загальні методи виробничого навчання можна розділити на три групи: словесні, наочні та практичні.

Словесні	Наочні	Практичні
Усне викладання (розповідь, лекція)	Демонстрація наочних посібників	Вправи по виконанню, операцій і комплексних робіт
Бесіда-пояснення	Показ трудових прийомів	Самостійні роботи
Самостійна робота учнів з технічною літературою	Самостійні спостереження учнів	Тренажери
Письмові інструктування	Виробничі екскурсії	ЛПР

Окремо специфічну групу утворюють методи перевірки знань, навичок та вмінь, застосованих у виробничому навчанні. До них відносять: поточні спостереження, усне та письмове опитування, виконання, аналіз перевірочних практичних завдань, кваліфікаційних пробних робіт.

Словесні методи

Усне викладання матеріалу (розповідь-лекція) – використовуються для систематичного, логічно послідовного, відносно тривалого викладання майстром навчального матеріалу. В процесі викладання, як правило, розповідь супроводжується демонстрацією плакатів, діаграм, зразків, інструментів і та ін. В залежності від дидактичної мети лекції можуть бути вступними, оглядовими та узагальнюючими.

Бесіда-пояснення – спосіб викладання навчального матеріалу, при якому використовуються питання до учнів, їх відповіді. Бесіда-пояснення починається з короткого вступу, в якому дається представлення про тему та ставляться питання, щоб організувати та направити учнів. Викладання повинно бути логічним, тобто передчасне приводило до розуміння наступного. Однак повинен бути перехід від відомого до невідомого, від мети до засобів. Періодично в процесі бесіди майстер має ставити риторичні запитання. Закінчуючи бесіду-пояснення майстер підкреслює важливі моменти наданого матеріалу.

Самостійна робота учнів з технічною літературою. Знання учнів та виробничі вміння поповнюються та закріплюються в процесі самостійної роботи учнів з технічною літературою (самостійне читання підручників, робота з довідниками, вивчення правил та інструкцій з т/б). Майстер даючи домашнє завдання, пов'язане з роботою над книжкою, повинен чітко сформулювати мету завдання, розкрити задачі, які потрібно розв'язати учневі.

Для кращої підготовки учнів до роботи в навчальній майстерні потрібно вводити домашні завдання. Кількість завдань та їх об'єм залежить від теми. Найбільш ефективно давати учням давати учням в тиждень одне завдання, яке складається з двох-трьох питань, необхідно зауважити, що більшість тем навчальною програми складають не одне, а два-три завдання різного змісту. Це дасть можливість майстру диференціювати завдання в залежності від виробничих умов, індивідуальних особливостей учнів групи, їх загально освітнього рівня, їх можливостей, успішності. В завдання можна включати: складання технологічної послідовності, графічні роботи, складання карток-дефектів, написання рефератів. При видачі домашніх завдань майстер пояснює учню їх сутність, практичне значення та найбільш раціональні способи їх виконання.

Письмове інструктування

Письмовими інструкціями є інструкційні, технологічні картки. Що дає змогу створювати в учнів правильне представлення про сучасні технології, зв'язки між виробничим та теоретичним навчанням. За цих умов інструкційна картка, в якій все описане та проілюстровано кожний прийом роботи та викладена послідовність (більш детально ми зупинимось на наступному занятті).

Наочні методи

Демонстрація наочних посібників, трудових прийомів, натуральні зразки, посібники, обладнання, плакати, макети, механізми, таблиці, моделі, пристосування, схеми, діафільми, інструменти, діаграми, матеріали.

Демонстрація наочних посібників – метод, за допомогою якого у учнів формується певний зразок трудових дій. Використання наочних посібників дає можливість учневі ліпше сприймати та засвоювати матеріал. При використанні наочних посібників майстер видержує наступні вимоги:

- учнів попередньо інформують про те, що вони будуть спостерігати і з якою метою;
- демонстраційний наочний посібник повинен стояти на видному місці;
- у сприйнятті наочності повинно приймати участь більшість органів почуттів (зір, слух, відчуття).

Показ трудових прийомів є особливо-важливим методом інструктажу, демонстрація їх повинна носити навчальний характер. Відомо, що учні мало запам'ятовують при спостеріганні нової для них роботи, яку виконують в денному темпі.

У процесі показу майстер повідомляє учням про те, що він хоче показати; пояснює кожен свій рух та дію; підкреслює його значення; супроводжує показ демонстрацією відповідних плакатів та інших наочних посібників.

Більшість прийомів спочатку повинно виконуватися майстром в повільному темпі. Це допомагає учням розібратися, з яких трудових рухів складається прийом, вловити способи їх виконання.

Іноді, майстер припускається помилки, яка значно знижує ефективність демонстрації, наприклад: майстер звертає увагу учнів на багато моментів одночасно; потрібно в певній логічній послідовності переключати увагу з одного моменту на інший; пояснення майстра не відповідають тому, що в даний час він показує; розповідь майстра під час показу не повинна бути багатослівною.

Питання для самоосвіти

1. Охарактеризуйте особливості організації та існуючі системи виробничого навчання.
2. Особливості методики та організації виробничого навчання.
3. Які дидактичні вимоги до структури уроку виробничого навчання та плану його проведення?
4. Які структурні елементи включає урок виробничого навчання?
5. Які методи виробничого навчання Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
6. Яких правил та умов потрібно дотримуватися при показі прийомів та способів праці?

■■■➔ Творче завдання

Проаналізуйте уроки виробничого навчання за орієнтовною схемою аналізу:

1. Підготовка до відвідування уроку.
2. Намітити мету відвідування.
3. Довідатися в майстра про тему уроку.
4. Ознайомитися зі змістом програми виробничого навчання, змістом теми, що вивчається, і теми уроку, місцем даного уроку в темі програми.
5. Ознайомитися з планом проведення уроку.
6. Ознайомитися з переліком навчально-виробничих робіт з професії.
7. Проглянути аналізи попередніх уроків цього майстра, облік виробничого навчання в журналі.

Під час ознайомлення зі змістом переліку навчально-виробничих робіт слід звернути увагу на таке:

- раціональність розподілу навчального матеріалу кожної теми програми по уроках: охоплення всього матеріалу програми, компонування його по уроках (як згрупований матеріал з огляду на послідовність вивчення, врахування конкретних потреб регіону тощо);
- раціональність розподілу часу з теми в цілому і з кожного уроку на інструктажі;
- правильність добору навчальних і виробничих робіт для набуття необхідних умінь і навичок;
- необхідність і наявність нормування навчально-виробничих робіт, його якість.

Спостереження на уроці

Під час проведення організаційної частини уроку звернути увагу на таке:

- своєчасність початку уроку;
- присутність усіх учнів на уроці, їх зовнішній вигляд, зібраність, готовність до уроку;
- зовнішній вигляд майстра, його зібраність, форму вітання;
- перевірку зовнішнього вигляду, зміст бесіди майстра з учнями, витрати часу, їх раціональність;
- санітарно-гігієнічний стан майстерні.

Під час проведення вступного інструктажу з'ясувати:

- чи доведено до учнів зміст теми, завдання і організацію її вивчення (якщо починається вивчення нової теми);
- тему заняття, постановку мети і завдань заняття;
- зміст вступного інструктажу, його відповідність цілям і завданням уроку;
- доцільність вибраної структури вступного інструктажу і раціональність використання часу на його проведення;
- ефективність застосовуваних методів проведення вступного інструктажу, частку практичного показу прийомів і способів виконання навчально-виробничих завдань. Використання наочних посібників, технічних засобів навчання, навчальної і технічної документації;
- як майстер готує учнів до сприймання змісту вступного інструктажу (використання теоретичних знань, умінь і навичок, здобутих на уроках виробничого навчання); наскільки зміст знань відповідає завданням інструктажу і уроку в цілому;
- як майстер розвиває в учнів інтерес до наступного завдання, свідому пізнавальну активність;
- чи ознайомлює майстер у необхідних випадках з кращими методами праці, ефективними трудовими прийомами;
- чи проводяться навчання правилам контролю і самоконтролю, техніки безпеки;
- методику закріплення вступного інструктажу;
- чи видаються учням навчально-виробничі завдання, чи повідомляються норми часу, як розставляють учнів по робочих місцях;
- логічність і доступність інструктажу, культуру мови майстра;
- стан робочого місця майстра, відповідність установленим вимогам.

Під час виконання учнями навчально-виробничих завдань звернути увагу на таке:

- стан робочих місць учнів (забезпеченість інструментами, інвентарем, пристроями, матеріалами, зростовими підставками); справність обладнання та інструменту;

- організованість початку виконання вправ (виробничих завдань);
- рівень засвоєння учнями вступного інструктажу;
- своєчасність надання майстром допомоги учням у початковий період виконання завдання;
- методи поточного інструктажу, їх раціональність; зайнятість учнів поточним інструктуванням; планомірність обходів майстром робочих місць учнів, уміння розібратися в характері труднощів; своєчасність надання допомоги для їх усунення;
- рівень самостійності учнів під час виконання навчально-виробничих завдань; правильність використання прийомів і способів робіт, самоконтроль;
- забезпеченість на уроці умов безпечної праці; дотримання учнями правил техніки безпеки, санітарної, пожежної безпеки;
- відповідність навчально-виробничих робіт цілям і завданням заняття;
- якість виконання робіт учнями, ставлення їх до роботи, організацію контролю і взаємоконтролю;
- наявність технічної і технологічної документації, її кількість, якість і використання учнями;
- послідовність приймання навчально-виробничих робіт; роботу учнівського ВТК; наявність і використання критеріїв оцінки робіт;
- об'єктивність оцінки.

Під час проведення заключного інструктажу з'ясувати:

- зміст заключного інструктажу: аналіз виконання учнями навчально-виробничих завдань, узагальнення нагромаджених учнями вмінь і навичок, аналіз характерних помилок, їх причин, пояснення способів запобігання їм;
- чи повідомлено учням оцінку за виконання завдання; чи навчали учнів самоаналізу результатів занять;
- зміст домашнього завдання, методіку його підготовки;
- витрати часу на заключний інструктаж, їх доцільність.

Висновки та пропозиції

1. Відповідність проведеного уроку змістові програми (відповідність виконуваних робіт і вправ послідовності вивчення програми, меті і завданням уроку).

2. Доцільність прийнятої структури заняття, раціональне використання часу заняття.

3. Матеріальне і педагогічне забезпечення заняття, ефективність використання засобів навчання, методів інструктування учнів на всіх етапах заняття.

4. Рівень пізнавальної активності, зацікавленості й активності учнів під час виконання навчально-виробничих завдань.

5. Якість навчально-виробничих робіт, правильність використання учнями прийомів робіт, навички роботи з інструментами, культура на робочих місцях.

6. Як вирішено навчальні й виховні завдання на уроці?

7. Рівень професійної кваліфікації майстра, його особиста організованість, педагогічний такт, уміння організувати роботу учнів.

8. Конкретні пропозиції щодо вдосконалення уроку.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.

2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи : метод. посібн. ; за заг. ред. Т. М. Герлянд. Київ: ІПТО АПН України, 2009. 232 с.

3. Нікуліна А. С., Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДІПО ІПП, 2008. 160 с.

4. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.

5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №11

РОЗРОБКА УРОКУ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

■ **Мета:** ознайомитись із особливостями структурних елементів уроку виробничого навчання, а також закріпити навички розробки уроків виробничого навчання.

■➡ Теоретичні відомості

Урок виробничого навчання включає наступні структурні елементи:

- вступний інструктаж;
- поточний інструктаж;
- заключний інструктаж.

Вступний інструктаж (ВІ). Ознайомлення учнів з темою та метою уроку. Дуже важливо правильно розкрити учням мету уроку, тобто дати їм цільову установку на урок. Цільова установка – це не просто інформація, яка записана у вас в плані, не стільки повідомлення, що повинні зробити учні, скільки роз'яснення, для чого вони будуть це робити, чому навчатися, яке значення має це для позитивного оволодіння професією.

Перевірка знань учнів по матеріалу, який вже вивчений на уроках теорії, а також на попередніх уроках виробничого навчання, пов'язаних з матеріалом даного уроку. Перекликання матеріалу наступного уроку зі знаннями та виробничим досвідом учнів – основа для виконання учнями вправ та самостійної роботи. Шляхом такого перекликання в розумі учнів «наводяться мости» між тим, що вони знають і вміють, і тим, що вони будуть вивчати на уроці. Таке перекликання проводиться шляхом опитування учнів на початку вступного інструктажу.

Мета опитування не стільки в тому, щоб перевірити знання учнів (хоча і це важливо), скільки в забезпеченні можливості застосування цих знань на практиці, пов'язати теорію з практикою. Тому питання повинні носити суцільно практичну направленість. При формулюванні питань слід мати на увазі, що найбільш ліпше ставити такі питання, для відповіді на які необхідні не тільки пригадування, але й активне мислення учнів.

Такі «продуктивні» питання починаються словами: «Чому?»; «Поясніть»; «Порівняйте і зробіть висновок». На уроках, де учні будуть виконувати роботи комплексного характеру питання повинні бути направлені на самостійне вивчення учнями креслень, схем,

технологічних карт, вибір раціональних режимів. Дуже важливо також ставити перед учнями такі питання, які потребують застосування знань загальноосвітніх предметів. Важливо також активізувати всю групу.

Способи можуть бути різні:

- задається питання всій групі, а потім викликається один;
- відповідь на бажання;
- варіювання питань по складності, в залежності від індивідуальних особливостей учнів;
- оцінка відповіді однокласника;
- виправити помилку у відповіді.

Якщо в результаті опитування Вам стане зрозуміло, що більшість учнів не знають матеріал. Майстер сам повинен дати необхідні пояснення, добитися чіткого розуміння та первинного засвоєння їх учнями.

Пояснення та демонстрація прийомів та способів виконання виробничих завдань – при вивченні операцій та розбір технологічної послідовності та способів і виконання наступної роботи – при виконанні робіт комплексного характеру.

Головна задача майстра на цьому етапі уроку – закласти в пізнання учнів основу для успішного виконання вправ та самостійних робіт. Особливе значення це має при першопочатковому вивченні прийомів, операцій, функцій.

Готуючись до показу трудових прийомів та способів, важливо правильно відібрати, що демонструвати учням. Показувати слід тільки ті прийоми та способи роботи, які для учнів на даному уроці є новими. Раніше вивчені прийоми та способи, які будуть застосовувати в процесі вправ, показувати немає необхідності, потрібно тільки перевірити, чи вміють учні їх виконувати.

Ефективність показу прийомів та способів праці залежить від притримування ряду правил та умов. Основні з них зводяться до наступного:

▪Важливо зуміти переконати учнів в практичній значущості і важливості прийомів, що вивчаються та способів, в необхідності якісного їх засвоєння для успішного засвоєння професії.

▪Необхідно забезпечити добру видимість прийомів, які демонструє майстер. Велике значення для ефективності показу має правильне співвідношення демонстрації та слова майстра. Не можна показувати прийоми мовчки. Майстер повинен пояснити задачі, сутність та значущість прийомів, які демонструє та способів роботи; давати попутні пояснення, звертаючи увагу учнів на найбільш суттєві і побуджувати учнів до аналізування; підводити висновки пояснення.

▪ Демонстрацію прийому слід урізноманітнювати демонстрацією наочних посібників, на яких зображено прийоми, а також із намальованими на дошці. Значно полегшує показ та його засвоєння учнями, якщо у майстра на робочому місці є інструкційна карта, яка розкриває найбільш раціональну послідовність трудових прийомів, яка містить необхідні інструктивні вказівки про правила їх виконання.

▪ Слід широко практикувати контроль засвоєння учнями, позбужувати учнів задавати питання майстрам.

▪ Закріплення та перевірка засвоєння учнями матеріалу вступного інструктажу; додаткові повторні пояснення та показ прийомів та способів роботи.

Методика та організація проведення цієї частини інструктажу визначається головною метою ВІ – підготувати учнів до успішного виконання навчально-виробничих завдань на уроці. В кінці ВІ ви не повинні обмежуватися питанням: «Все зрозуміло? Всі зрозуміли, як потрібно зробити?». Тут опитування повинно носити суцільно практичний характер.

Наприклад: повторити правила виконання операцій, показати способи контролю праці, повторити правила ТБ. При виконанні робіт комплексного характеру слід запропонувати розбір схем, креслень, розбір технічних вимог до якісних робіт. На таку перевірку не слід жаліти часу, особливо при першопочатковому вивченні нових прийомів та операцій. В заключну бесіду потрібно заохотити якомога більше учнів, особливо «слабких». І тільки переконавшись, що більшість учнів зможуть почати роботу, можна роздавати завдання. Якщо такого переконання немає, ВІ не можна рахувати закінченим.

Майстер не має педагогічного права обрікати учнів на засвоєння трудового процесу методом «проб та помилок». Тому майстер повинен ще раз пояснити та показати те, що не засвоєно учнями.

Поточний інструктаж (ПІ). Основна дидактична мета ПІ – добитися, щоб учні виконували навчально-виробничі завдання з найменшою кількістю помилок та недоліків. ПІ учнів майстром проводиться, як правило, індивідуально.

Основною організаційною формою індивідуального ПІ є цільові обходи майстром робочих місць учнів (роз'яснення, вказівки, зауваження, поради для коректування дій учнів та пробудження їх до самостійних дій; вимоги та вказівки, які сприяють вихованню у учнів обережності, акуратності, уваги, відповідальності).

Великий вплив на успішність навчання справляє оцінка. При визначенні оцінки за вивчену операцію є:

– правильність виконання прийомів та способів роботи;

- якість роботи, підтримання технічних вимог;
- раціональність організації праці та робочого місця;
- підтримання правил безпеки праці.

Майстер повинен вміло використовувати «політику оцінки» для підвищення зацікавленістю учнів до учбової роботи, стимулювання їх.

Заключний інструктаж (ЗІ). Основна дидактична мета ЗІ – на основі аналізу успіхів та недоліків уроку показати учням чому вони навчились, наскільки продвинулись в оволодінні професією, що і як потрібно робити, щоб не допускати недоліків та закріпити успіхи.

На ЗІ виносяться наступні основні питання:

- повідомлення про досягнення мети уроку;
- підведення підсумків та аналізу виконаних навчально-виробничих завдань групою;
- розбір типових помилок та характерних недоліків, розгляд шляхів їх попередження та усунення;
- аналіз виконання учнями правил т/б, використання робочого часу;
- підведення підсумків змагання, повідомлення оцінок;
- повідомлення теми слідує чого уроку, видача домашнього завдання.

Питання для самоосвіти

1. Які дидактичні вимоги до структури уроку виробничого навчання та плану його проведення?
2. Які структурні елементи включає урок виробничого навчання?

■■■➔ Творче завдання

Розробити урок виробничого навчання за наступною структурою плану уроку виробничого навчання

Хід уроку

I. Організаційний момент (2-3 хв.)

- перевірка наявності учнів;
- перевірка готовності групи до занять;
- рапорт старости групи.

II. Вступний інструктаж (45 хв.)

- повідомлення теми та мети уроку (3-5 хв.);
- повторення та закріпленні раніше вивченого матеріалу (5-10 хв.);
- формування нових професійних знань, навичок та вмінь (25-30 хв.);
- закріплення нового матеріалу шляхом демонстраційних вправ (3-5 хв.)

III. Поточний інструктаж та самостійні вправи учнів

IV. Заключний інструктаж

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи : метод. посібн. ; за заг. ред. Т. М. Герлянд. Київ: ІТТО АПН України, 2009. 232 с.
3. Нікуліна А. С., Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДПО ІПП, 2008. 160 с.
4. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №12

МЕТОДИКА ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

■► *План практичної роботи*

1. Види планування.
2. Основні види робіт при плануванні роботи педагога професійної освіти.

Ключові слова теми: планування, перспективно-тематичний план, система уроків, план уроку.

■► *Теоретичні відомості*

Планування навчальної роботи є одним з найвідповідальніших моментів в діяльності педагога професійної освіти. Планування навчального процесу має на меті досягнення таких *цілей*:

- оптимальну організацію і проведення навчально-виховного процесу;
- своєчасне і якісне виконання програми теоретичного і практичного навчання;
- створення сприятливих умов для підготовки до занять;
- забезпечення зв'язку теоретичного і практичного навчання;
- раціональне використання навчально-матеріальної бази відповідного навчального закладу.

Існує *перспективне і поточне* планування.

Перспективне планування здійснюється у вигляді створення перспективно-тематичного плану. Суть перспективного планування полягає у тому, що педагог професійної освіти заздалегідь розробляє і фіксує у відповідному документі систему уроків з предмету, що дозволяє йому добре осмислити і педагогічне обґрунтувати раціональну систему побудови занять і заздалегідь підготуватися до їх проведення.

Перспективно-тематичне планування педагог виконує виходячи з вимог навчальних планів і програм, дидактичних завдань, які вирішуються у процесі навчання.

У перспективно-тематичному плані відображаються педагогічні задуми по вивченню усієї теми або декількох тем: що треба зробити, щоб заняття готувалися і проводилися на високому методичному рівні. В плані уроку (робочому документі на кожний урок) дається опис того, як необхідно зробити, щоб цей задум був реалізований у конкретних умовах уроку.

Для того, щоб скласти оптимальний перспективно-тематичний план, необхідно добре знати його особливості.

По-перше те, що в ньому з'являється можливість планувати систему уроків, форми і методи їх проведення, види і зміст самостійної роботи, матеріально-технічне забезпечення кожного уроку.

По-друге, такий план дозволяє встановити між- і внутрішньо предметні зв'язки, ліквідувати паралелізм при вивченні різних предметів, і як наслідок – вивільнити час для поглибленого вивчення предмету.

По-третьє, перспективне планування дає можливість детально розробляти матеріал кожної теми, значно поліпшувати підготовку до уроку, робить її більш якісною.

Перспективно-тематичний план – документ тривалого користування, який діє протягом півріччя. Він, як правило, складається на початку навчального року і розглядається та затверджується методичною комісією навчального закладу. Зараз він не є обов'язковим навчальним документом, але дуже допомагає викладачу у поточній роботі.

Складання перспективно-тематичного плану можна розподілити на дві частини: розробка системи уроків і визначення для кожного з них відповідних елементів.

Система уроків з навчальної теми (або з декількох тем) передбачає ознайомлення майстра виробничого навчання з розгорнутим змістом розділів, окремих тем і підтем навчальної програми і аналіз строгої логічної послідовності їх розташування з урахуванням того, що кожний урок повинен мати своє чітко визначене місце у ряду інших елементів.

Система уроків повинна обов'язково відображати усі ланки навчального процесу: викладання навчального матеріалу, закріплення і удосконалення набутих знань і умінь, їх використання і контроль.

При плануванні системи уроків можливі відхилення від послідовності, яка викладена у програмі. Однак вони не повинні порушувати логічну побудову усього предмету. Визначаючи систему проведення уроків, педагог повинен:

- продумати логічний хід навчального процесу з урахуванням спадковості змісту кожного уроку;

- відібрати і розподілити навчальний матеріал по уроках;
- сформулювати тему кожного уроку, намітити лабораторні і практичні роботи, заліки, екзамени тощо.

Крім цього, він повинен встановити між- і внутрішньо предметні зв'язки. При цьому треба обов'язково забезпечити узгодження теоретичних питань з виробничим навчанням.

Кожен з цих компонентів знаходять своє відображення в записах педагога у вигляді перспективно-тематичного плану.

Елементом поточного планування педагога професійної освіти є план уроку. При його розробці треба забезпечити:

- чіткість навчальних задач;
- оптимальний зміст навчального матеріалу;
- необхідне навчальне обладнання, яке використовується на цьому уроці;
- використання раціональних прийомів і методів навчання;
- зв'язок змісту уроку з практикою;
- організаційну чіткість уроку;
- раціональне використання навчального часу;
- логічну стрункість і завершеність.

План уроку кожний викладач складає індивідуально. Форми планів можуть бути різними, але в них обов'язково повинні бути відображені такі елементи: дата, тема, цілі, методи, структура, домашнє завдання.

Питання для самоперевірки

1. Яка мета досягається при плануванні навчальної роботи педагога професійної освіти?
2. Охарактеризуйте основні види планування.
3. Дайте характеристику перспективно-тематичному плануванню.
4. Що відображає документ «перспективно-тематичний план»?
5. Які вимоги існують до планування системи уроків з навчальної дисципліни?
6. Охарактеризуйте план уроку як елемент поточного планування педагога.

▀▀▀➔ *Завдання практичної роботи*

1. Опрацювати теоретичні відомості.
2. Надати письмову відповідь на питання для самоперевірки.
3. Розробити план уроку за темою.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи : метод. посібн. ; за заг. ред. Т. М. Герлянд. Київ: ІТТО АПН України, 2009. 232 с.
3. Нікуліна А. С., Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДІПО ІПП, 2008. 160 с.
4. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 13

ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗПТО

Питання роботи та основні терміни: професійно-важливі якості особистості викладача, методика навчальної діяльності викладача, професійна спрямованість, професійна компетентність, професійно-важливі якості, комунікативність.

■► Теоретичні відомості

У професійній діяльності викладача ЗПТО виділяють чотири групи функцій:

- навчальна, виховна, розвиваюча, мотивуюча;
- конструктивна і дослідницька;
- організаторська і комунікативна;
- самовдосконалення.

Реалізація професійних функцій приводить до утворення трьох основних підструктур особистості інженера-педагога: професійної спрямованості, професійної компетентності, професійно-важливих якостей особистості.

Професійна спрямованість – це інтегральна якість особистості, що визначає відношення до професії, потреба в професійній діяльності і готовність до неї. До якостей, що характеризують спрямованість особистості, варто віднести: професійну позицію, професійно-ціннісні орієнтації, мотиви, покликання до педагогічної діяльності. А також суспільну активність, домінантність, соціальний оптимізм і ін.

Професійна компетентність – це рівень поінформованості, авторитетності викладача ЗПТО, що дозволяє йому продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, що виникають у процесі підготовки кваліфікованого фахівця, формування особистості іншої людини. У структуру професійної компетентності входять: суспільно-політична поінформованість, психолого-педагогічна ерудиція, інженерно-технічна підготовка, педагогічна техніка, уміння і навички по робочій професії широкого профілю й інше.

Психологічною основою компетенції є готовність до постійного підвищення своєї кваліфікації, мобільність професійних функцій.

Професійно-важливі якості – це система стійких особистих якостей, що створюють можливість успішного виконання професійної діяльності.

Реалізація виховної функції жадає від викладача ЗПТО комплексу значущих якостей, до яких відносяться такі властивості, як ідейна переконаність, обов'язок, колективізм, відповідальність і соціальний оптимізм. Формування соціально-значущих якостей відбувається внаслідок прийняття особистістю цілей, цінностей і норм поведінки педагогічної інтелігенції.

Ефективність виховного впливу багато в чому буде визначатися вольовими властивостями педагога, його наполегливістю, ініціативністю, цілеспрямованістю, рішучістю і самостійністю. Поряд з цими властивостями йому важливо мати витримку, дисциплінованість, гнучкість поведінки, здатність передбачати реакцію учнів при зміні педагогічної ситуації, готовність до перебудови способів впливу, здатність до співробітництва з учнями.

Педагогічна діяльність висуває високі вимоги до емоційної сфери особистості. Емоційна чуйність, здатність поставити себе на місце учня, емпатія, доброта, щиросердечна щедрість поряд з такими стабілізуючими емоційний стан властивостями як урівноваженість, впевненість у собі, самовладання, саморегуляція емоційних проявів, становить необхідні умови педагогічної взаємодії з учнями.

Управління навчально-виховним процесом жадає від педагога інтересу до суспільної роботи, схильності до організаторської діяльності, здатності відбивати психологічний настрій навчальної групи, наявність установки на досягнення успіху, високої якості навчально-виховної роботи, особливої чутливості до міжособистісних відносин, уміння проектувати і створювати педагогічні ситуації, адекватно і швидко реагувати на їхні зміни, вимогливості, практичній спрямованості розуму, критичності, відповідальності.

Важливим компонентом великої групи професійно-значущих якостей викладача ЗПТО є комунікативність – якість необхідна для посиленого виконання будь-якої педагогічної діяльності. Це товариськість, емоційна експресія, розвинена мова (правильна вимова, логічність, стрункність викладу думок та ін.), педагогічний такт, здатність «прочитати» стан учня по виразу обличчя, міміці, жестам, позі, ході.

Реалізація навчальної, функції жадає від викладача ЗПТО схильності ділитися своїми знаннями, уміннями, досвідом, здатності передавати їхній іншим, логічно і діалогічно мислити, міркувати, доводити. Педагог повинен вміти аналізувати, відбирати науково-технічну інформацію і структурувати її в навчальний матеріал, діагностувати можливі пізнавальні труднощі учнів, проектувати і створювати проблемні ситуації, конструювати стратегічні і тактичні цілі навчання.

Озброєння учнів системою техніко-технологічних знанні, і умінні жадає від педагога ЗПТО розвиненого технічного мислення, просторового уяви, технічної пам'яті, конструкторсько-технологічних здібностей. Ці властивості поєднуються однією інтегральною якістю – технічним інтелектом.

Ефективність розвитку учнів багато в чому залежить від творчої спрямованості особистості педагога: схильності до технічної творчості, раціоналізаторству, педагогічній уяві, умінню діагностувати і прогнозувати стадії становлення особистості. Ці властивості характеризують креативність особистості.

Важливим фактором успішного здійснення професійних функцій педагога є його психологічні процеси. У ході освоєння педагогічної діяльності відбувається професіоналізація цих властивостей: розвивається здатність до розподілу і переключення уваги, збільшується його обсяг, поліпшується концентрація; сприйняття стає більш виборчим і цілеспрямованою, поступово складається педагогічна спостережливність; розвивається образна і словесно-логічна пам'ять; мислення стає більш мобільним і оперативним, формується рефлексія на навчально-педагогічну діяльність; розвивається педагогічна уява (передбачення). Професіоналізація психічних властивостей приводить до утворення інтегральної якості – професійно-педагогічного інтелекту.

Професійно-педагогічний інтелект містить у собі оперативне і якісне відображення імовірності подій педагогічної діяльності, спрямованої на професійну підготовку особистості. Його особливістю є інтеграція технічного і педагогічного компонентів мислення, евристичність і прогностична спрямованість.

До властивостей, що мають професійну значущість для педагога, відносять активність, емоційна стабільність, висока швидкість вироблення умовно-рефлекторних зв'язків, швидкість реакції (при демонстрації робочих прийомів і операцій).

Усі три підструктури особистості викладача ЗПТО тісно пов'язані, їхній розвиток відбувається в режимі взаємодії.

Усе вище викладене може бути узагальнене в психограмі викладача:

- *професійно-педагогічна спрямованість*: ідейна переконаність, суспільна активність, схильність до домінування, соціальний оптимізм, колективізм, професійна позиція і покликання до педагогічної діяльності;

- *професійно-педагогічна компетентність*: суспільно-політична поінформованість, психолого-педагогічна ерудиція, інженерно-технічний кругозір, педагогічна техніка, комп'ютерна підготовленість, уміння і навички по робочій професії, загальна культура;

- *професійно-важливі якості особистості*: організованість, соціальна відповідальність, комунікативність, прогностичні здібності, здатність до вольового впливу, емоційна чуйність, доброта, тактовність, рефлексія на свою поведінку, професійно-педагогічне мислення, технічне мислення, довільну увагу, педагогічна спостережливність, самокритичність, вимогливість, самостійність, креативність у галузі педагогічної і виробничо-технологічної діяльності;

- *психодинамічні властивості*: збудливість, урівноваженість, емоційна стійкість, високий темп психічної реакції, успішність формування навичок, пластичність.

Методика навчальної діяльності викладача

Викладання у професійній школі вимагає звертання не тільки до змісту досліджуваного предмета, але і до творчого мислення, уваги, пам'яті, до організації розумової роботи учнів. Вивчення будь-якого предмета пов'язане з загальними методами діалектичного пізнання в їхньому конкретному випадку. Принципи і закони навчання охоплюють усі сторони навчального процесу: зміст, методи, організацію навчальної роботи, форми і засоби навчання.

Викладання у професійній школі ставить за мету не просто розглянути, викласти зміст даного предмета вивчення, але й одночасно навчити мисленню в даній науковій галузі і пов'язаних з нею галузях знання і практичних завдань.

Кожне заняття вимагає аналізу, виділення, осмислювання матеріалу, порівняння, зіставлення й інших проявів розумової роботи учнів. Неодмінною умовою засвоєння досліджуваних предметів у ЗПТО є розуміння учнями системи теоретичних знань і своєї практичної підготовленості. При цьому важливо, щоб у результаті викладання, а також самостійного вивчення навчального предмета відповіді учнів на вихідні питання навчання були б досить чіткі.

Важливо також, щоб розгляд кожного нового теоретичного положення, висновку, узагальнення змушувало учнів звертатися до раніше пройдених матеріалів і самостійно знаходити шляхи застосування своїх знань для одержання нових знань і для їхнього застосування на практиці. Тому методика викладання передбачає певну логічну послідовність розгляду предмету, систему асоціацій, міркувань і доказів, рішення завдань, систему питань, що направляють мислення учнів у певному напрямку.

Від викладача потрібно ясний і цілеспрямований виклад матеріалу, що активізує сприйняття учнів, що збуджує їхній інтерес до предмета вивчення; від учнів потрібно уважне, вдумливе сприйняття змісту, вивчення його з глибокою зацікавленістю, і більше того – активна пошукова самостійна робота. Дотримання цих умов піднімає викладання на нову якісну висоту.

Для успіху викладання важливе значення мають певна добірність форми вираження змісту, закономірностей і зв'язків досліджуваного предмета, вища внутрішня стрункність системи в поєднанні структурна і функціонального, логіка і симетрія в побудові. Добірність форми і прагнення до удосконалювання суті вираження науки є найважливішими умовами прищеплювання поваги до науки і прагнення до роботи в даній галузі.

Завдання викладання у професійній школі – не натаскування учнів у галузі змісту якихось курсів, а підведення їх до глибокого

розуміння закономірностей явищ досліджуваного предмета і до самостійного розширення знань. У результаті вивчення навчальних предметів учні повинні досить добре розбиратися у відповідних галузях науки і техніки, глибоко розуміти основне й істотне цих галузей, уміти користуватися мовою й апаратом науки і все це вміти застосовувати у відповідній практичній діяльності.

У задачу методики викладання входять три компоненти оптимальності: вивчення психолого-педагогічних основ, організація і підготовка навчальної роботи, проведення занять на високому педагогічному рівні.

Ці три компоненти впливають на таку найважливішу ознаку навчання, яким є ефект навчального контакту між педагогом і учнями. Зміст його полягає в тому, що вся що повідомляється й інформація, що направляється учням, сприймається і розуміється ними в повній відповідності з поставленими умовами і завданнями вивчення предмета. Причому ця відповідність включає й активну додаткову самостійну роботу учнів.

Ефект контакту характерний також і тим, що він поєднує сторони – навчальну і навчаючу – і додає цілям і завданням навчання єдиний зміст, що далеко не завжди буває між педагогом і учнями.

Методичне обґрунтування всіх і кожного окремого заняття вимагає їхнього майстерного проведення, заснованого на творчому застосуванні теорії навчання професійної школи до рішення практичних завдань, що випливають з кожної лекції, семінару, лабораторної роботи та ін. Методика навчання на основі дидактики професійної школи, педагогічної психології, марксистсько-ленінської діалектики дозволяє підходити до підготовки і проведення навчального процесу з різних сторін, але ставити завжди одне головне завдання – пошук найбільш ефективних способів повідомлення наукової інформації і їх переробки в знання учнів. Педагогу потрібно знати сили і здібності своїх учнів і відповідно до принципу доступності пропонувати їм виконувати завдання, але завжди на рівні звертання до найвищої границі їхніх можливостей. Педагогу треба організувати заняття, якою б простою ця справа не здавалася, вибрати оптимальні форми і засоби для його проведення, вибрати ритм і темп заняття. Для викладання характерні три основні стадії: підготовка занять, проведення занять, з'ясування результатів цих занять (встановлення ефекту віддачі, безпосереднього й опосередкованого). Готуючи навчальний матеріал, варто мати на увазі учнів сильних, середніх і слабких і уявляти, як вони будуть сприймати цей матеріал, якої він зажадає від них розумової роботи. Викладач повинен передбачити всілякі питання, що можуть задати учні по матеріалу, що викладається.

Немає такого навчального курсу, де викладачу під час його викладу не доводиться так чи інакше давати своє трактування змісту предмету, виходячи з завдань навчання учнів. Такий виклад цілком виправданий, більш того, він характеризує глибину підготовки до

заняття і творчий підхід до вивчення предмета. У протилежному випадку викладання носило б просте переказування підручника чи іншого джерела наукової інформації. Майстерність викладача головним чином і визначається власним творчим відношенням до викладу наукового змісту предмета вивчення. Природно, звичайно, що таке власне наукове трактування повинне бути бездоганної в науковому відношенні. Необхідно тут же відзначити, як високо зростає авторитет викладача в очах учнів, коли вони бачать його творчий внесок у досліджувану ними наукову галузь. Більш того, такий викладач може і на заняттях продовжувати науковий пошук разом зі учнями, перетворюючи навчальну роботу у творчу.

Особливо важко викладачу давати своє трактування при викладі фундаментальних галузей знань. Як правило, це під силу тільки досвідченим творчим викладачам, що знають усі пов'язані з цією науковою галуззю традиції і штампи викладу, а також способи оптимального педагогічного варіювання. Молодому викладачу в цих випадках необхідно уважно придивитися до досвіду таких педагогів, а потім уже давати своє трактування змісту предмета вивчення.

Ефект навчання при використанні тих чи інших методів може залежати від найрізноманітніших компонентів, що становлять навчальний процес: засобів, форм, прийомів, способів навчання, – і від різного сполучення і взаємодії цих компонентів. У той же час буває і так, що ефект того самого методу по одній і тій же темі вивчення в різних педагогів виявляється різним. Найважливішим методичним завданням тому є пошук правильних шляхів застосування тих чи інших засобів і форм навчання.

Процес вивчення окремих наукових положень звичайно складається з трьох послідовних частин: постановки питання, його розгляду і підведення висновків чи підсумків рішення поставленого завдання. Усі три послідовні частини заняття відіграють істотну роль, однак найбільшій увазі вимагає третя частина – підведення підсумків, установлення того, що вимагає самостійного пошуку. Перша і друга частини підводять учнів до найбільш свідомого й активного сприйняття висновків і закономірностей і звертаються до їх допитливості.

Педагогічна істина говорить, що кожне заняття повинне бути цікавим і глибоким, таким, де інтерес до заняття означає інтерес до предмета, прагнення учнів до глибокого додаткового проникнення в його сутність.

З'ясування результатів занять – найважливіша складова частина навчання, і вона не може бути від нього цілком віддалена екзаменаційними термінами. Іспити, заліки – це реєструючі акти стану знань. Оптимальна методика навчальної роботи й управління навчальним процесом вимагає зворотного зв'язку, тобто інформації про стан системи не тільки по тому, що пройдено, тобто по вхідним даним, але і по тому, що засвоєно і зрозуміле в процесі вивчення предмета. Вираження зворотного зв'язку в навчанні – це далеко не

іспити, не заліки і навіть не поточна перевірка знанні, а постійне виявлення результативності функціонування системи навчання. Оптимальність системи навчання підтверджується головним чином результативністю роботи учнів; критерієм методу навчання є характер діяльності викладача й активність розумової діяльності учнів. Відповідно управління системою й оптимальне ведення будь-якого заняття, на основі даних аналізу системи, вимагають корекції як методів викладання, так і методів навчання.

З'ясування знань у процесі занять – це не контроль для фіксації оцінки, а визначення ступеня ефективності навчальної і навчальної діяльності.

Одним з важливих показників результатів навчання є активність учнів в аудиторній чи лабораторній роботах, а також їх самостійна позааудиторна робота у вивченні даного предмета. Показові також питання учнів, їх виступи на семінарах, відповіді на усні і письмові питання викладача та ін. Одним з істотних показників раціональності застосовуваних методів навчання є прояв інтересу до предмета вивчення, і особливо до самостійного міркування і діяльності в галузі цього предмета. Не менш важливим є встановлення і систематизація причин негативного ставлення і байдужості учнів до досліджуваного предмета, для того щоб змінити це ставлення на протилежне. У кожного учня завжди є свої інтереси, при вивченні будь-якого предмета ці інтереси не тільки повинні враховуватися, але і зближати цілі учнів і викладачів.

Перед методикою навчання у професійній школі, виходячи з цілей підготовки фахівців, виникають три види завдань: освітні, виховні і практичні. Зміст освітніх завдань полягає в тому, щоб у процесі проведення навчальної роботи учні засвоїли зміст пройдених тим по програмі курсу, сформулювали розуміння сутності предмета вивчення, основних закономірностей і принципів, придбали пізнання головних напрямків розвитку предмета вивчення, зрозуміли його роль і значення в науково-технічному прогресі й у практичній діяльності.

Вивчення всякого предмета і відповідно методика навчання зв'язані з рішенням виховних завдань. Зміст цих завдань полягає насамперед у формуванні в учнів діалектико-матеріалістичного світорозуміння, ідейно-політичної спрямованості у висвітленні змісту предмета і його ролі в науці, техніці, виробництві, у розвитку культури народу. До виховних завдань відноситься розуміння ролі знань, що здобуваються, навичок і умінь і їхнього суспільного значення для своєї країни.

У рішення практичних завдань входить підготовка учнів до визначеної діяльності і до виконання робіт, пов'язаних прямо чи побічно з майбутньою спеціальністю. Сюди відноситься уміння застосовувати знання на практиці, правильно і доцільно оцінювати практику сьогодення, бачити її розвиток і шляхи удоско-

налювання, уміння працювати самотійно, у колективі і з колективом, об'єктивно оцінювати свою практичну діяльність і діяльність інших. Учень повинен добре знати технологічні процеси свого майбутнього виробництва, сучасні машини й апарати, загальні принципи і методи застосування автоматизації й обчислювальної техніки, економіку виробництва й усе, що пов'язано з практичною роботою фахівця.

Для майстерного викладання істотно важливим є відношення педагога до свого предмета вивчення з позицій глибини і широти наукових уявлень. Така наукова ерудиція забезпечує викладання без штампу, виклад предмета у своєму особистому, творчому трактуванні, зі своїм відношенням до нього, до його наукової і прикладної значущості.

Методика викладання і педагогічна майстерність вимагають дидактичної гнучкості з урахуванням особливостей змісту і призначення предмета вивчення, аудиторії, умов, застосовуваних засобів і форм навчання. В особливій мірі це відноситься до використання методів і засобів навчання в дидактично обґрунтованому комплексі, коли кожен метод, засіб забезпечують досягнення найкращого приватного результату як складової частини цілого.

Комплексне застосування методів і засобів – це їхнє раціональне сполучення з метою оптимального проведення навчального процесу. У цьому плані варто уникати захоплення застосуванням якого-небудь одного чи двох методів, включаючи і такі методичні системи, як проблемне навчання, програмоване навчання та ін.

Методичний екстремізм, коли заради одного чи методу засобу витісняються інші, наносить тільки дидактичну шкоду. Більш того, кожен такий метод, засіб утрачають свою функціональну значущість, якщо вони не входять у зв'язки і відносини з іншими методами і засобами навчання.

Практика гарного навчання вимагає в першу чергу глибокої поваги до принципів, закономірностям і правилам, але не менш глибокої уваги до обстановки й умов, у яких ці правила і принципи застосовуються.

Істотно змінюють методи навчальної роботи технічні засоби навчання: інформаційні, контролюючі і навчальні. Технічні засоби конкретизують поняття, явища і події, вони організують і направляють сприйняття, об'єктивізують зміст. Ці засоби виконують функції джерела, міри навчальної інформації, детектора організації уваги і спостереження. Застосування технічних засобів створює певне емоційне відношення учнів до матеріалу вивчення, стимулює інтерес до досліджуваного предмета. Деякі технічні засоби дозволяють оцінювати стан навчання, проводити контроль і самоконтроль знань. Особливо змінюються методи викладання при використанні ЕОМ у навчальному процесі – навчальної техніки вищого порядку. Цей вид навчальної техніки значно змінює характер навчання, функції викладача і учнів. Процес навчання стає більш пошуковим, проблемно-

гіпотетичним, модельним з підвищенням коефіцієнта самостійної роботи учнів. Використання технічних засобів навчання, у тому числі і вищому порядку, припускає розвиток і активізацію розумової діяльності учнів, прищеплювання їм навичок аналітичної дії і наукового пошуку.

У професійній діяльності викладача ЗПТО виділяють чотири групи функцій, реалізація яких приводить до утворення трьох основних підструктур особистості інженера-педагога: професійної спрямованості, професійної компетенції, професійно-важливих якостей особистості. Усі ці підструктури тісно пов'язані і їхній розвиток відбувається в режимі взаємодії.

Питання для самопідготовки

1. Які функції виконує викладач ЗПТО?
2. Що таке професійна спрямованість?
3. Дайте визначення професійній компетенції.
4. Назвіть професійно-важливі якості особистості викладача ЗПТО.
5. Розкрийте питання методики навчальної діяльності викладача ЗПТО.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи : метод. посібн. ; за заг. ред. Т. М. Герлянд. Київ: ІПТО АПН України, 2009. 232 с.
3. Нікуліна А. С., Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДІПО ІПП, 2008. 160 с.
4. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.
6. Шевчук С. С. Навчально-методична діяльність педагога ЗП(ПТ)О на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 73 с
7. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 14

МЕТОДИЧНА РОБОТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

■ **Мета:** ознайомитись із особливостями організації та здійснення методичної роботи в ЗПТО, визначити напрямки, індивідуальні та колективні форми методичної роботи.

■► Теоретичні відомості

Реформування професійно-технічної освіти, оновлення навчально-виховного процесу зумовили реформування методичної роботи, що визначено законами педагогіки, виробництва, інших сфер суспільного життя.

У «Положенні про методичну роботу в професійно-технічному навчальному закладі (ЗПТО)» зазначено:

Методична робота – це заснована на досягненнях науки та передового досвіду система аналітичної, організаційної, діагностичної, пошукової, дослідницької, науково-практичної, інформаційної діяльності з метою удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників і підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Головні завдання методичної роботи в навчальних закладах освіти визначено, виходячи з Концепції професійно-технічної освіти, Законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», а також «Положення про професійно-технічний навчальний заклад», «Положення про організацію навчально-виробничого процесу», «Положення про методичну роботу в професійно-технічному навчальному закладі» й інших нормативних документів.

Науково-методичні та методичні органи всіх рівнів мають забезпечувати ЗПТО навчально-програмною документацією, навчальними підручниками, посібниками, методичними рекомендаціями щодо їхнього використання, методичною літературою.

Методичні служби покликані постійно працювати над удосконаленням змісту, форм і методів навчання та виховання учнівської молоді, надавати допомогу в підвищенні педагогічної та професійної майстерності педагогічним працівникам, здійснювати інформаційне забезпечення педагогічних працівників з проблем освіти, науки і техніки, педагогіки і психології, передового педагогічного і виробничого досвіду, створювати умови та надавати методичну допомогу в розвитку педагогічної творчості, експериментально-дослідницької роботи, впровадження передового педагогічного

досвіду, педагогічних технологій та інновацій; допомагати навчальним закладам в організації роботи педагогічних кабінетів, надавати допомогу у плануванні методичної роботи, розробки комплексно-методичного забезпечення предметів професій розробки і видання навчальних, методичних посібників, рекомендацій, наочних засобів навчання; надавати допомогу керівництву методичних комісій у плануванні методичної роботи, підготовки до атестації педагогічних працівників.

В умовах реформування ЗПТО з'явилися нові типи навчальних закладів, а відповідно до цього змінився зміст навчання в училищах, набула поширення експериментальна робота, виникла необхідність вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду. Все це дає можливість створити банк, який би містив напрацювання з усіх напрямів роботи педагогів.

Виходячи з вищерозглянутого, можна виділити такі основні напрями методичної роботи в ЗПТО:

- Формування педагогічної культури всіх працівників сучасної професійної школи, підвищення рівня педагогічної кваліфікації.
- Комплексне методичне забезпечення предметів і професій, вивчення, узагальнення та впровадження передового досвіду професійної підготовки кадрів.

Удосконалення змісту професійної освіти, форм і методів організації навчально-виховної та виробничої діяльності на основі принципів гуманізації, демократизації, поєднання навчання з продуктивною працею та врахування особливостей різних типів навчальних закладів:

- професійно-технічне училище відповідного профілю;
- професійне училище соціальної реабілітації;
- вище професійне училище;
- професійно-художнє училище;
- художнє професійно-технічне училище;
- вище художнє професійно-технічне училище;
- училище-агрофірма;
- вище училище агрофірма;
- училище-завод; професійний ліцей;
- навчально-виробничий центр;
- центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- навчально-курсний комбінат;
- навчальний центр.

• Вивчення, узагальнення та впровадження в навчально-виховний процес передового педагогічного та виробничого досвіду.

• Вивчення нових інформаційних технологій (поряд з традиційними), форм і методів навчання, що визначають авторський характер викладання.

- Оволодіння методикою педагогіки співробітництва, спільної творчої діяльності педагогічних працівників і учнів.

- Формування професійної майстерності педагогічних працівників, поєднання їхнього стажування на підприємствах, підвищення кваліфікації на курсах з колективними та індивідуальними формами методичної роботи.

Основою розроблення та використання форм методичної роботи є різні методи діагностичного вивчення рівня професійної компетентності педагогічних працівників.

З метою здійснення єдиного підходу до вирішення певних проблем, аналізу колективної роботи, вивчення і поширення передового педагогічного досвіду, аналізу досягнень (недоліків) з роботи педагогічного колективу використовуються колективні форми методичної роботи, до яких слід віднести: педагогічну раду, інструкційно-методичні наради, методичні комісії, теоретичні та практичні семінари, школи викладача-початківця (майстра виробничого навчання), школи професійної (фахової) майстерності, передового досвіду, науково-практичні конференції, педагогічні читання.

Відповідно до положень «Про професійно-технічний навчальний заклад» і «Про методичну роботу в професійно-технічному навчальному закладі» наказом директора в училищі створюється педагогічна рада.

Педагогічна рада – постійно діючий колегіальний орган професійно-технічного навчального закладу, що координує питання навчально-виховної, навчально-методичної і навчально-виробничої діяльності.

Головою педагогічної ради є директор ЗПТО. До складу педагогічної ради входять керівники ЗПТО, старший майстер, викладачі, майстри виробничого навчання, методист, психолог, вихователі, інші працівники ЗПТО, представники громадських установ, роботодавці – замовники кадрів, батьки. Склад педагогічної ради затверджується директором ЗПТО. Робота педагогічної ради здійснюється згідно з затвердженим планом на навчальний рік та затверджується на першому її засіданні. Педагогічна рада скликається не рідше одного разу на два місяці, але в разі необхідності проводяться позачергові засідання.

Виділимо такі види діяльності педагогічної ради:

- обговорення та вибір навчальних планів, програм, підручників, форм та методів навчально-виховного процесу, засобів їхньої реалізації;

- організація роботи з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, розповсюдження передового педагогічного досвіду;

- розв'язання питань про створення гуртків, секцій, клубів та інших об'єднань; допуск учнів до підсумкової атестації (іспитів), переведення учнів на наступний курс навчання та інше;
- атестація педагогічних працівників ЗПТО;
- рекомендації щодо заохочення або нагородження педагогічних та інших працівників ЗПТО;
- здійснення дослідно-експериментальної роботи. Педагогічна рада має такі функції: управлінська, методична, виховна, соціально-педагогічна.

Управлінські (адміністративні) функції педагогічної ради включають такі види: законодавчі, дорадчі, узагальнюючо-діагностичні, планово-прогностичні, експериментально-контролюючі, коригуючі.

Законодавчі – прийняття колективних рішень, що приймаються відкритим голосуванням, виконання цих рішень обов'язкове для всіх.

Дорадчі – обговорення стану навчально-виховного процесу ЗПТО.

Узагальнюючо-діагностичні – проведення експериментальної роботи, соціальні та медичні дослідження.

Планово-прогностичні – обговорення перспективи розвитку ЗПТО, виконання навчальних планів, програм, тощо.

Експертно-контролюючі – заслуховування звітів педагогічних працівників, виконання педагогічними працівниками їхніх посадових обов'язків.

Коригуючих – коригування навчальних планів, планів роботи ЗПТО та інше.

Методичні функції педагогічної ради мають інформаційні, узагальнюючо-аналітичні, розвивальні, навчальні та активізуючі напрями:

- *Інформаційний напрям*: повідомлення про стан навчально-виховного процесу та шляхи його вдосконалення, якість знань учнів, професійної підготовки, поширення передового педагогічного досвіду.

- *Узагальнюючо-аналітичний напрям*: аналіз стану навчально-виховного процесу, рівня його вдосконалення, узагальнення та аналіз педагогічного досвіду.

- *Розвивальний напрям*: розвиток педагогічної майстерності, опанування методами, прийомами, технологіями навчання, що дають найбільш високу результативність в роботі, використання передового педагогічного досвіду, інформацій.

- *Навчальний напрям*: підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗПТО.

- *Активізуючий напрям*: активізація діяльності педагогічного колективу, всіх ланок методичної роботи.

Виховні функції педагогічної ради спрямовані на формування індивідуальності кожного педагога, суспільної думки, свідомої дисципліни педагогічного колективу:

- *Формування індивідуальності*: здійснювати умови та надавати допомогу в розкритті індивідуальності кожного педагогічного працівника.

- *Формування мотивації*, відпрацювання системи спільних поглядів на навчання, виховання та розвиток, розробка єдиних вимог до педагогічних працівників.

Соціально-педагогічні полягають у такому:

- Комунікації, зв'язки педагогічного колективу з батьками учнів, педагогічними колективами інших навчальних закладів.

Координація та інтеграція зусиль всіх суб'єктів виховання: ЗПТО, сім'ї, суспільних організацій, узгодженості та зв'язків, узгодженості взаємодій.

- Захист учнів, педагогічного колективу, виконання правових норм.

- Нова соціально-економічна ситуація в Україні висунула нові вимоги до ЗПТО, а тому керівники навчальних закладів повинні шукати шляхи вдосконалення роботи педагогічної ради, розширення її функціональних можливостей.

У багатьох ЗПТО діють також методичні ради.

Методична (науково-методична) рада ЗПТО – колегіальний орган, що об'єднує найбільш кваліфікованих педагогічних працівників ЗПТО для розробки і розв'язування навчально-методичних проблем.

Методичну (науково-методичну) раду ЗПТО можна вважати «мозговим центром» навчального закладу, в якому колективно розробляються програми розвитку, вона спрямовує роботу педагогічного колективу над єдиною методичною проблемою, координує роботу методичних комісій, керує вивченням, узагальненням, розповсюдженням передового педагогічного досвіду тощо.

До складу методичної ради входять керівники методичних комісій, викладачі-методисти, керівники авторських шкіл, заступники директора, завідувач бібліотекою, методист, психолог та інші працівники.

З метою поглиблення методичної роботи в колі викладачів одного предмету в ЗПТО створюються методичні комісії.

Методичні комісії ЗПТО створюються за наявності трьох і більше викладачів певного предмету або споріднених предметів (професій).

Якщо в навчальному закладі менше трьох викладачів певного предмету, то в таких випадках створюються межпредметні (міжпро-

фесійні) циклові комісії. Методичні комісії створюються на навчальний рік. Засідання проводяться щомісячно. На них ведеться протокол, до протоколу додаються матеріали з розглянутих питань.

Керівництво методичною комісією здійснює голова комісії, який обирається з найбільш досвідчених викладачів та затверджується наказом директора, в якому визначається склад кожної методичної комісії.

Робота методичних комісій може проводитися традиційно у вигляді засідань та в нетрадиційних формах: круглі столи, консилиуми, тренінги, діалоги, спілкування в чаті, тощо.

Останнім часом у ЗПТО набули поширення розробка та впровадження наукових та педагогічних, технологічних досягнень, а тому з метою обговорення, впровадження, обміном досвіду та інформації проводяться науково-практичні конференції, практичні семінари, педагогічні читання, на яких висвітлюються результати експериментальної та дослідницької роботи, заслуховуються доповіді, повідомлення педагогічних працівників, проводяться методичні виставки, ярмарки педагогічних ідей та інше.

Питання для самоосвіти

1. У чому полягає методична робота в ЗПТО?
2. Які основні напрями методичної роботи в ЗПТО?
3. Які форми організації методичної роботи, як здійснюється їхній вибір та планування?
4. В чому полягає індивідуальна методична робота педагогічних працівників ЗПТО, які форми її здійснення?
5. Як здійснюється методична робота в ЗПТО на основі використання інформаційних технологій?
6. Що спільного та відмінного в здійсненні методичної роботи за традиційним підходом та на основі використання інформаційних технологій?
7. Яка роль та в чому полягає зміст роботи методичного кабінету?
8. Як здійснюється вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду в ЗПТО?
9. Що таке наставництво, його роль в становленні починаючого педагогічного працівника?
10. Які шляхи підвищення ефективності методичної роботи в ЗПТО?

Творче завдання

Проаналізуйте план роботи:

- а) педагогічної ради;
- б) методичної ради;
- в) інструктивно-методичної наради;

Наведіть приклад здійснення індивідуальної методичної роботи (наставництво, консультація, самоосвіта, стажування).

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.

2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.

3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.

4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.

5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 16

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

■ **Мета:** розкрити суть поняття «засоби навчання», ознайомити із класифікацією засобів навчання розглянути дидактичні засоби навчання.

Питання для обговорення

1. Класифікація засобів навчання.
2. Дидактичні засоби навчання.
3. Матеріально-технічне забезпечення виробничого навчання.
4. Навчально-методичне забезпечення виробничого навчання.

► Завдання до практичної роботи

1. Ознайомитися із теоретичними відомостями.
2. Виписати основні поняття.

► Теоретичні відомості

Методика навчання визначає процесуальну сторону формування знань і вмінь. У процесі навчання для організації взаємодії викладач – учні включаються посередники, які ставлять суб'єктів навчання між собою та об'єктами вивчення (підручник, фізичне явище, технологічний процес). За допомогою посередників збільшується обсяг переданої навчальної інформації, оптимізується процес формування нових понять, професійних умінь, покращується сприйняття технічних об'єктів, фізичних явищ тощо.

Поняття «**засоби навчання**» широке за своїм обсягом. *Засіб* – усе те, що необхідно для реалізації мети. Якщо перераховувати весь арсенал засобів навчання педагога або майстра виробничого навчання, необхідно було б проводити спеціальне дослідження.

Засоби навчання (ЗН) – це матеріальні об'єкти і предмети природи, а також штучно створені людиною засоби, які використовуються в навчально-виховному процесі як носії навчальної інформації та інструменту діяльності педагога і учнів для досягнення поставлених цілей навчання, виховання і розвитку.

Засоби навчання є компонентами педагогічного процесу. Відносно самостійне значення в структурі засобів навчання посідає навчально-виробниче і лабораторне обладнання. З його допомогою

показуються або заміщуються об'єкти навчального пізнання, моделюються різні режими роботи, збільшуються пізнавальні можливості, чуттєве сприйняття учнів. Залежно від виконуваних функцій засоби навчання поділяються на дидактичні та допоміжні.

Дидактичні засоби навчання (ДЗ) – це засоби навчання, яким передають частину функцій викладача (інформаційну, керівну, контрольну) під час реалізації педагогічного процесу.

Допоміжні засоби навчання (ДЗН) – це засоби, які допомагають викладачу в організації та реалізації педагогічного процесу. Іноді один і той самий засіб навчання, залежно від виконуваних функцій, може виступати дидактичним або допоміжним засобом.

Наприклад: обладнання під час вивчення його конструкції виступає в ролі дидактичного засобу, а під час формування у тих, хто навчається, навичок і вмінь роботи на обладнанні – допоміжного.

Залежно від цілей створення ЗН диференціюються на спеціальні та натуральні.

Спеціальні засоби навчання – це матеріальні об'єкти, створені з метою застосування їх у педагогічному процесі.

Натуральні засоби навчання – це матеріальні об'єкти, створені з метою застосування їх у певній професійній діяльності як об'єкти, предмети і засоби праці, але які використовуються в педагогічному процесі.

До натуральних засобів навчання належать і предмети натуральної природи. До спеціальних ЗН належать:

- об'ємні засоби моделювання;
- тренажери;
- предметно-знакові засоби навчання.

Об'ємні засоби моделювання – це об'ємно-просторове зображення об'єкта, що відтворює його будову або дію. До об'ємних засобів моделювання належать моделі та макети.

Модель – це матеріально реалізована система, яка адекватно відображає суттєві властивості реального об'єкта і заміщає його.

Макет – це штучний об'єкт, що відтворює з високим ступенем точності зовнішні властивості й ознаки та (або) внутрішній устрій імітованого реального об'єкта.

Тренажери – це засоби навчання, що дають змогу імітувати трудові умови в навчально-виробничому процесі.

За конструкцією і призначенням тренажери поділяють на три групи:

- для відпрацювання прийомів обслуговування та управління реальними об'єктами;

- для формування в учнів умінь, пов'язаних із певною інтелектуальною діяльністю;
- для полегшення формування у учнів моторно-рухових навичок.

Предметно-знакові засоби навчання – це дидактичні засоби, виражені знаками (формулами, буквами, словами) природних і штучних мов, що організують пізнавальну діяльність тих, хто навчається. До предметно-знакових засобів навчання належать навчальна література і різноманітний дидактичний матеріал.

Навчальна література – це сукупність письмових творів, що викладають предметний зміст освіти й організують різні види навчальної діяльності з урахуванням вікових чи інших особливостей учнів.

До навчальної літератури належать:

- підручники;
- навчальні посібники;
- навчально-методичні посібники.

Дидактичний матеріал – це знаковий дидактичний засіб, якому передано певну частину функцій викладача в межах вивчення обмеженого фрагментованого обсягу навчальної інформації.

До дидактичного матеріалу належать:

- картки-завдання;
- інструкційно-технологічні карти;
- опорні конспекти;
- робочі зошити;
- педагогічні програмні засоби;
- навчальні кіно- і відеофільми та багато інших.

До натуральних засобів навчання належать:

- технічні засоби навчання;
- інформаційні середовища;
- різні види обладнання;
- технологічне оснащення;
- інструменти.

Технічні засоби навчання – це спеціальні технічні пристрої, необхідні для демонстрації певних дидактичних матеріалів. У ТЗН виділяють:

- екранну апаратуру;
- екранно-звукову апаратуру;
- звукову апаратуру.

До екранних технічних засобів навчання належать ЗН, що впливають на суб'єктів педагогічного процесу через зорові органи чуття. Наприклад: до екранних технічних засобів навчання належать проектори, діапроектори.

До екранно-звукових технічних засобів навчання належать засоби навчання, що впливають на суб'єктів педагогічного процесу через зорові та слухові органи чуття. Наприклад: до екранно-звукових ТЗН належать телевізори, відеомагнітофони, кіноапаратура, комп'ютери.

Звукові технічні засоби навчання – це засоби навчання, що впливають на суб'єктів педагогічного процесу через слухові органи чуття. *Наприклад:* до звукових ЗН належать магнітофони, приймачі, програвачі.

Інформаційне середовище – це різні види телекомунікацій, що створюють своєрідне середовище, яке надає можливість реалізовувати процес пізнання в умовах використання певних педагогічних технологій.

До телекомунікацій відносять електронну пошту, мультимедійні системи, Internet. Необхідним компонентом правильно побудованого заняття з виробничого навчання є дидактичні засоби. Вони включають усі предмети і знаряддя діяльності, якими користуються майстер і учні для ефективнішої реалізації завдань освіти.

Використання дидактичних засобів під час навчання за фахом – неодмінна умова навчально-виховного процесу. Дидактичними засобами є як усі предмети реальної діяльності людини, так і їхні модельні, словесні, образні або символічні замітники, якими педагог впливає на зір, слух, дотик учнів.

Дидактичним засобам нового покоління відповідають такі функції:

- мотиваційна (значно підвищується інтерес до предмета);
- інформаційна (актуалізується передача інформації);
- оптимізаційна (уможлиблюється досягнення кращих дидактичних результатів з меншою затратою сил і часу).

Існують різні класифікації дидактичних засобів. Здебільшого вони враховують характер впливу цих засобів, а саме: візуальний, аудіальний, аудіовізуальний.

Окрему групу становлять засоби, що частково автоматизують процес навчання: програмовані підручники, дидактичні машини, лабораторні або навчальні комплекси на основі мікропроцесорної техніки тощо. Їх добір залежить від цілей і методів навчальної роботи, віку учнів.

Навчальна майстерня – спеціальне приміщення професійного навчального закладу, оснащене необхідним обладнанням, інструментами, приладами та іншим оснащенням, призначене для виробничого навчання; структурний підрозділ закладу професійного навчання.

У навчальних майстернях формуються професійні вміння та навички учнів у процесі виконання виробничих робіт із застосуванням типових для освоюваної професії приладів, обладнання, інструментів, пристроїв. Тут учні набувають навичок раціональної організації праці та робочого місця, привчаються до трудової культури, раціонального використання робочого часу, дотримання

вимог та норм безпеки, санітарно-гігієнічних та екологічних вимог, виробничої та технологічної дисципліни.

У майстернях учні під керівництвом майстрів набувають початкові навички за спеціальною, що освоюється. Навчальний процес, крім виконання початкових вправ, організується фронтальним чи ланковим шляхом з переміщенням учнів з робочих місць за графіком.

Робоче місце учня – це певна частина площі навчальної майстерні (лабораторії) з найбільш оптимально розташованими на ньому обладнанням, інструментами, пристроями та іншим оснащенням, необхідним для виконання навчально-виробничих робіт, які відповідають вимогам програми виробничого навчання. Робоче місце учня оснащується обладнанням індивідуального користування, яке має відповідати таким основним навчально-технічним вимогам:

- типовість для професії;
- сучасність конструкції; відносна простота в управлінні;
- порівняно невеликі габарити;
- оптимальна вартість;
- зручність в експлуатації та обслуговуванні;
- безпека у роботі.

Під робочим місцем майстра розуміється певна частина площі навчальної майстерні, що оснащена з урахуванням забезпечення нормальних умов для виконання майстром навчально-виховних та організаційних функцій з керівництва процесом виробничого навчання.

Робоче місце майстра має сприяти ефективності занять, зниження втрат робочого дня, служити зразком для учнів з організацією їхнього робочого місця.

Література для самоосвіти

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібн. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Т.Ю. Осипова, Р.С. Гурін [та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

■■■➔ *Навчальні питання*

1. Загальна характеристика процесу професійного навчання.
2. Принципи професійного навчання.
3. Характеристика основних загальнодидактичних принципів навчання.

Контрольні питання

1. Загальна характеристика процесу професійного навчання.
  - Охарактеризуйте процес професійного навчання в Україні.
  - Розкрийте поняття логіка професійного навчання.
2. Принципи професійного навчання.
  - Розкрийте поняття принцип.
  - Назвіть основні принципи професійного навчання.
  - Охарактеризуйте принципи професійного навчання.
3. Характеристика основних загальнодидактичних принципів навчання.
  - Розкрийте поняття загальнодидактичні принципи.
  - Охарактеризуйте загальнодидактичні принципи.

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т.Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І.В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Семінарське заняття №2

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЗПТО

■■■➔ *Навчальні питання*

1. Освітні технології.
2. Технологічний підхід до організації професійного навчання.
3. Проектування навчального процесу.

Контрольні питання

1. Освітні технології.
  - Охарактеризуйте поняття «педагогічна технологія».
  - Назвіть освітні та педагогічні технології.
  - Технологічні компоненти.
2. Технологічний підхід до організації професійного навчання.
  - Назвіть ознаки навчальних технологій.
3. Проектування навчального процесу.
  - Охарактеризуйте поняття проектування.
  - Назвіть рівні проектування.
  - Назвіть класифікацію.

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.
4. Різник В., Різник Н. Методика професійного навчання: дидактичне проектування, основні технології навчання : навчально-методичний посібник. Переяслав Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2016. 226 с.

Семінарське заняття №3

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

■ **Мета заняття:** закріпити знання сутності та головних завдань методики викладання дисциплін з професійного навчання як науки та як навчального предмету, сформулювати у студентів вміння орієнтуватися в основних визначеннях методики викладання дисциплін з професійного навчання.

➡ Навчальні питання

1. Сутність та завдання методики викладання професійних дисциплін: поняття методики викладання; особливості навчання професійно-технічних дисциплін; зміст навчальних програм у системі професійної освіти.
2. Методи навчання у професійній освіті: класифікація методів навчання (словесні, наочні, практичні); активні методи навчання (ділові ігри, кейс-методи, тренінги); використання інноваційних технологій у викладанні.
3. Прийоми та засоби навчання.
4. Контроль знань, умінь і навичок у професійній освіті.

Дискусійні питання

1. Як поєднати теоретичне навчання та практичну підготовку в освітньому процесі?

2. Які методи викладання є найбільш ефективними для сучасного учня ЗПТО?

3. Як зробити дисципліни професійного навчання більш цікавими та доступними для учнів?

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.

2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.

3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.

4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.

5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Семінарське заняття №4

ОСНОВНІ ВИМОГИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ФОРМИ УРОКУ ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ

■■■➔ Навчальні питання

1. Основні вимоги професійного навчання до форми уроку теоретичного навчання.
2. Типи уроків теоретичного навчання.
3. Типова структура уроку теоретичного навчання.

Контрольні питання

1. Основні вимоги професійного навчання до форми уроку теоретичного навчання.

- Форми організації професійно-теоретичної підготовки.
- Урок як організаційна форма професійно-теоретичної підготовки.

2. Типи уроків теоретичного навчання.
  - Класифікація та структура уроків теоретичного навчання.
  - Методика проведення уроків різних типів.
  - Методи теоретичного навчання.
3. Типова структура уроку теоретичного навчання.

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Семінарське заняття №5

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

■■■➔ Навчальні питання

1. Освітньо-кваліфікаційні вимоги до майстра виробничого навчання.
2. Професійна і педагогічна майстерність.
3. Педагогічний такт.

Контрольні питання

1. Освітньо-кваліфікаційні вимоги до майстра виробничого навчання.
  - Назвіть освітньо-кваліфікаційні вимоги.
  - Охарактеризуйте ці вимоги.

2. Професійна і педагогічна майстерність.
  - Охарактеризуйте поняття професійна майстерність.
  - Дайте визначення поняттю педагогічна майстерність.
3. Педагогічний такт.
  - Розкрийте сутність педагогічного такту.

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навч. посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
4. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.
5. Чайка В.М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

Семінарське заняття №6

ЗАДАЧІ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

■■■➔ Навчальні питання

1. Задачі обліку виробничого навчання, його значення.
2. Звітна документація майстра виробничого навчання.
3. Звіт майстра про підсумки навчально-виховного процесу в групі за півріччя, рік і весь курс навчання.
4. Планування методичної роботи, нормативні документи, котрі її визначають.

Список рекомендованої літератури

1. Гельжинська Т.Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ - 2000», 2024. 220 с.

2. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.

3. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

■ *Методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять*

Під час підготовки до семінарського заняття з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

1. Самостійно розглянути питання.
2. Опрацювати рекомендовану літературу.
3. Законспектувати основні поняття по даній темі.

РОЗДІЛ III

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

ПО ТЕОРЕТИЧНОМУ МАТЕРІАЛУ КУРСУ

1. Сутність, структура і функції професійної освіти в сучасному суспільстві.
2. Законодавчо-нормативна база професійної освіти в Україні.
3. Історія розвитку професійної освіти в Україні та за кордоном.
4. Вплив сучасних тенденцій глобалізації на систему професійної освіти.
5. Основи формування професійної компетентності фахівців.
6. Принципи, методи та форми навчання у професійній освіті.
7. Інтерактивні методи викладання дисциплін професійного спрямування.
8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній освіті.
9. Особливості викладання практичних дисциплін у закладах професійно-технічної освіти.
10. Роль навчально-виробничої практики у підготовці кваліфікованих робітників.
11. Організація освітнього процесу у професійно-технічних закладах освіти.
12. Система управління якістю професійної освіти в Україні.
13. Організація дуальної форми навчання: досвід та перспективи в Україні.
14. Виробниче навчання у закладах професійної освіти: принципи організації та проблеми.
15. Модернізація матеріально-технічної бази ЗПТО для забезпечення якості підготовки фахівців.
16. Використання сучасних освітніх технологій у професійній підготовці фахівців.
17. Роль STEM-освіти у підготовці кваліфікованих кадрів.
18. Перспективи використання штучного інтелекту у професійній освіті.
19. Гейміфікація як сучасний підхід до викладання професійних дисциплін.
20. Онлайн-освіта у професійній підготовці: переваги та виклики.
21. Професійна освіта як фактор соціально-економічного розвитку суспільства.
22. Проблеми працевлаштування випускників закладів професійної освіти.

23. Взаємодія ЗПТО з підприємствами: досвід і перспективи.
24. Роль професійної освіти у формуванні соціальної мобільності молоді.
25. Системи професійної освіти в країнах ЄС: уроки для України.
26. Освітні реформи у сфері професійної підготовки: порівняльний аналіз.
27. Особливості підготовки кадрів у системах дуальної освіти за кордоном.
28. Проблеми адаптації професійної освіти до вимог ринку праці.
29. Формування «м'яких» навичок (soft skills) у професійній підготовці.
30. Професійна освіта для дорослих: особливості та перспективи.

■ **Методичні рекомендації щодо написання рефератів**

• **Реферати** виконуються на основі самостійного вивчення рекомендованої літератури, список якої не обмежує ініціативи студента і його можливостей в використанні більш широкого кола наукових досліджень. До літератури відносяться: першоджерела; підручники і навчальні посібники; наукові дослідження (монографії, наукові статті та ін.) Наведені у роботі цитати повинні мати посилання на джерело, де необхідно вказати прізвище, ім'я, по батькові, назву роботи, місто і рік видання.

• Написання роботи слід починати з вибору теми. Після визначення мети роботи необхідно скласти план, який повинен мати конкретні питання. Зміст обов'язково слід писати на початку роботи. Реферати та творчі роботи пишуться за складеним планом, який має структуру:

• **Зміст**

• **Вступ.** У вступі необхідно дати пояснення теми, показати її актуальність, сформулювати фундаментальну проблему, якій присвячена робота, мету та завдання дослідження, провести аналіз джерел і літератури. Обсяг – 1–2 стор.

• **Основна частина,** що містить ті проблемні питання, що розкривають тему. В основній частині слід окреслити 2–3 питання, формулювання яких повинна відповідати змісту роботи. Рекомендовано поділити основний матеріал на розділи, які, в свою чергу, можна поділити на підрозділи. Пам'ятайте, що вони мають закінчуватися логічними висновками.

• **Висновок.** У закінченні необхідно зробити загальні висновки по змісту роботи. Обсяг 1–2 стор.

**ПИТАННЯ
ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

1. Основні поняття професійно-технічної освіти (професія, освіта, професійна підготовка, професійне навчання). Державний класифікатор професій: призначення, зміст і основні розділи.
2. Професійна педагогіка: об'єкт, предмет, міжпредметні зв'язки, основні завдання.
3. Правові засади професійно-технічної освіти. Основні положення концепції професійно-технічної освіти України.
4. Правові засади професійно-технічного навчання. Основні положення Закону України «Про професійно-технічну освіту».
5. Особливості процесу професійного (практичного, виробничого) навчання. Закони професійного навчання.
6. Системи професійного навчання. Предметна, операційна, операційно-предметна системи виробничого навчання.
7. Системи професійного навчання. Операційно-поточна і операційно-комплексна системи виробничого навчання.
8. Зміст виробничого навчання. Принцип відбору змісту виробничого навчання.
9. Методи виробничого навчання. Інструктаж: види, педагогічні вимоги, порядок проведення.
10. Принципи професійної освіти і принципи професійного (виробничого) навчання.
11. Загальна характеристика методів навчання, сутність і класифікація, вибір методів навчання.
12. Словесні методи виробничого навчання (розповідь, пояснення, бесіда), позитивні риси та недоліки. Шляхи усунення недоліків словесних методів навчання.
13. Наочно-демонстраційні методи виробничого навчання (демонстрація і показ), позитивні риси та недоліки. Шляхи усунення недоліків наочних методів навчання.
14. Практичні методи виробничого навчання (практична і лабораторна роботи, моделювання). Особливості застосування у професійній підготовці.
15. Вправа як основний метод виробничого навчання. Види вправ, вимоги до їх застосування.
16. Активні методи навчання (ділова гра, проблемні завдання). Особливості застосування у виробничому навчанні.

17. Форми організації процесу виробничого навчання. Урок як основна форма виробничого навчання.
18. Форми організації навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, бригадна, фронтальна).
19. Матеріально-технічне забезпечення виробничого навчання. Вимоги до навчального обладнання, правила безпеки у навчальних майстернях.
20. Навчально-методичне забезпечення виробничого навчання. Зміст і структура навчально-методичного забезпечення.
21. Планування виробничого навчання. Цілепокладання і наступність виробничого навчання. Зміст виробничого навчання. Підбір переліку навчально-виробничих робіт з професії.
22. Планування навчально-виробничої діяльності учнів. Трудова і технологічна операція, трудова дія, професійні уміння і навички, виробничий процес.
23. Майстер виробничого навчання як вчитель і вихователь молоді. Основні посадові обов'язки майстра виробничого навчання.
24. Педагогічний стиль, педагогічний такт, педагогічна техніка майстра виробничого навчання. Важливість і шляхи самовиховання і самонавчання майстрів виробничого навчання.
25. Підготовка майстра до навчального року. Розробка плану виробничого навчання на рік.
26. Підготовка майстра до вивчення чергової теми навчальної програми. Основні складові план-конспекту заняття.
27. Особливості виробничої практики у сучасних умовах.
28. Організація виробничої практики учнів на підприємствах.
29. Зміст і види обліку успішності виробничого навчання.
30. Методика і зміст оцінки навчальних успіхів учнів.
31. Складові Державного стандарту професійно-технічної освіти.
32. Основні цілі уроків виробничого навчання. Критерії їх досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : навчальний посібник. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024. 220 с.
2. Гельжинська Т. Я. Теорія та методика професійного навчання : практикум. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024, 174 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2004. 252 с.
4. Жигір В. І. Методологічні засади професійної освіти : навч. посіб. Бердянськ : БДПУ, 2017. 143 с.
5. Заславська С. О. Підготовка майстра виробничого навчання до занять : метод. рек. Донецьк: ДПО ІПП, 2003. 34 с.
6. Іваськів О. Ф., Брик Р. С. На допомогу майстру виробничого навчання : метод. посіб. Тернопіль : Навч. кн. Богдан, 2013. 344 с.
7. Кайдалова Л. Г., Науменко Н. В. Методика викладання у вищій школі : метод. рек. до практичних занять для здобувачів вищої освіти. Х. : НФаУ, 2021. 46 с.
8. Коваленко О. Е., Брюханова Н. О., Посохова І. С., Штефан Л. В., Лисенко С. А. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків : УПА, 2010. 191 с.
9. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підручник для вищих навч. закладів. Х.: Вид-во НУА, 2005. 360 с.
10. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки : розпорядження КМУ від 09.12.2021 р. № 1619-р.
11. Курліщук І. І. Методика професійного навчання: Основи технології навчання. Креативні технології навчання : навчально-методичний посібник. Старобільськ, 2017. 120 с.
12. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. [та ін.] Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. ; за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2012. 390 с.

13. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.

14. Нікуліна А. С., Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок в професійній школі: проектування, організація, аналіз : метод. посіб. Донецьк: ДІПО ІПП, 2008. 160 с.

15. Нікуліна А. С., Шацька Р. М., Молчанов В. М., Харагірло В. Є. Педагогічні технології. Донецьк: ІПО ІПП, 2004. 88 с.

16. Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі : курс лекцій. Вінниця : ВНТУ, 2019. 150 с.

17. Про освіту: Закон України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> .

18. Про професійно-технічну освіту: Закон України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>.

19. Романова Г. М., Артюшина М. В., Слатвінська О. А. Педагогічні технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників : довідник. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. 87 с.

20. Різник В., Різник Н. Методика професійного навчання: дидактичне проектування, основні технології навчання : навчально-методичний посібник. Переяслав Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2016. 226 с.

21. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С., Заславська С. О. Методика професійного навчання : метод. посіб. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2013. 292 с.

22. Сілаєва І. Є., Шевчук С. С. Сучасний урок у професійній школі: проектування, організація, аналіз. Донецьк, 2007. 170 с.

23. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» : наказ М-ва освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460.

24. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

25. Шевчук С. С. Інноваційні підходи до навчання професії : метод. посібник. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2009. 120 с.

26. Шевчук С. С. Навчально-методична діяльність педагога ЗП(ПТ)О на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 73 с

27. Шевчук С. С. Професійно-практична підготовка учнів П(ПТ)ЗО в умовах підприємства: організація і методика проведення : метод. посіб. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2010. 86 с.

28. Шматков Є. В., Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : навч. посіб. для студентів інженер.-пед. спец. Ч. 2. Харків, 2002. 214 с.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ВДОВЕНКО
Олена Іванівна

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ
ОСНОВИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до практичних та самостійних робіт студентів*

Технічний редактор *О. Клімова*

Комп'ютерна верстка
та макетування *О. Клімова*

Комп'ютерний набір *О. Вдовенко*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія KB № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 19.02.2025 р. Формат 60 x 84 1/16.
Ум. друк. арк. 7,21. Обл.-вид. арк. 6,12. Зам. № 010.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
Тел. 941-102
chnpu.tipograf@gmail.com